Klawrojna

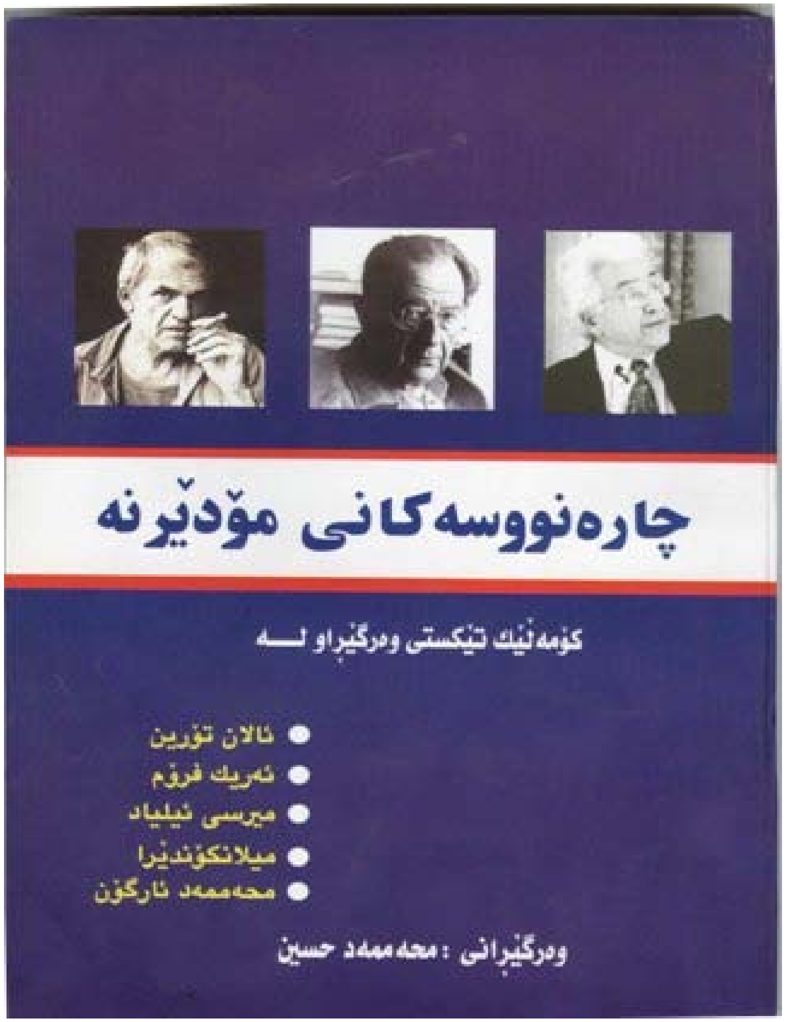

بڵاوكراوه‌ی خانه‌ی چاپ و بڵاوكردنه‌وه‌ی چوارچرا

زنجیره‌ی (٩٩)

ناونیشان / سلێمانی ±شه‌قامی گۆران ± فه‌رعه‌كه‌ی صابونكه‌ران− بازاڕی سلێمانی ± ته‌نیشت كتێبخانه‌ی ئه‌وقاف

مۆبایل ئاسیا ٠٧٧٠١٥٧٥٠٦٧ ± سانا ٠٧٣٠١١٢٨٣٨٨

cwarcra_kurdstan@yahoo.com

نرخی (٣٠٠٠) دیناره

چارەنوسەکانی مۆدێرنە

چەند تێکستێکی وەرگێڕدراو

١- ئالان تۆرین
٢- ئەریك فرۆم
٣- میرسی ئیلیاد
٤- محەمەد ئارگۆن
٥- میلانکۆندێرا

وەرگێڕانی : محەمەد حسەین

چاپی یەکەم

٢٠٠٧

پێناسی کتێب

ناوی کتێب: چارەنوسەکانی مۆدێرنە
بابەت: تێکستی وەرگێڕاو
وەرگێڕانی: **محەمەد حسەین**
نۆبەتی چاپ: چاپی یەکەم ٢٠٠٧
چاپ: چاپخانەی چووارچرا
تیراژ: ١٠٠٠دانە
ژمارەی سپاردنی (١٠٤٨) ساڵی ٢٠٠٦ ی پێدراوە.
بەردیی ئیاکترۆنی وەرگێڕ: hemeh@maktoob.com

چەند وشەیەك لەبری پێشەکی

خوێنەری ئازیز...

لەهەڵبژاردن و دیاری کردنی ئەم بابەتانەی لەم کتێبەدا هاتوون هیچ پلان و بەرنامەیەکی پێشوەختم نەبووە بۆ وەرگێڕان و بڵاوکردنەوەیان لەچوارچێوەی کتێبێکدا ، هەموویان لەئەزمونی خوێندنەوەی ڕۆژانەی خۆمەوە ئاشنایان بووم و دوای خوێندنەوەیان گەیشتومەتە ئەو باوەڕەی کەوەرگێڕانیان خزمەتێك بەڕۆشنبیری کوردی ئەکات ، یان دەشێت پەنجەرەیك بێت بۆ فراوانکردنەوەی ئاسۆکانی بیرکردنەوەو خەیاڵی خوێنەری کورد . بەشی زۆری کتێبەکە سێ لێکۆڵینەوەی یەکەمیانە کەبەگشتی چەند دیاردەیەکی جیهانی مۆدێرن تاوتوێ ئەکات ، هەروەها بیروڕای گەورە بیریاری فەرەنسی ئالان تۆرینی لەخۆ گرتووە دەربارەی ئەو ئاراستە فکری و فەلسەفیانەی بە پاشنوێگەریpostmodernist ناسراوە و ئەمرۆ لەخۆرئاوا و ، تارادەیەك لە هەمووجیهانیشدا بۆتە بابەتی خوێندنەوەو گفتوگۆلەسەر کردنی هەموو ئەوانەی خوێندنەوەو گرنگیدان بەکێشەفکریەکانیان بەلاوە جێگەی بایەخە ، بەشەکەی تری کتێبەکە

دەربارەی گرفتەهاوچەرخەکانی دیاردەی فۆندەمینتالیزم و چەند بابەتێکی تری فکری ئەدەبیە . دوای خوێندنەوەی ئەم بابەتانەو دروستبونی خولیای وەرگێڕانیان لەلام ، هەمیشە ئەو پرسیارەم لائامادەبووە ، کەئایا ئەم تێکستە چ وەڵامێکی ئەو پرسیارە فکریانە ئەداتەوە کە ئەمرۆ خوێنەری کورد عەوداڵی دۆزینەوەی وەڵامەکانیانە ، یان ئەم تێکستە چ نەوتراوێك بەخوێنەری کورد ئەڵێت ، ئایا چ بیرۆکەیەکی تازە ئەخاتە بەرچاوی خوێنەری کورد و چەندە ئەتوانێت کلاوڕۆژنەیەکی ئاوەڵابێت بۆئەوەی خوێنەری کورد بتوانێت کولتورەکانی ئەوانی تری پێ ببینێت ؟ دیارە لەگەڵ ئەم پرسیارانەشدا هەمیشە خەمی لایەنە هونەریەکانی وەرگێڕان و ، ئەمینی و پاکی و ڕاستگۆیی لەگواستنەوەی بیرۆکەو بۆچونی نوسەرانی خاوەنی تێکستەکەدا خەمێکی ئامادەو زاڵ بووە لەلام ، دوای هەر وەرگێڕانێکیش مەسەلەی کورداندن و داڕشتنەوەی دەقەکە بەو جۆرەی لەگەڵ زەوق و خەیاڵ و بیرکردنەوەی خوێنەری کوردا بگونجێت مەسەلەیەکی بنەڕەتی بووە لەلام ، چەند گرنگ بووە بۆمن کەبیرۆکەی نوسینەکان بگوازمەوە ، هێندەیش بەلامەوە مەبەستبووە لە سەرلەنوێ داڕشتنەوەی دەقەکەدا ڕەچاوی ئەوپرسیارە بکەم " گەر کوردێك ئەم دێرە ، یان پەرەگرافەی دەربڕیایە چۆن دەری ئەبڕی "

لەبەردەم گرنگی و پێداویستی وەرگێڕانیشسدا پێم خۆشە لەگەڵ خوێنەراندا بپرسم : گەر بە وەرگێران نەبێت ئێمە ئەتوانین چ کارلێکێك لەگەڵ ڕۆشنبیریە جیاوازەکانی دەرەوەی خۆماندا بکەین ؟ چۆن بتوانین ئەو کەلێنانە پڕبکەینەوە کە تائێستا بەدەقی خۆماڵی و هەوڵی نوسەرەکانی

کورد پڕنەکراوەتەوە ؟ پێداویستی ئێمە بۆ وەرگێران لەوەوە نەهاتووە کەچەندە کتێبخانەیەکی هەژارو دەست کورتمان هەیە ، بەڵکو بۆئەوەی ژیانێکی ڕۆشنبیری هاوچەرخ و زۆرجێنەماومان لەکاروانی ڕۆشنبیری مرۆڤایەتی سەردەمی گلۆبالیزەیشن هەبێت ، پێویستە یەکێك لەپردە سەرەکیەکانمان وەرگێران بێت . لەبەرئەوەی واقعی ڕۆشنبیری کوردی بەبەراورد بەکولتورەکانی دەورو پشتمان لەدواکەوتوییەکی ترسناکدا ئەژی ، ئێمە لەهەموو کایە زانستی و مەعریفی و ئەدەبیەکاندا پێداویستیەکی ژیانیمان بەوەرگێڕان هەیە ، پێویستمان بە دامەزراوەییکردنی کاری وەرگێڕان و هاندان و دەستگیرۆیی کردنی ئەو هەولآنە هەیە کەبۆ خزمەتکردن لەم بوارەدا لەگەڕدان .

بابەتەکانی ناو ئەم کتێبە زۆربەیان پێشتر لەگۆڤارو ڕۆژنامە کانی کوردستاندا بلآو کراوەتەوە ، بەلآم بەهۆی سنورداری بلآوبونەوەی ئەو بلآوکراوانە بەباشمزانی لەدوتوێی ئەم کتێبەدا ، جارێکی تر بەهیوای بەشداری کردنێك لەو کاروانە ڕۆشنبیریەی ئەمڕۆ بەوەرگێڕان کەوتۆتە گەڕ ، ئەم هەوڵە خاکیەم بخەمە پێشچاوی خوێنەری کورد ، بەهیوام بەشداریەك بێت لەو ئەرکە ڕۆشنبیریەی کە لەسەر شانی هەریەکەمانە .

وەرگێڕ

لەمۆدێرنەو پاش مۆدێرنەدا
چارەنوسەکانی مۆدێرنە

ئالان تۆرین

بیرۆکـەی مۆدێرنــە بەســەرهزری مرۆڤایەتیــدا زاڵ نــەبوو تــەنها پــێش دروستبونی کۆمەڵگای پیشەسازی نەبێت . ئـەوەبوو ململانێکانی ڕابـردوو ، سیستەمە کۆنەکان ، بڕوا ئاینیەکان ، متمانـەی ڕەها بەعـەقڵ ، هـەموویان پێکەوە هێزێکی زۆرو یەکانگیریەکی پتەویان بەخشیە فۆرمی ئـەو کۆمـەڵگا مۆدێرنـەی کە بـەخێرایی پریشکی ئاگرەکەی دەرئەچوو ، ئـەو کاتـەی کە ئەزمونە واقعیەکان جێگەی هیوای گرتەوە . ئیتر لـەوە بـەدواوە کۆمـەڵگای نـوێ هەربـەوەوە نەمایـەوە کە شـێوەیەکی نـاکۆك بێـت بـۆ ئـەو کۆمـەڵگا کۆنەی کە دەمانویست وێرانی کەین و تێی بپەڕێنین ، بـەڵکو بوبـەواقعێك . مێــژووی مۆدێرنــە مێــژووی هــەڵقوڵانی ئــەو لایەنــە کۆمەڵایــەتی و ڕۆشنبیریانەیە کە وردە وردە دورکەوتنەوە لـە بڕوابونیـان بەمۆدێرنـە بـەو واتایەی تەعریفێکی بەرجەستەبێت بۆخێرو چاکە . ئەوە بوو بەکاریگەری نیچەو فرۆید و ڕوناکبیران لەپێشی هەموولایەکەوە مۆدێرنەیان ڕەتکـردەوە . بەناوبانگترین شـەپۆلی فکـری مۆدێرنـە لـە هۆرکهایمـەرو هاوڕێکانیـەوە لـە قوتابخانەی فرانکفۆرت ، تائەگاتە میشیل فۆکۆ ، کەوتنە ڕەخنـە گرتنێکـی توندی مۆدێرنە ، ئەمەش دواجار بـە گۆشـە گیربـونێکی تـەواوی ڕۆشـبیران لەکۆمەڵگایەکـدا کۆتــایی هــات کەئــەوان بەســوکایەتیەوە بــە (کۆمــەڵگای جـەماوەر) ناودێریـان کـرد . شانبەشـانی ئـەم ڕەخنـە گرتنـە فکریانـە و هەندێك جار تەواو دوریش لێیانەوە ، نەتەوەکان و مـەیلی سـەربەخۆییان و ئینتمایـان بۆمێـژوو شوناسـیان گرنگیـەکی زیـاتری پەیـداکرد ، بەڕادەیـەك سـەدەی بیسـتەم بوبەسـەدەی نەتـەوەکان ، وەکـو چـۆن سـەدەی نۆزدەهـەم سەدەی چینە کان بوو لانی کەم لە وڵاتە مۆدێرنەکاندا .

دواتر کۆمپانیا گەوەرکان وەکو لایەنێکی زۆرجار بە هێزتر لە دەوڵەتە نیشتمانیەکان لەئەمریکاو یابان و ئەوروپاوە هاتنە مەیدان . ئەمانە زیاتر لەوەی کەهەر تەنها چالاکیەك بن بون بەناوەندی بڕیاردانیش . دواجار ئەوەبوو بەرخۆری (ئستهلاك)جەماوەری پێش ئەوەی لەئەوروپاو بەم دواییەش لەیابان بتەقێتەوە لەئەمریکا تەقیەوە . ئێستا بەشوێن ئەو پەیوەندیە جەماوەریەدا کە هاتۆتە ناو ژیانی گشتیەوە جیهانێکی تایبەتی خەیاڵ و ئارەزوو هاتۆتە ئاراوە ، گەر زۆرساکارتر بدوێین جیهانی جەستە هاتووە — ئەوەی وا پێشتر عەقڵانیەت ڕەتی ئەکردەوە ± ئیدی ئەم جەستەیە بەسەرکوتکراوی بێت ، یان بە بەندکراوی .

بەڵام بەو ڕادەی کە عەقڵ ئامێری (العقلانیةالاداتیة) تۆڕی پەیوەندیەکانی خۆی ئەچنێت لەو هێزە کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیریانە مۆدێرنەیش پێگەکانی خۆی ئەچەسپێنێت ، ئالێرەدایە ئەتوانین قسە لەسەر کۆمەڵگای پیشەسازی بکەین ، بەڵکو کۆمەڵگایەکی پشەسازی نویَ ، یان سەروی کۆمەڵگایەکی پیشەسازی نویَ . کۆمەڵگا زۆر مۆدێرنەکان هەست بەوە ئەکەن تەقینەوەیەك هەڕەشەیان لێئەکات . بەڵام گرنگی تەکنۆلۆجیا لەڕایی کردنی کارەکانیدا ڕێگەی بۆخۆش ئەکات کە هەنگاو بنێت بەرێگای تەبایکردنێك لەنێوان خۆکارامە کردنی تەکنۆلۆجی و پارێزگاری کردن لەجۆرێك زکهەڵگوشین (تقشف). یەکێك لەقوتابخانەکان بەتوندی بەرگری لەم جۆرەکۆمەڵگانە کرد ، ئەم قوتابخانە کە بەم دواییانە بەتایبەتی لەفەرنسادا سەری هەڵدا ، بەرگریکارێکی باشی عەقڵانیەتی سەردەمی

ڕۆشنگەریە ، تائەو کاتەی کەلێنە بۆرژوازیەکانیان پڕکردەوە و سەردەمی شۆڕشگێڕیان کورتکردەوە لەڕێگای حوکم ڕانیە دوورودرێژەکانیانەوە .

چ کاتێك تەقینەوەی مۆدێرنە کامل و گشتگیر بوو نەك لاوەکی ؟

ئەوکاتەی عەقڵ ئامێری بەیەکجاری دابڕا لەجیهانی لایەنە ڕۆشنبری و کۆمەڵایەتیەکان ئەم تەقینەوە گشتگیرەی مۆدێرنە ڕویدا . ئەوەبو ئەوکات غەریزەی خۆشەویستی (ئیرۆس) و بەرخۆری و کۆمپانیاگەورەکان و نەتەوەکانیش بەشێوەیەکی ئازاد و دور لەیەك پێکهاتن ، وەك چۆن چیا سەهۆڵیەکان کاتێك لەکەنارەکانی خۆیان دائەبڕێن لێکتر دور ئەکەونەوەو بەیەکدا ئەکێشن و دواتر بەشێوەیەکی کاتی ئەلکێنەوە بەیەکەوە . بەشێوەیەکی ڕونتر ئێمە لەمۆدێرنە دەرئەچین ئەوکاتەی وازلە پێناسە کردنی ڕەوشت ئەهێنین ، یان وازلە پێناسەی شێوەی ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی ئەهێنین لەڕێگای دانانیەوە لەتەوەری : نەریت ± مۆدێرنە ، یان دواکەوتن ±گەشەکردن ، وەك چۆن هەمووجارێك ئەو وڵاتانەی پیَ ئەناسرێت کە تەواو پرۆسەی بەمۆدێرنکردنیان modernizationتیائەنجامنەدراوە . ئێمە بەشێوەیەکی هۆشیارانە و بەشێنەیی لەم چارەنوسەی مۆدێرنەدا ئەژین ، لانی کەم لەساڵی ١٩٦٨وە . لەسەرجۆرێك لەشیکردنەوەی واقعە کۆمەڵایەتیەکان دەوەستین لەڕێگای دانانیەوە لەناو مێژوویەکدا کەدەکرێت مانایەك و ئاراستەیەکی هەبێت .

بیری كۆمەڵایەتی خۆبەخۆیی (العفوی) و ئایدۆلۆجیاكان و كەم داهاتی ڕوبەڕوی هە ر سەرچاوەیەك ئەبێتەوە بەتەنیشت مێژووەوە . بەرامبەر قەیرانی هزری كلاسیكی ، دەربارەی مۆدێرنەو ئایدۆلۆجیای مۆدێرنە ، دوو وەڵامی گونجاومان هەیە :

یەكەم : وەڵامی پۆستمۆدێرنەكانە كە جەخت لەسەر حەتمیەتی هەڵوەشاندنەوەی ئەكەنەوە .

بەڵام دووەمیان ئەڵێت : ئەتوانین و پێویستە لەسەرمان بەرگری لەمۆدێرنە بكەین ، بەڵكو فراوانیشیكەینەوە .. ئەمە بۆچونی هابرماز و منیشە .

بەڵام پێش تێپەڕین بەم ئاراستەدا پێویستە تا كۆتایی ڕێگاكە بڕۆین ، كەلەبیرۆكەی كلاسیكی دەربارەی مۆدێرنە وە دەست پێ ئەكات تائەگاتە قەیرانەكەی و هەڵوەشاندنەوەی و دواجار پەرتەوازەبونیشی .

بازاڕو جیتۆ : (*)

ئەو كاتەی كۆمەڵگا دورئەكەوێتەوە لەیەكێك لەپرەنسیپەكانی بەعەقلانیكردن جگە لەكار ، قەیرانی مۆدێرنە ئەگاتە ئەو پەڕی ، بەهەمان شێوە بازاڕیش بەجۆرێك كاری خۆی ئەكات كە لەڕێگای شوناسە مێژووییەكەیەوە نەبێت خۆی ناناسێت ، لەكاتێكدا لایەنەكان هیچیان بۆنامێنێتەوە جگە لەسەرچاوە ڕوناكبیریە هاوبەش و تاكیەكان individual . ئایا دەكرێت لێرەوە بچین بۆگفتوگۆكردن لەسەر قەیرانی مۆدێرنە ؟ قەیرانی سیستەمەكان و لایەنەكانیش؟ ئایا مێژووەكەی مێژووی ئەو كاولكاریە گشتییە نیە لەهەر پرەنسیپێك لەپرەنسیپەكانی یەكێتی نێوانیان ؟ دوای دابڕان لە ژینگەی مادی و مەعنەوی پیرۆز ،

تێگەیشتنە عەقلانیەكان بۆجیهان كەوتنە وێران بوون . ئیتر وێنەكانی ئەو كۆمەڵگایەش پەرتەوازە بوو كەبەوە دەناسرا ئەو شوێنەیە پەیوەندیەكانی نێوان دامەزراوەكان و ئەو لایەنە كۆمەڵایەتیانەی تیادروست ئەبێت كەلەڕێگای خێزان و قوتابخانەوە لەڕوی كۆمەڵایەتیەوە یەكانگیر ئەبن (اندماج) . هەر لەدوالیزمی مەسیحیەتەوە بۆتاكگەرایی و لەڕۆمانتیكیەتی پاش شۆڕشەوە بۆڕۆشنبیریە جیاوازەكانی لاوان بەتەواوی ناكۆكن لەگەڵ ڕۆشنبیری كۆمپانیا گەورەكان . بۆچی لێرەوە نەچینە ناو ئەوبەشە گەورەی مۆدێرنەوە وا مۆدێرنەی تیا گەشەئەكات و هەر بەخودی خۆی خۆیشی ڕەتئەكاتەوە ؟ ئێمە ماوەیەكی زۆرپەلەمان ئەكرد لەشاردنەوەی جیهانێكی یەكگرتودا ، لەوڕووەوە كەمرۆڤ پێگەی خۆی داگیرئەكرد لەسروشتی خوداوەند دا ... بەڵام ئەوەی ئەمرۆ ئەمانترسێنێت داخرانی جیهانێكی زۆرچەسپیوی خاوەن یاسایی زۆرەملێ نیە ، بەڵكو بەپێچەوا نەوە ، ئاژاوەی كۆمەڵگایەكە بەتوندی ژینگە تەكنۆلۆجی و ڕێكخەریەكانی لەگەڵ ژینگەی ئارەزوە مرۆییەكان و شوناسەكاندا توشی بەریەككەوتن بووە . هەمو ڕەوتە جیاوازەكانی پۆست مۆدێرنە لایەنە جۆربەجۆرەكانی ئەم تەقینەوە ڕۆشن ئەكەنەوە ، بەڵام پێویستە لەواقعە مێژوویەكەیدا وەسف بكرێت ، پێش گەڕان بەدوای ڕەنگدانەوەكانی لەو فكرانەدا كەخۆی بۆخۆی تەقیوەتەوە ، وەك تەقینەوەی ئەو جیهانەی شیكاری ئەكات (مەبەست جیهان و فكری پۆستمۆدێرنەیە / و.كوردی).

نابێت لێرەدا لەچەمكەكانی مرۆڤەوە دەست پێبكەین ، بەڵكو بەپێچەوانەی ئەو فكرانەی وا پابەندی لایەنە ئابوریەكانن ڕاستی مەسەلەكە ئەوەیە

سۆسیۆلۆجیای ڕێکخستنەکان لەم حاڵەتەدا ڕۆڵی ڕوناکبیری ناوەندی ئەگێڕێت . سۆسیۆلۆجیای ئەرکەکان ، یان دامەزراوەکان بوو چەند ڕێکخستنێکی پێشکەش کرد بۆئامانجی ئابوری و کارگێڕی و کۆمەلآیەتی بەسیفەتی ئەوەی چەند بزوێنەرێکن بۆعەقلّئامێری ودواجار توانای ئەوەیان هەیە پەیوەندیەك لەنێوان ڕێساکانی کارکردن و ڕفتارە تاکی و کۆمەڵیەکان دروستبکەن . بەلآم سۆسیۆلۆجیای ڕێکخستنەکان ئەم وێنانەی شکاند . هەندێك جار لەڕێگای ڕەخنەی کۆمەلآیەتیەوە ، بەتایبەتی ئەو کاتەی تابلۆیەکی نەدرەوشاوەی بۆ " مرۆڤی ڕێکخراو " دروست کرد وەك چۆن (و. ه . ویت whyte,w.h.) لەزۆربەی حاڵەتەکاندا پێی وایە ، ئەوکاتەی بەشێوەیەکی زۆربەپیت ئەوەی بۆدیاری کردین ، کەوا ڕێساکانی ڕێکخستن ، تەنانەت ڕایی بونی کارە تێبینی کراوەکان ، هیچ نیە جگە لەوەی کەدابەشکردنێکی فشۆڵە و لەنێوان فشارێکی زۆر و ناچارکردندا دەگۆڕێت . هەربۆیە ڕێکخستنی چالاك ئەوە نیە وا دیارو شەفاف و ئاشکرایە ، بەڵکو ئەوڕێکخستنەیە وا ئەزانێت ئاڵۆزی و ململانێ و گۆڕانکاریەکان ببات بەڕێوە . ئالێرەدا بیرۆکەی ستراتیجیەت شوێنی بیرۆکەی بەڕێوبردنی پرۆژە ئەگرێتەوە . بیتر دروکەر p. drucker بەشێوەیەکی دیار هەستا بەدارشتنی ئەم کودەتایە . ئەوەبوو کتێبەکانی هربرت سیمۆن و جیمس مارتش لەولآتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا و هەروەها کتێبەکانی میشیل کروزیە لەفەرەنسا لەئاستێکی تیۆری گەورەتردا قەیرانی نەزعەی عەقلئامێری بۆدیاری نەکردین ، بەپێچەوانەوە ڕادەی تازەبونەوەی نیشاندایین ، بەمەرجی دابڕانی لەهەر سەرچاوەیەکی پابەند

بە سیستەمی کۆمەلآیەتی و سەرچاوەی کۆمەڵگا . ئەم عەقڵانیەتە بەتەواوی پەیوەندی دارە بەبابەتی گۆڕانکاری کۆمەلآیەتیەوە . بەم جۆرە کۆمپانیا وازی لەوە هێناوە ڕۆڵی بنەڕەتی هەبێت بۆکۆمەڵگای پیشەسازی مۆدێرن ، بەڵکو لێرە بەدواوە ئەو جەنگاوەرەیە کە بەناوی کۆمەڵگای نیشتمانی ، یان بەناوی خودی خۆیەوە ، لەبازاڕە جیهانیەکاندا شەڕی گواستنەوەی تەکنۆلۆجیا ی تازە ئەکات بۆبەرهەمهێنان . هەروەها بۆخۆگونجاندنیشی لەگەڵ دەورو بەرەکەیدا بەردەوام گۆڕانکاری و خۆنوێکردنەوە ئەکات کە زۆربەکەمی پێشبینی ئەکەین . سیمۆن قسەی لەسەر عەقلآنیەتێکی سنوردار کرد و کرۆزییەش لەسەر سانسۆری شتەناموتڵەقەکان . ئەم شیکردنەوە کۆمپانیامان نیشان ئەدات بەسیفەتە ستراتیجیەکەی (شارەزا لەکارو باری ستراتیجیدا) کەئاسۆیەکی ڕونی هەیە لەڕێکخستندا بەو سیفەتەی ڕێکخستنێکی زانستیە بۆکار ، بەلآم هاوکات ستراتیجیەتێکی کراوەیە بەسەر جیهانی دەرەکی و مەسەلە مرۆییە ناوخۆییەکان بۆڕێکخستنێکی ئاڵۆز . دوای ملکەچکردن بۆسیستەمی بەهێزوو سانا ، ستایشکردن و بەدواداچونی ڕێکخستنێکی لاوازو نەرم و ئاڵۆز دەستی پێکرد . لەهەمان کاتدا ئەم چەمکە دەوڵەمەند ترە لەو تازەگەریە وەزیفیەی وا شوێنی ئەگرێتەوە و زۆر لەویش خاکی ترە ، چونکە ئەوەی قبوڵکرد وازبهێنێت لە پرەنسیپێکی سەرەکی کۆمەڵناسی کلاسیکی و پەیوەندیەکانی ڕێسای دامەزراوەیی و ڕفتارەکان . ئەم ستراتیجیەتە ئەتوانێت پشت ببەستێت بە بەکارهێنانی شێوازە یابانیەکە بەرامبەر ئەو کۆمپانیانە ی وا لەسەر بنەمای پەیوەندیەکانی هاوبەشی

كـردن و دەسـلاَتگەرایی پێكـەوە دروسـت بـووە . بەهەمانشـێوە ئـەتوانێت هەربەوەوە وازبهێنێـت كـەكۆت و بەنـدەكانی بـازاڕ و قەدەغـەكانی بێنێتـە نـاو كۆمپانیاكانـەوە ، ئـەم نموزەجـەیش نـاونراوە "silicon valle" . دەكرێـت وێنـای سـتراتیجیەتی تـەواو جیـاوازی كۆمپانیـا بكـەین ، ستراتیجیەتێك كەئەزانێت چۆن تەماهی بكات لە نێوان لكاندنی كۆمپانیاكە بـە هانـدانی پـرۆژە كەسـیەٍ پیشـەییەكانەوە . دواجـار كۆمپانیاكـەیش ئەتوانێـت بـەدوای فـراوان تـرین ڕێـژەی هاوبەشـی ئەندامەكانیـدا بگـەڕێت لەبواری كاركردنیدا و لەخۆگونجاندنیدا لەگەڵ بازاڕدا .تێگەیشتنەكانی ئـەم كۆمپانیـا بەشـێوەیەكی دیـار بـەرەو دەرەوە ئـەڕوات ، سـەرەڕایی بایەخـە بەردەوامەكانی بۆ سازكردنی سەرچاوە مرۆیی و تەكنۆلۆجیەكانی .

گـەر بێتـو چـەمكی كۆمپانیـا فـراوان كەینـەوە بۆئـەوەی هەمووكۆمـەڵگا بگرێتـەوە ، ئـەوا دەمـان بـات بۆگـوتنی ئـەو ڕاسـتیەی كـەوا ئێمـە لەكۆمەڵگایـەكی پیشەسـازیدا نـاژین كەچـەند ململانێیـەكی كۆمەلاٌیـەتی ناوەنـدی زاڵ بۆتـە سـەریا ، بـەڵكو لەبـەریانێكی گۆڕانكاری بەردەوامـداین . ئەمە بەرەو دەریایەك ، یان ڕوبارێكی ترسناك هەڵیگرتوین ، خستوینیەتیە بـەردەم وەلاٌم دانـەوەی خێـرای چـەند ڕوداوێكـی چـاوەڕوان نـەكراو كەلەبەشێكی زۆریا بڕێكمان پێشبڕكێكە ئەبەینـەوەو ئـەوانی ترمـان غـەرق ئـەبین . بیرۆكـەی بـازاڕ چـووە شـوێن بیرۆكـەی كۆمـەڵگا ، ئـەم گۆڕانكاریـە لەگەڵ داڕوخانی سیستەمە كۆمۆنیستیەكاندا شێوەیەكی درامـی وەرگـرت ، چونكە ئەنجام گیری بەرپرسە سـەرەكیەكانی ئەو ولاَتانـە ئـەوە بـوو كـەوا : سیستەمەكانیان قابیلی چاكسازی نیە ، هەر بۆیە دەكرێت فڕێ بدرێتە سەر

شـەپۆلەكانی ئـەو ڕوبـارە نەناسـراو و هەڵەشـەوە ، هەرچـەندە ئەمـە لـەخراپترین بارودۆخیشدا بێـت ، ئـەوە بـوو هەوڵیانـدا بـۆ تازەكردنـەوەی ئابوری بازاڕ بەهـەر نرخێـك بێـت . ئـەوەتا ئێستا ئێمـە ، لەخۆرهـەلاَت و لەخۆرئاوا لەگەڵ تەوژمی ئەو شەپۆلانەی كۆمەڵگادا مەلەوانی ئەكەین كەوا لەسـێ كۆمـەڵـە پێكهـاتووە : كۆمـەڵـەی ڕابـەرە كەشـتیەوانەكان ، ئەمانـە پێكهـاتون لـەو كۆمـەڵـە كەمـەی وا سـەركردایەتیناكرێن ، بـەڵكو ئەوانـەی واوەلاٌم دەرەوەی ئاگاداركردنـەوەكانی بـازاڕ و بـارودۆخن بەگشـتی ، ئەمانـە گەشـتیارە بـەرخۆرەكانن ، لەهـەمان كاتـدا ئەنـدامی ستافەكانیشـن ، ئەوپاشماوانەن وا زریانەكـە لەگـەڵ خۆیـدا هـەڵی گرتـون و فڕێـی داوەنەتـە دەریاوە ، وەكو پێڕێك كەهیچ كەڵكێكی نیەو قورساییەكی زیادەیشی هەیە . ئەم كۆمەڵگا لیبرالیەی وا جێگەی كۆمەڵگای چینە كانی گرتۆتەوە ، لـەڕوی كۆمەلاٌیەتیـەوە ئامادەبـاش كـراوە بـۆ ئـەوەی چـاودێریەكی خوداوەندانـەی هەبێت و – دیمۆكراسیەت وشێوەكانی تری دەوڵەتیش ± كۆیلەیەتی تیایـدا شوێنی ئستغلال (خراپ بـەكارهێنان) بگرێـتەوە . هـەروەها بەشـێوەیەكی تایبـەت تێگەیشـتنی پاشـكۆیەتی شـوێنی تێگەیشـتنی هاوشـانی و هاوكـاری بگرێتەوە .

ئەم وێنە لیبرالیەی كۆمەڵگا زیاتر ئەو كەسانە سەرسام ئەكات كەوا لە كاری سیاسی ئیرادەگەری و شۆڕشگێڕانەدا نائومێد بوون ، هەر ئەمەیشە تەفسیری ئـەو نەشـئەمان بۆئـەكات كەهەنـدێك لەچـەپە كۆنـەكانی گرتۆتـەوە ، (★★)ئـەوان یەكسـەر ئەچـنە ناولیبرالیـەتێكی توندڕەوانـەوە و ئەكەونـە پیاهەڵـدان بەكـەلێن و بۆشـاییەكانی سیسـتەمە كۆنەكـەوە ، لەگـەڵ ئـەو

ئازادیەی ژیانی تایبەتی و دەرچوون لەو کۆت و بەندانەی وا نموزەجە ئیداریەکانی کۆمەڵگا دەیسەپاند . لەسەر ئەم پێشکەوتنەی وائەمریکیەکان بەلیبرالیەتی ئاژاوەگێڕی ناویان ئەبرد ، ئەم کۆمەڵگا تەسك بۆتەوە بەس بۆکۆمەڵگایەکی ئامێری ، یان ستراتیجیەتێك کەڕابەرایەتی ئەکات و ئەیگۆڕێت . نابێت ئەوەمان لەبیربچێت کە ئەویش دیسانەوە کۆمەڵگایەکی دڕندەیە کە وردە وردە چانس و دەرفەتی خەڵکە فەرامۆشکراوو نەخوازراوەکانی تیا کەم ئەبێتەوە بۆچونە ناو پێشبڕکێکەوە . لەم ڕووەوە جیاوازیە کۆمەڵایەتیەکان فراوان ئەبنەوە ، لەگەڵ ئەوەی کەچینی ناوەند هەر لەزیادبوندایە و هیچیشیان لێ دور ناخرێتەوە جگە لەکولتورە کەمینەییەکەی خۆیان کەوا پەیوەندیەکی زمانەوانی دوولایەنەی ناهاوسەنگ گرێی ئەدات کولتوری زۆرینەوە ؟ ناکۆکی ئەم کەمینانە لەگەڵ زۆرینەدا وای کرد لەگەورە پیاوانی بەرهەمهێنان و بەرخۆری و کەرتی پەیوەندیەکان مانایەکی تازە بدەنە ڕوبەڕو بونەوەی نێوان ڕاستڕەو و چەپڕەوەکان . لێرەوە ئیتر ڕاستڕەوەکان بەرگری ناکەن لە بالأیی چینێك ، بەڵکو بەرگری لەو خەڵکانە ئەکەن والەپێشی پێشەوەن و بڕوایان بەستراتیجە باشەکان هەیە بۆ کەم کردنەوەی تێچوونە کۆمەڵایەتیەکانی گۆڕانکاری . لەلایەکی ترەوە چەپەکان بەرگری لەخەڵکە دورخراوەو پەراوێزکراوەکان ئەکەن زیاتر لەوەی کەبەرگری لەچەوساوەکان بکەن . ئێستا بەجۆرێك کارئەکەن کەزۆر هەستیارن بەرامبەر نایەکسانی گەورەی نێوان باکورو باشور و ئەو مەترسیانەی وا هەڕەشە لەگۆی زەوی ئەکات ، هەروەها بەرامبەر گۆشەگیرکردنی هەندێك توێژی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری

فەرامۆشکراو . تائێستایش ڕۆحیەتی چەپڕەوانە لەگەڵ زۆر کێشەی سەختدا توشی بەریەك کەوتن ئەبێت ، چونکە ئەوان ئێستا بەناوی کەمینەیەکەوە قسە ئەکەن نەك زۆرینە . هەر بۆیە دەبینین ئێستاحیزبی دیموکراتی ئەمریکی هەوڵ و ڕەنجێکی زۆرئەدات بۆئەوەی لەم دیاری کردنە تەقلیدیە دەربازبێت کەوا حەتمەن توشی شکستی ئەکات .

ئەم لیبرالیزمە توندەڕەوە پیشەوای نەزعەی بەمۆدێرنە کردنە (التحدیث)، بەڵام لەهەمانکاتدا تێی ئەپەڕێنێت و ڕەوتێکی کۆمەڵگای ئابوری دروست ئەکات کەدەبێتە زەمینەی پێگەیاندنی ڕۆشنبیری پۆست مۆدێرنە. ئەمە شێوازی بالأدەستی کارگێڕیە لەکۆمەڵگای کۆتاییەکانی سەدەی بیستەمدا .

هەرکاتێك کۆمەڵگا وردە وردە لەگەڵ بازاڕدا تەماهی کرد لەڕوی گرەوە ئایدۆلۆژی و سیاسیەکانەوە وەك ئەوە دەرئەکەوێت کەون بووە ، ئەو کات ئیتر هیچی تر نامێنێتەوە جگە لەململانێ لەپێناوی پارە و سامان و گەڕان بەدوای شوناسدا . ئێستاکێشە ناکۆمەڵایەتیەکان شوێنی کێشەکۆمەڵایەتیەکانی گرتۆتەوە ، نمونەی کێشەکانی تاکەکەس و گۆیی زەوی کەوا زاڵ بۆتە سەربواری کۆمەڵایەتی و سیاسیدا لەئاستی سەرەوەو خوارەوە و تاڕادەیەك لەهەموو ناوەڕۆکێك بەتاڵی کردونەتەوە . ئەم کۆمەڵگایە هەنگاوی فراوانبون نانێت تەنها دوای ئەوە نەبێت بەتەواوی بیری لێئەکاتەوە ، بەڵام بەوریایشەوە زۆرلە فکرە مەزنەکان و گوتارەقورسەکان ئەترسێت ، ئەوانەی تێکەڵیەکی سەخت لەنێوان نەزعە بیانوگەراییەکەیان و خەونەکانیان ئەکەن . هێزی گەورەی ئەم بیرو ڕا لیبرالیە لەوەدایە کەوەك جێگیرترین پاسەوان دەرئەکەوێت دژی گشت ئەو

هەولانەی بۆ وەرگرتنەوەی دەسلاٽ لەگروپە دەسلاٽدارەکان ئەدرێت ، بەتایبەتی ئەوانەی وا بەناوی مرۆڤ و کۆمەلگاوە قسە ئەکەن . یەکەم وادیارە ئابوری لەبەرامبەر توندی و دڕندەیی سەرکردەکان زۆرهێمن ترە ، چونکە کەمتر خودییە ، لەکاتێکدا پیاوە خاوەن بیرو باوەڕە چەسپیوەکان ، ئەوانەی واهەلگری پرۆژەی گەورەن هەمیشە لەهەولی سەپاندنی برواو دەسلاٽی خۆیاندان .

ئەو ڕەخنەی وائەم بیروڕا بانگەشەی بۆئەکات قوربانی دەستی ئەو ئامێریبونەی تایبەت بەخۆیەتی ، ئەمە وای کردووە کۆمەلگا ڕوت و ئەبستراکت بێت ، بازارێکی درێژی بێ کۆتایی بێت لەگۆڕانکاری ، بەلاٌم هیچ بایەخێك نادات بەو ڕفتارانەی کەدەرئەچن لەبازنەی ئەم نەزعە تەسکە . ئەمە گەڕانە بەرگریکارەکان تەفسیرناکات دەربارەی شوناس و بەڕێوەبردنی هاوسەنگیەکان . هەروەها لەمەیلی نیشتمان پەروەری و ڕۆشنبیری خەلکە پەراوێزکەوتوەکان ناگات ، بەکورتی ئەمە ئایدۆلۆژیای ئەوانەیە وا گۆڕانەکان بەڕێوە ئەبەن و هەست بە شایستەیی خۆیان ئەکەن لە (یاریەکەدا) ، بۆئەوەی جولانەوە لە ناکارایی بەباشتر بزانرێت و هێرش کردنیش لەبەرگری . بەلاٌم هاوکات کەسایەتی سیستەمەکانی پەیوەندی لەخودگەرایی بەباشتر نازانێت ، ئەمانە دەستەبژێرێکن ناتوانین توانایان لەبەرچاو نەگرین بۆڕاکێشانی زۆرینە بێدەنگەکان بەدوای خۆیاندا .

نەزعەی لیبرالیەت بەهیچ شتێکەوە پێوەست نابێت تەنها بەڕوخسارێك لەڕوخسارە تەقیوەکانی مۆدێرنەوە نەبێت ، ئەویش مۆدێرنەی کارو گۆڕانکاریە . کەئەمەیش بەدابڕاوی لەڕوخسارەکەی تری ، کە مۆدێرنەی

شوناسێکی هەلقولاٌوە لەهەموو کارەکۆمەلاٌیەتیەکان . دەربارەی خودێتی شوناسە خنکێنەرەکان ، جیتۆکان و مافیا دژوارەکان ، یان ئەو شوناسانەی کەوا لەسەر دیوارەکان و ئۆتۆمبیلە نەفەر هەلگرەکان ئەنوسرێن ، شوناسێك ئەنوسن بەڕاستی ناتوانرێت کۆدەکانی هەلوەشێنرێتەوە و بخوێنرێتەوە ، ئەمەیە شوناسێکی فەرامۆشبوو .

لێرەدا هیچ کۆمەلگایەکمان نیە کەهەر بازارێك بێت بەتەنها ، جگەلەو ولاٌتانەی وادەکرێت بازاڕ تیایدا دراوسێی جیتۆبێت و لەڕویی گۆڕانکاری و جولانەوەوە خەلکێکی پەراوێزخراوی تیاکۆبوبێتەوە . ماوەیەکی زۆرە ولاٌتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا نمونەی دیارو ڕون و ترسناکی خۆی پێشکەش کردووە لەبواری کۆمەلگا تەقیوەکانەوە . ولاٌتە ئەوروپیەکانیش بەشێوەیەکی خێرا لێی نزیك ئەبنەوە سەرەڕای ڕاگەیاندنە ئاشکراکانیان دەربارەی نزیکخستنەوەی یەکانگیری کۆماری و ئاسایشی کۆمەلاٌیەتی و تێکۆشانی پێویست دژبە نایەکسانی . بەلاٌم تێکۆشان چەند شێوازێکی زیاتر دراماتیکیان وەرگرت لەو ڕووەوە کەشۆڕشێکی مەزنمان نیە ڕێگە بۆهەموو هەژاران خۆشبکات بژین و هەندێك جاریش لەجیتۆکە دەربچن . ولاٌتە دواکەوتوەکان و تەنانەت ئەو ولاٌتانەیش کەوا پێگەیەکی مام ناوەندیان هەیە وەك زۆربەی ولاٌتانی ئەمریکای لاتینی بەخێرایی بەرەو دوالیزمێك ئەبرێن کە هەژاران لەزیادبونێکی بەردەوامدان و وردە وردە لەو توێژانە دورئەکەونەوە کەبەشدارن لەسیستەمی ئابوری جیهانیدا . ئایا ئەکرێت دەربارەی نمونەی ئەم کۆمەلگانە قسەبکەین تەنها بەبەکارهێنانیگوزارەکانی پزیشکی ناوەکی کۆمەلاٌیەتی نەبێت ، لەگەلٚ ڕەچاوکردنی ئەو ڕاستیەی

کەئەوەی وا جیای ئەکاتەوە دوو ئەوەندەی هێزە پوچەڵکراوەکەیەتی لە کاریگەری کردن لەسەرخۆی ، تائەو ڕادەی کەمەسەلەکە ئیتر پێوەست نیە بە واقعی سیستەمە کۆمەڵایەتیەکانەوە ، بەڵکو بەو کۆمەڵگانەی بەسەرخۆیدا دابەشبووە بەتایبەتی لە و ڕووەوە کە هەژارەکان لەجیهانی دەوڵەمەندەکاندا ئەژین ، هەر ئەمەیشە پێکەوەژیانی کۆمەڵە مرۆییە داخراوەکان و ناوچەکانی کرانەوە بەڕوی ئابوری جیهانیدا وێران ئەکات ، یان هەر توانایەکی بەشداریکردنی سیاسی و نارەزایی کۆمەڵایەتی ئەروخێنێت .

ئێمە ناتوانین تەماشای کۆمەڵگای خاوەن جوڵە بکەین لەبەرامبەر نمونەی عەقلانیەتی سەرەتاکانی سەردەمی مۆدێرندا ، ئەو سەردەمەی وا تێگەیشتنێکی گشتگیری پێکئەهێنا . تەنانەت لەو کاتانەیش وامۆدێرنە لەقەیرانێکدا بوو کەهەوڵی هەڵوەشاندنەوەی خۆی ئەدا . بەپێچەوانەوە ئەم بیرورا لیبرالیە تەنها بەشێك لەکۆمەڵگا وەسف ئەکات ، وەك ئەو دەلیلەی کەناتبات بۆزیاتر لەبەشێکی شار ، گەربمانەوێت گوزارشەکەمان ڕونتر دیاربێت ئەوا دەڵێین (هەر گەڕەکە جوانەکانمان نیشان ئەدات) ، هەر بۆیە هەمان ڕەخنە خۆی دژی تێگەیشتنی ژیانی کۆمەڵایەتی جیتۆکان و کۆمەڵە پەراوێزکەوتوەکان پیادە ئەکرێت .

ئەوپەراوێزکەوتوانەی والە بزوتنەوە هەمیشەییەکەی تازەگەری وبڕیارەکانیدا دورخرابونەوە ئێستا پشت بەڕۆشنبیریەکی چینایەتی ، یان ناوەندێکی کرێکاری جەماوەری نابەستن . ئەوانە ئێستا بەوکارانە دیاری ناکرێن کەپێی هەڵئەسن ، بەڵکو بەوکارانەوە ئەناسرێن کە پێی هەڵناسن ،

یان بەپێوەری بێکاری و پەراوێز کەوتوییان . ئەم کۆمەڵگای گۆڕانکاریە کۆمەڵگای ناکارایی و چەقبەستنە . ئەم دورخراوانە هەندێك جار ئەکەونە داوی ئاژاوەگێریی و هەندێك جاری تر کەتن و تاوان کاری ، هەر بۆیە بەتێپەڕینی کات ئامێزان ئەبن لەکۆمەڵگا ڕەگەزی و هاونەتەوییەکاندا . ئێمە لەماوەیەکی زۆر بەرلەئێستاوە ئەم حاڵەتە لە ئەمریکاو بەرەیتانیادا ئەبینین . ئەوانەی ئەمڕۆ بەگوێرەی چالاکیەکانیان دیاری ناکرێن یەکسەر ئەچن شوناسێك بۆخۆیان دروست ئەکەن ، یان جارێکی تر شوناسەکانیان تازەئەکەنەوە بەگوێرەی بناغەی ڕەسەنایەتیان .

ئەم دیاردەیە گرنگیەکی زیاتر وەرئەگرێت ئەوکاتەی لەئاستی جیهانیدا تەماشای ئەکەین ، بەلاَم لێرەدا بواری قسەکانمان دیاری ئەکەین بۆئەو کۆمەڵگا پیشەسازیانەی وا بەکۆمەڵگای پۆست مۆدێرن ناوئەبرێن . ئەمانە کۆمەڵگای دینامیکی و لیبرالین چونکە لەو گۆڕانکاریەوە دێن کەهەمیشە شێوەژیانی کۆمەڵگاو مۆدێرنە تیایدا لەئاڵو گۆڕدان . ئەمەش دیسانەوە کۆمەڵگای کۆمەڵە مرۆییەکان و جیتۆکانە ، بەتایبەتی ئەو کاتەی لایەنە کۆمەڵایەتیەکان بەس لایەنێکە و هیچی تر ، لێرەدا بێکارەکان و پەنابەران و خوێندکارانی ئامادەیی بەتەواوی نیگەرانن بەرامبەر دوارۆژی خۆیان ، تەواو دابڕاون لەسیستەمەکان و لایەنەکانیش . بابەتی بونی بازاڕو گەڕانی خودی بەدوای شوناسدا ، لێرە بەدواوە شوناسێکی کۆمەڵایەتی ± پیشەییی نیە ، جوتیارێك یان کرێکارێك نیە کەپێکەوە کۆببنەوە . ئەم دوالیزمە لەناخەوە و زیاتر لەلایەن ئابوریەکی (خاوەن خێرایی)ەوە گورزی بەرئەکەوێت ، ئەمە هاوشێوەی ئەو ئابوریەیە کەلە ولاَتە

پیشەسازیەکان ئیدانە کراوە ، زیاتر لەئیدانە کردنی لەولأتانی جیهانی سێیەم .

لەئەوروپای بەپیشەسازی کراودا لەم چەند ساڵەی دوایدا کۆتایی بزوتنەوەی کرێکاریمان بینی ، ئەوانەیان واتوشی گەندەڵی بوون بەهۆی بەشداریکردنیان لەگەڵ نەزعەی تۆتالیتاریزمی کۆمۆنیزمیدا ، یان لەبەر ئەوەی هاتنە ناو سیستەمەکانی بڕیارە ئابوری و کۆمەلأیەتیەکانەوە و دواجار تەسك بونەوە بۆئەوەی کە لە" هاوبەشێکی کۆمەلأیەتی " زیاتر نەبن ، ئەم مەسەلەیە بوو کە ڕۆڵێکی گرنگی پێبەخشی لەکۆسیستەمی سیاسیدا ، بەلأم نەك لەگفتوگۆ ناوەندیەکانی پەیوەست بەئاراستە کۆمەلأیەتیەکان . گەر لێرەوە تەماشای ژیانی کۆمەلأیەتی بکەین وەك پێشبڕکێیەك ، ئەوادەبینین هەندێك تێ ئەکۆشن بۆبردنەوەی پێشبڕکێکە ، خەڵکانێکی زۆرتریش هەوڵ ئەدەن بەس لەناو پێشبڕکێکەراندا بمێننەوە ، هەندێکی تریش ترسی خۆیان ناشارنەوە لەوەی جێ بمێنن ، یان لەماندوویێتیدا بکەونە سەرزەویەکەو واز لەپێشبڕکێکە بهێنن .

ئێمە لەململانێ کۆمەلأیەتیەکانەوە گواستومانەتەوە بۆئەو هیواو بێ ئومێدیەی گرێدراوە بە وەرچەرخانە خێراکانەوە ، لەکێشە بونیادیە کۆمەلأیەتیەکانەوە بۆکێشە کانی شێوازی گۆڕانەکان . بزوتنەوەکانی لاوان ، هاوشێوەی ئەوانەی فەرنسا ساڵی ١٩٦٨ بەخۆوەی بینی باشترین نمونەی ئەم ڕوانگە کۆمەلأیەتیە تازەیە . گەر خوێندکارانی دواناوەندی ، بەتایبەت خوێندکارانی شارە کەناریەکان خۆپیشاندان بکەن ، بەتایبەتی ئەوانەیان لەشوێنگەلێکی واوە هاتبون لەڕوی خوێندن و فێربونەوە نەگەیشتبونە

هەمان ئاستی نەوەی پێشتری پەنابەران لەناو کۆچبەرەکاندا ، گەربێتوو ئەوانە خۆپیشاندانێك بکەن لەبەر ئەو ترسەیان کەهەیانە لەدواکەوتنیان لەچونە ڕیزی فراوانی بەرخۆرە مەدەنیەکان . لەگەڵ ئەمەشدا هەندێکی تر لەلاوان کە لە گەڕەکە تازەکانی لیۆن و پاریسدا ئەژین بوون بەهۆی چەند ڕوداوێکی ترسناك ، ئەوکاتەی چەند شوێنێکی بازرگانیان تالأن کرد و برێك ئۆتۆمبیلیان سوتاند ، بەتایبەتی لەوکاتەدا کەدەستتێوەردانی دڕندانەی پۆلیس بوبەهۆی کوشتنی یەکێکیان . ئەوانە هیوای یەکانگیری کۆمەلأیەتیان لەدەست دابوو ، ئەوەی وا خوێندکارانی دواناوەندیەکان لێی بەهرەمەند بون . بەلأم ئەو ئاگرەی وائەیجولأندن گوزارش لەمەحاڵی ئەو یەکانگیریە کۆمەلأیەتیە ئەکات کەزیاد لەحەدی خۆی ڕەتئەکرایەوە (★★★).

بەڵام کام لەم دووکاردانەوە خاڵی دەرچونمان پێشکەش ناکەن بۆ هەستان بەبزوتنەوەیەکی کۆمەلأیەتی تازە ، وەکو چۆن لەسەدەی نۆزدەهەمدا بە کارە ترسناکەکانی چینی کرێکاران ئەوترا لانکەیەك بۆ بزوتنەوەیەکی کۆمەلأیەتی پێك دێنێت . ئەم چینانە دەلالەت لە بەقەیرانکردنی کۆسیستەمێك ئەکەن کەکار لەسەر چەند ڕەهەندێکی کاری کۆمەڵەیی ئەکات زیاتر لەوەی بۆنارەزای دەربڕین هانیان بدات . هەروەها هەمان شتمان لەئەوروپا و پێش ماوەیەکیش لەولأتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا بینی ، ئەم دوورکەوتنەوەیە لەجیهانی بەرهەمهێنان و بەرخۆری ڕەگەز پەرستی پێباشە ، یان هۆشیاربون بەشوناسی ڕگەز ئەکاتە جێی بایەخ و گرنگی پێدانی .

ئەوانەی وا لەڕێگای کارەکەیانەوە ناتوانرێت دیاری بکرێن لەبەر ئەوەی کە بێکارن ، یان بەو بنەڕەتە دیاری ئەکرێن کەلەسەری ئەڕۆن ، دواجار زۆربەیان لەڕێگای ئینتما ڕەگەزیەکەیانەوە پۆلێن ئەکرێن . ئەم ڕۆشنبیریە دژکاریە کەلەڕێگای کاسێتی (وێنەکان وهەندێك جار شتی تریش) دیاری ئەکرێن ، یان لەگەڵ ئەوتەعبیرە مۆسیقیانەی واسەرچاوەیەکی بەهێزی نەتەوەییان هەیە ئەبێتە چەند خاڵێك بۆ پشت پێبەستنی دانیشتوانە پەراوێزکەوتوەکان ، بەڵام لەناخی خۆیشیاندا ئارەزووی چونە ناو ئەو جیهانەیان پاراستووە کە پێشتر ڕەتیکردنەوە . ئەوەی والەهەندێك گەڕەکی نیۆرك و لەندەندا ئەیبینین ، یان بەشێوەیەکی تەسکتر لەپاریسیش ، جیاواز نیە لەو دابڕانەی هەمووساڵێك بەشێوەیەکی گەورە لەنێوان نەتەوە دەوڵەمەندەکان و هەژارەکاندا ئەیبینین . ئەو سەردەمە تێپەڕی مرۆڤ بەو میللەتە هەژارانە بڵێت جیهانی سێیەم ، لەکاتێکدا ئاواتی ئەو دەوڵەتی سێیەمەی بۆئەخوازرێت لەفەرەنسا سیستەمی کۆنی ژێرو بان کرد .

ئێمە کەئێستا قسە لەبارەی جیهانی چوارەمەوە ئەکەین ، لەبەر ئەو نائومێدیەیە شوێنی هیوای گرتۆتەوە ، یان ئەو پەراوێز بونەی شوێنی هیوا ی چونە ناوپرۆسەی بەرهەمهێنان و بەرخۆری مۆدێرنی گرتۆتەوە . ئەم مەسەلەیش ئەبێتە هۆی هەڵوەشاندنەوەی کاری دەستە جەمعی ، کەوا لێرە بەدواوە توانای نارەزای دەربڕینی نیە دژی موڵکداریێتی کۆمەڵایەتی بۆدەزگاکانی بەرهەمهێنان . ئەوانەی وا لەنێوان چەقبەستن لەسەر شوناسێك کە هەتادێت ئەفسانەییتر دەبێت و گەشانەوە و دڵخۆش بوون بە ڕوناکیە ساختەکانی بەرخۆریی تێکشکان.

نەزعە پۆست مۆدێرنەکان

جیابوونەوەی نێوان عەقڵئامێری کە ئێستا بووە بەستراتیجی بازاڕە ناجێگیرو خاوەن جوڵەکان و ئەو کۆمەڵە مرۆییانەی لەجیاوازیەکانی خۆیاندا داخراون دۆخی پۆستمۆدێرنەمان بۆدیاری ئەکات . نەزعەی مۆدێرنە جەختی لەسەر ئەوە دەکردەوە کەوا پێشکەوتنی عەقلانیەت هەر ئەوە نیە کە ئەنجامە خراپەکانی وەك ڕیشەکێش کردنی لایەنە باشەکانی بیرو باوەڕ و نەریت و شتەباشەکانی دەربارەی ڕابردوو لیّ ئەکەوێتەوە ، بەڵکو ناوەڕۆکی ڕۆشنبیری تازەیشی بەرهەم هێنا . وەهەر بەم جۆرە بوو نەزعەی بەمۆدێرنکردن جەختی لەسەر یەکترتەواو کردنی عەقڵ و چێژ کردەوە بەشێوەیەکی ئاژاوە گێڕانەی ئەرستۆکراتیانە لەسەدەی هەژدەهەمدا و ، بورجوازیانە لەسەدەی نۆزدەهەمدا ، جەماوەریش لەسەدەی بیستەمدا ، ئەمەش بەهۆی بەرزبونەوی ئاستی ژیانەوە بوو . دوای ئەوەی مرۆڤی مۆدێرن لەو گرێی هەست بەگوناهکردنە قوتار بوو کەلە ئاینەکانەوە بۆی مابوەوە ، ئیتر لەو کاتەوە توانای ئەوەی پەیدا کرد کە پێکەوە گونجانێك دروست بکات لەنێوان جێژی جەستەو چێژی ڕۆحیدا ، تەنانەت هەڵچونە دەرونیەکانیشدا ، هەر بۆیە ئیتر ئەم مرۆڤە ناچار بوو هەستیارو لێزان بێت بەڕادەی زیرەکیەکەی . وێنەی (kalos kagathos) (چاك و جوان) وەك ئەوەی یۆنانیەکان ئەیانوت ، بەهیچ جۆرێك ئیستا جێی ڕەزا مەندی نیە . چونکە بەڕاستی دەلالەت لە چەند دەربەستیەکی بیزارکەر

ئەكات بەرامبەر هەلومەرجە واقعیەكانی ژیانی زۆرینە . بەڵام بیرۆكەی پێكەوەگرێدانی ڕاستەوخۆی نێوان هزری بە عەقڵانیكردن و نەزعەی تاك گەرایی نەخرایە بەردەم گومانەوە جگە لەچەند حاڵەتێكی دەگمەن ، لەوانە ڕەخنەگرتن لە جیاوازی كۆمەڵایەتیی و خراپ بەكارهێنانی ئابوری ، لێرەدایە كە ئێمە داوای ئەوە ئەكەین هەموان بێنە ناو جیهانی مۆدێرنەوە ، یان جیهانێكی لیبرالی و بەرهەمهێنەر و بەختەوەر لەهەمان كاندا . ئەم وێنە گشتگیرەی مۆدێرنە بوو تێكشكا دوای ئەوەی لەنیوەی دووەمی سەدی نۆزدەهەمەوە هەندێك بیریار بیری مۆدێرنەیان خستە بەردەم ڕەخنەو دۆخی بەقەیران كردنەوە .

بارودۆخی گەشەكردنی ئابوری و ئازادی سیاسی و بەختەوەری تاكەكەس لێرە بەدواوە پێكەوە گرێدراو و تیۆریزەكراو نیە . هەربۆیە ستراتیجە ئابوریەكان جیاكرایەوە لە بونیاتنانی ڕۆشنبیریەك و كەسایەتیەكی جیاواز و ڕەوتێكی كۆمەڵایەتی دیاریكراو ، هەمووئەمانە بەشێوەیەكی زۆرخێرا ڕویاندا ، هەر ئەم جیاكاریەشە ناونراوە بیری پۆست مۆدێرنە و دواجار تایبەتمەندیەكانیشی دیاری ئەكات .

ئەگەر مۆدێرنە پێشكەوتن و كولتور پێكەوە گرێبدات ، لەهەمانكاتدا كولتورو و كۆمەڵگا تەقلیدیەكان لە بەرامبەر كۆمەڵگا و كولتورە مۆدێرنەكان دائەنێت ، ئیتر بەم پێودانگەیش هەموو واقعە ڕۆشنبیری و كۆمەڵایەتیەكان لە ڕێگەی پێگەو شوێنگەیەوە لەتەوەری : نەریت ± مۆدێرندا شیكارئەكات. بەڵام پۆستمۆدێرنە هەموو شتە هاوبەشەكان لەیەك جیائەكاتەوە . گەر بێتو سەركەوتن گونجاو نەبێت بۆعەقڵانیەتی

ئەندازیارێك بەڵكو گونجاوتر بوو بۆ واقعیەتی ستراتیجێك ، یاخود گەر یەكێك نەریتی ڕەوشتە پرۆتستانتیەكانی نەزانی ، ئیدی ئەمە لە ئەنجامی بلیمەتی دابینكەری بوجەكەوە بێت (بازرگانەكە) ، یان زیرەكی یاریزانەكە بێت (بەومانایەی والەتیۆری یاریەكاندا قسەی لەسەرئەكەین) ئەوا دەكرێت ئێمە واز لەكەلەپورەكەی ماكس فیبەر و(كۆندۆرس)ە كەیشی بهێنین ، ئیتر لەمەو لایش تەعریفی ڕۆشنبیری بكەین بەبێ گەڕانەوە بۆ پێشكەوتنی بەعەقڵانیكردن ، دواجاریش دەرچوون لەبواری كاری مێژوویی .

جیانی ڤاتیمۆ ئاماژە بۆدوو گۆڕانكاری بنەڕەتی ئەكات لەدیاری كردنی پۆست مۆدێرنەدا : كۆتای هەژموونی ئەوروپیەكان بەسەر هەمووجیهاندا ، لەگەڵ پێشكەوتنی دەزگاكانی ڕاگەیاندن كەوا گوێڕایەڵی دەنگی ڕۆشنبیریە ناوچەییەكان و كەمینەكان بوو . بەم جۆرە لەناكاتێكدا بەجیهانی كردن (Globalization) هاتە ئاراوە و بایەخی ناوەندی خۆی دا بەبزوتنەوە كۆمەڵایەتیەكان ، ئەوانەی وا ئەوروپای سەدەی هەژدەهەم و نۆزدەهەم بەدوو جۆر تەماشایان ئەكردن ، كە یان ئەوەتا لەپێناوی عەقل و پێشكەوتنا تێئەكۆشن ، یان لەدژیدا . سەرەڕای ئەمەش كۆمەڵگا ئەو یەكێتیەی نەماوە كەوا هیچ كەسایەتیەك ، یان هەر توێژێكی كۆمەڵایەتی ، یان هەر گوتارێك بتوانێت بەتەنها ماناكان بۆخۆی قۆرغ كات ، ئەم مەسەلەیش بوە بەهۆی ڕۆشنبیربونێكی فرەلایەن كەبەزۆركار و ئامرازی جیاجیا بەرگری لێئەكرێت . لەلایەكی ترەوە ، ئەو دڵەڕاوكێی واپێشتر ئاماژەمان بۆكرد لەڕوی لێكجیا كردنەوەی ڕفتارەكانی بەرهەم هێنان و

بەرخۆری ژیانی سیاسیەوە ، دواجاریش لەبەرامبەر ئەو ناکاتیبونەی کۆمەڵگاوە وابیری خۆرئاوایی وێنای ئەکات ، ئەم دڵەڕاوکێ ئەگاتە ڕادەی ئاگاداربون و هۆشیاربون بە ونبونی هێزە دروستەکەرەکانی مێژوو . لەگەڵ ئەمەشدا کارەکتەری تاك خۆی هەڵئەوەشێنێتەوە تائەوڕادەی (ئیرفینگ گوفمان)دەیگەڕێنێتەوە بۆزنجیرەیەك نمایشی خودی کەلەڕێگای کۆنتێکستەکانیەوە (سیاق)دیاری ئەکرێت ، یان لەڕێگای کارە ئاڵوگۆڕکراوەکانەوە نەك لەڕێگای ئاراستەکردنیان بۆ کارو پرۆژەدیاریکراوەکان ، ئەمەیش مەسەلەیەکە خود کورت ئەکاتەوە بۆبڕێکی هەژار .

لەکۆتایی ئەم سەدەی بیستەمەدا دەرکەوت کەوا تێکشکانی (من)و (کۆمەڵگا)و(ئاین) ئەوەی وا نیچەو فرۆید دەستیان پێکرد گەیشتە ئەو پەڕی . ئەم داڕوخانە بەهزری نیکلاس لومان بەهێز تر بوو ، کەوا هەردوو بیرۆکەی خود و لایەنی کۆمەڵایەتی دورخستەوە ، وەك ئەوەی لە هزری ئەرکخوازی (وظیفیة) ی تالکوت بارسونز دا دەرکەوتوە ، ئەمەیش هەر لەڕێگای چڕکردنەوەی شیکردنەوەکان لەسەر هەمان کۆسیستەم ، هەروەها لەسەر ئەو جیاوازیە زۆرەی سیستەمە لاوەکیەکانی ، ئەوەی وا ئەوانی تر بەلایەوە لە چوارچێوەیەك زیاتر هیچی تر نین ، هەروەها ژیانی کۆمەڵایەتیش بەلایانەوە هیچ نیە جگە لەوەی چوارچێوەیەکە بۆسیستەمە سیاسیەکان .

شتێکی ئاسانە ڕەخنە لەو فرەواتاییە ی پۆست مۆدێرنە بگیرێت ، بەڵام ئەم ڕەخنە گرتنانە ناگاتە شتە بنەڕەتیەکان . نەزعەی پۆست مۆدێرنە وەك

ئەوەی پێشتر تەعریفم کرد و ئێستایش وەسفی ئاراستە بنەڕەتیەکانی ئەکەم ، زۆر لەوە زیاترە کە هەر ئاراستەیەکی فکری بێت بەتەنها ، بەڵکو ڕاستەوخۆ ئەبێتە تەواوکەری ئەو ڕەخنە ڕوخێنەرەی کەلەعەقڵانیەت ئەگیراو مارکس و نیچەو فرۆید بانگەشەیان بۆئەکرد . ئەمە ئەنجامی بزوتنەوەیەکی دورودرێژی فکریە . ئەم بزوتنەوەیە بەدرێژای سەدەی نۆزدەهەم بەشێوەیەکی هەمیشەیی ڕوبەڕوی بەمۆدێرنکردنی تەکنۆلۆجیاو ئابوری ئەبوەوە ، ئەوەبوو هیچ نوسەرێکی گەورەی سەدەی نۆزدەهەم ئەم دیاردەی شینەکردەوە جگە لەکارەکانی جۆن دێوی کەوا بیروباوەڕەکانی خۆی لەنەزعەی داریۆنیزمەوە بەهێزئەکرد . چۆن ئەتوانین ئەو ڕاستیە نەبینین کەوا نەزعەی پۆستمۆدێرنە لەڕێگای ئەم ئیشکالیەتە جیاوازانەیەوە ناگونجێت لەگەڵ شتە بنەڕەتیەکانی ئەو هزرە کۆمەڵایەتیەی وا لەهەردوو سەدەی نۆزدەو هەژدەهەمەوە بەمیرات بۆمان جێماوە ، بەتایبەتی بەبوونی هەندێك چەمکی وەك مێژووگەرایی ، بزوتنەوەی کۆمەڵایەتی ، بکەری کۆمەڵایەتی . من بەرگری لەم چەمکانە ئەکەم سەڕای هەمووشتێك دژی ئەم بیری پۆست مۆدێرنیزمە .

ئەم هزرە لانی کەم چوار ڕەوتی فکری تیا کۆبۆتەوە کەهەر یەکەیان جۆرێك لەجۆرەکانی دابڕانە لەگەڵ ئایدۆلۆژیای بەمۆدێرن کردن :

Ł) ڕەوتی یەکەم :

نەزعەی پۆست مۆدێرنەمان بۆ دیاری ئەکات لەسەر ئەو بنەمای کە ئەودیوی مۆدێرنەیە (یان مۆدێرنەی زیادەڕۆیە)، وەك چۆن دانیال

بیل کۆمەڵگای پۆست پیشەسازی تەعریف ئەکات بەو جۆرەی‌کە کۆمەڵگایەکی ئەودیوی پیشەسازیە . مادام بزوتنەوەی مۆدێرنە دەست لەخێراییەکەی خۆی هەڵناگرێت ئەوا پێشڕەوی کردنی شتێکی ئێستاییە . بەرهەمهێنانی ڕۆشنبیری ، وەك ئەوەی ژان فرانسۆ لیوتار ئەڵێت لەپێشینەی هەمووشتەکانە بەهۆی ئەو بەرخۆریەی بۆزمان و نیشانەکان هەیە . مۆدێرنە خۆی بەخۆی ڕەت ئەکاتەوە . لەکاتێکدا بۆدلێر تەعریفی کرد بەوەی کە ئامادەییەکی نەمرە لەئێستایدا ، ئەمەیش ناکۆك نیە لەگەڵ ئایدیالیستی ئەو ڕۆشنبیریانەی واپابەندن بەپاك کردنەوەی هزرە نەمرەکان لەشێواندن و ڕایی کردنێکی ژیانی کارەکی و هەستەکان تیایدا ، ئەم مۆدێرنە دوای یەك سەدە بوبە زیندانی یەکێك لەساتەکانی خۆی و ناچاربوو بەشێوەیەکی پلەبەند ماناکان ڕەت کاتەوە . ئەمەش ڕۆشنبیریەکی فەرامۆشکاریە ، بەلاّم واز لەمۆدێرنە ناهێنێت ، بەڵکو دەیگێڕێتەوە بەس بۆ بونیادنانی چەند ڕێکخستنێکی تەکنۆلۆجی کەوا ئیتر سەرنج ڕاکێش نیە ، تەنها مەگەر لەڕێگای جدیەتی کاریگەریە تەکنۆلۆجیەکانی ، کە بەخێرایی تێئەپەڕێنرێت .

Ł٢ ڕەخنەی مۆدێرنەی کۆمەلاّیەتی و سیاسی تەواوکەری ڕەخنە ی مۆدێرنەی تەکنۆلۆجیە هەرچەندە جیاوازیشە لێی .

مۆدێرنەی کۆمەلاّیەتی و سیاسی نموزەجێکی کۆمەلاّیەتی ناکۆکی داهێنا ، جێ بەجێبونی ئەمەیش پێویستی بە دەستتێوەردانی ئەو دەسلاّتە موتڵەقە هەبوو کەوا دابڕانێکی گشتگیری لەگەڵ نموزەجە کۆنەکاندا سەپاند . من لە سەرەتاوە وتم بیرۆکەی شۆرش لەوەتەی هەبووە گرێدراوبووە بە بیری مۆدێرنەوە . سەرکەوتنە کانی بیری پۆست مۆدێرنە لەکۆتایی حەفتاکاندا ئەنجامی ئەو قەیرانە بوو وا ڕەوتە چەپە شۆڕش گێڕەکان تیا ئەژیان . ئەو لیبرالیزمە نوێیەی وا لەهەشتاکاندا سەرکەوتنی بەدەست هێنا لەژیانی ئابوری و سیاسیدا ، هەروەها بیری پۆست مۆدێرنەی ڕۆشنبیریش ، هەمووی ئەنجامی هەڵوەشاندنەوەکانی ڕەوتی چەپ بوون ، ئەمانەش شێوازێکی توندڕەوی مۆدێرنە بون ، بەتایبەتی ئەو ترۆتسکیانەی وا لەسەرەتای شۆڕشی سۆڤێتیەوە بایەخیان بە وەهمی (ئامێری ناوەندی) ئەدا ، کە بوبە پلانێکی ناوەندی و پێش ماوەیەکی کەمیش گۆڕا بۆکۆمپیوتەرێکی ناوەندی کەئەیتوانی حکومەتی مرۆڤ بکاتە بەڕێوبەرایەتی شتەکان ، دواجاریش ئازاد کردنی هەموو ئەوانە لە کۆت و بەندی ئەو نەزعە خودی و سیاسیانەی کەهەمان شێوازی ستالینیەت و هیتلەری هەبوو . لەفەرنسایش ئەوە جان بۆدرلیار بوو کەوا بەنەخشەیەکی مەزن لەڕەخنەی چەپی توندڕەوەوە گواستیەوە بۆڕەخنەی پۆست مۆدێرنە ی چەپی توندڕەو ، یان ڕەتکردنەوەی‌فاکتەری کۆمەلاّیەتی .

ئایا ئەمە بەمانای ئەوە دێت کەوا چوینەتە ناو سەردەمی توانەوەی فاکتەری کۆمەلاّیەتیەوە ، زۆربەی بیریارەکان لەبۆدریارەوە بۆلیبۆفتسکی ، وەها ئەم ماناقوڵەی هەڵوەشاندنەوە ئەبینن کە هزری پۆست مۆدێرنەی تیا

نابیننەوە جگە لەدابڕان لە نەریتێکی فکری یان ڕۆشنبیری دیاری کراو . دۆخی پۆست ± کۆمەڵایەتی بەرهەمی جیاکاریەکی تەواوی نێوان ڕەوتی ئامێری و ماناکانە : ڕەوتی ئامێری لەلایەن چەند پرۆژەیەکی ئابوری و سیاسی کێبەرکێکار (منافس)لەنێوان خۆیاندا و لەناو بازاڕدا بەڕێوە ئەبرێت ، بەڵام (وتا) ئێستا بووە بەواتایەکی تایبەتی و خودی ، هەربۆیە ئیتر هیچ پرەنسیپێك نەماوەتەوە بۆڕێکخستنی ژیانی کۆمەڵایەتی جگە لەلێکبوردن . لیبوفتسکی لەکتێبەکەیدا :" سەردەمی بۆشاییەکان " ± ل ± ٤٦– ئەڵێت : هەموو چێژێك و هەموو ڕفتارێکیش بەگشتی ئەتوانن پێکەوە هەڵبکەن بەبێ ئەوەی لەسەر حسابی یەکتر دورخستنەوە بێت . دەکرێت هەمووشتێك بەهێمنی بخوازین گەرتوانیمان ژیانێکی ساکار هەڵبژێرین ± وەك ئەوەی کۆمەڵە ژینگە پارێزەکان داوای ئەکەن ±یان ژیانێکی زۆرئاڵۆز لەزەمەنێکدا کەهەستیاریەکەی نەهێڵراوە :. وەك چۆن لێکجیاکردنەوەی شتە تایبەتیەکان لە گشتیەکان کۆمەڵە شتێکی تیادیارە بۆئاراستەکەمان . سیاسەت ئیتر قسە لەتواناى " گۆڕینی ژیان " ناکات ، وەك چۆن پەرلەمانەکان ڕۆڵی خۆیان لەدەستداوە لەنوێنەرایەتی کردنی داواکاریە کۆمەڵایەتیەکان . ئیترئەوانە هیچی تر نین جگە لەوەی کەچەند شوێنێکن (بەجۆرێك کەبیانووگەراییەکەی هەمووڕۆژێك زیاتر دەرئەکەوێت) زیاتر وەك بنکەیەکی پشتگیریکردنی دەسەڵاتی جێبەجێکردنە . لایەنەکان لەوە وەستاون کە کۆمەڵایەتی بن ، بەڵکو بەسەرخۆیاندا داخراون بەئاراستەی گەڕانێکی نەرجسیانە بەدوای شوناسی خۆیاندا ، بەتایبەتی ئەو کاتانەی ناتوانن یەکانگیربوون دروست کەن لەنێو

چینی ناوەندا کەزیاتر بەپیشەکانیان و بەرخۆریەکی زیاتر ئەناسرێن تا ئەوەی کەلەڕێگای چەند پێوەرێکی ڕفتاریەوە بناسرێن . لەکاتێکدا کە کۆمەڵە خەڵکێك هەیە ، منیش یەکێکم لەوان ، وەها بیرئەکەنەوە کە ئایاری ١٩٦٨ ، یان لەناو ئەو بزوتنەوە کۆمەڵایەتیانەی لەوسەردەمەدا لەدروستبوندا بوون ، بانگەشەیەك بەدی ئەکرا لەبارەی دروستبونی جیهانێکی کۆمەڵایەتی نوێوە لەلایەن ڕەوتە کۆمەڵایەتیەکانەوە ، ئەمانە گرەوەکانیان و ململانێکانیان زیاتر یەکگرتوو ناوەندی بوو لەگرەو و ناکۆکیەکانی کۆمەڵگای پیشەسازی ، هەر ئەمەیش بوو بزوتنەوەیەکی قوڵتری پێك هێنا لە پرۆسەی سڕینەوەی ئایدۆلۆژیادا . دواجار ئەڵێین ، ئەم مەسەلە کۆمەڵایەتیە ، دوای دەرکەوتنی گەردوون بەو جۆرەی کە کێشەکانی پیس بوونی ژینگە و زۆربونی تەکنۆلۆجیایەکی دابڕاو لەهەموو شێوەکانی ئامێزانبونی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری هەڕەشەی لێئەکەن .

لەسەروی ئەمەیشەوە هەر سێ ئاراستە گەورەکەی سەردەمی ئێستامان : سەرکەوتنی جۆرێك لەئامێرگەرایی (الاداتیە) کە وەك شێوەیەك لەکاری ستراتیجی لێهاتووە ، بەسەرخۆدا داخران بەرەو ژیانی تایبەتی ، گشتاندنی بانگەشەکانی ژینگەپارێزەکان بۆئەو مەسەلانەی وا تەکنۆلۆجیا ئەیخاتە بەردەممان . هەموئەمانە پێکەوە بواری پۆست - کۆمەڵایەتی پێك دێنێت ، لەو ڕووەوە کەپەیوەندیە کۆمەڵایەتیە ڕوتەکان ، ئەوەی وائاراستە کراوە بەرەو لایەنە کۆمەڵایەتیە کانی تر جیائەکاتەوە ، وەك پەیوەندی لەگەڵ خودو لەگەڵ سروشتیش . سۆسیۆلۆجەکان خۆیان واهەست ئەکەن وشەی کۆمەڵایەتی سەرسامی کردوون ، وەك ئەوەی کەدەلالەت لەهەموو کێشەکانی

ئاسایی کردنەوە بکات ، لەتێکۆشان دژی مادە سڕکەرەکان و(جیتۆکان) ، یان دژی هەژاری و ڕەگەزپەرستی ، وەك ئەوەی تازەبونەوەی چەند هەستێکی باش و زیندوبونەوەی چەند دەسلاَتێکی بچوك بێت ، یان هۆشیاریەکی نوێی چینی ناوەڕاست بێت کەوا لەدەرەوەی خۆیدا هێزێکی نا کۆمەلاَیەتی بلاَو ئەکاتەوە بەپێی ئەو هێزەی هەیانە ، هەرئەمە یشە ، توانای گۆڕینی ڕفتارەکان و سازکردنە کۆمەلاَیەتیەکانی هەیە . بالێرەدا بپرسین چەندە سەردەمیانەیە ئەو بانگەشانەی واداوای ئامێزان بوون و هاوکاری کۆمەلاَیەتی ئەکەن ، لەکاتێکدا کەلەهەمووڵایەکەوە و بەهەنگاوی گەورەگەورە ژیانی کۆمەلاَیەتی هەلْئەوشێتەوە و دەبێتە هۆی ئاژاوەو توندو تیژی لەهەژارترین و فشوڵترین ناوچەکانی جیهاندا . بەلاَم ئەم هەلْوەشاندنەوە هەندێك تیا ئەژین وەك ئەوەی تێرو پڕی یەکی خۆش بێت ، یان لاواز بونی ڕێساو کۆت و بەندەکانی کۆمەلْگا زۆردەولْەمەندەکان بێت . هەروەك ئەوەی کەمبونەوەی تەرکیزکردنی یاساو توندبونەوەی جیێ بەجێبونی بسەپێنێت ، کەئەمەش بوار بەکۆمەلْگایەکی دەولْەمەند ئەدات کە لەڕێگای خۆڕێکخستنەوە پێشبکەوێت ، بەبێ هیچ دەستتێوەردانێکی ناوەندی .

هەر چەندە گرانیش لەسەرم بکەوێت ، چاودێری کردنی ئەم بێزاریەی کەبووە بەهۆی دروست بونی ئەم تێگەیشتنە لە لام تەواو دورە لە بارو دۆخێکەوە کە قابیلی چاودێری کردن بێت ، من دان بەوەدا ئەنێم کەئەم هزرە پاش - کۆمەلاَیەتیە ، ئەو کاتەی ئایدۆلۆژیاکانی مۆدێرنە تێکشکا ئازادی کردین لەو مژدە خۆشانەی کەوا دەسلاَتە پێشکەوتن خوازەکان پێی

ئەبەخشین ، تەنانەت ئەو دەسلاَتانەیشیان کە زۆر سەرکوتکاربون بەرامبەر بڕێك لەو ڕۆشنبیرانەی ئەیانویست ئازادیە تایبەتیەکانی خۆیان لەدەست نەدەن .

- ئەم دوو هەولْدانە : سەرو مۆدێرنە ، یان مۆدێرنەی دژکار ، لەتوانایاندایە دەرچن لەبواری مۆدێرنە ، بەلاَم دەکرێت دەرچونەکەیان بەدوو ئاراستەی ڕوو لەیەکتر بێت .

ئەو ئاراستەیان کە بەزۆری جێگیردەبێت بریتیە لە : دابڕان لە مێژووگەرایی ، داواجاریش ئالْو گۆڕکردنی شێوازە ڕۆشنبیریە بەدوایەکدا هاتوەکان بە شێوازی ئێستایان . ئەوکارەی وا بەدەلالەتە ئاینی و کۆمەلاَیەتیەکانی کۆمەلْگاقورس ئەکات ، ئەو کۆمەلْگای کە زۆرجیاوازنیە و پێویستە لەخەیالْگەماندا و لە مۆزەخانەکاندا دابنرێت لەگەلْ ڕێکخستنێکی جوانی شێوازەکانی ، یاخود کارێك کەهەلْگری مانایەکی بازرگانی یان سیاسی بێت. ئەمە نەك لەبەر ئەوەی هەمووی بەرەو بیروباوەڕێکی ئەبەدیمان ئەبات ، بەلْکو لەبەر ئەوەی لێرەدا هیچ شتێك نیە ڕێگەمان پێبدات لەنێوان ئەو ئەزمونانەی کە شتێك لەڕەسەنایەتی تیادایە پێویستە قبولْی بکەین وەك ئەوەی هابرماس ئەلْێت . ئەم پلورالیزمیە ڕۆشنبیریە و گەڕانەوە بۆ بیروڕایەکی هاو جوت لەگەلْ بێ ئیمانیدا تائەو پەڕی پالْی نا بە بیرۆکەکەی ماکس ڤیبەرەوە کەپێشتر لەکانتی وەرگرتبوو ، ئەیوت : مۆدێرنە پشت بەلێکجیا کردنەوەی شتە جەوهەری و ڕوالْەتیەکان ئەبەستێت ، هەر بۆیە کاری تەکنۆلۆجی و زانستی بەس دەکەوێتە بواری

دووەمی ئەو دووئاستەی مۆدێرنەوە ، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی بواری ڕۆشنبیری و سیاسیمان حەتمەن بوارێکی فرە بڕوایی بێت ،(بڕوابەفرە خودایی) ، چونکە تاکایەتی شیکردنەوەی عەقلآنی بۆدیاردەکان جیاوازە لەجیهانی خوداکان ، کەوا لێرە بەدواوە لەهیچ کام لەپرەنسیپەکانی یەکبون بەهرەمەند نابن . ئیتر لێرەدا پۆست مۆدێرنە هەر هەمان پۆست - مێژووگەراییە کەمانا بنەڕەتیەکەی خۆی و گرنگیەکەیشی هەر لەوەوە وەرئەگرێت . ئەم پۆست مۆدێرنە گرێدراوی ئەزمونی ئەوانەیە وا لەچەرخی خۆماندا ئەژین ، ئەوانەی وا بەهەموو شوێن و کاتێکدا تێئەپەڕن بەهۆی کۆچ و سەردانی مۆزەخانەکان و ، خوێندنەوەی کتێب و هونەر ، هەر وەها کەڵک وەرگرتن لەو کاسێت و شریتە تۆمارکراوانەی وائەبێتە هۆی ئەوەی بەهەستیاریەوە هەڵسوکەوت لە گەڵ ئەو کارانەدا بکات کەلەڕوی مادیەوە لێیەوە نزیکن ، کەچی بەپێچەوانەیشەوە چەندین سەدە ، یان هەزاران کیلۆمتر لێیەوە دوورن . ئەوەبوو جان کازنۆف بابەتە کەی ئیرنست بلۆخی هێنایەوە دەربارەی ئێستایی بونی نا ئێستا ، لەپەیوندیدا بەتەلەفزیۆنەوە پێداگری کرد لەسەر توانای ئەم ئامێرە لەنزیک کردنەوەو ئێستایکردنی (وای لێبکرێت لەئێستادابێت) ئەوانەی وا لەڕوی شوێن و کاتەوە دوورن . بەمجۆرە بیرۆکەی یەکێتی ڕۆشنبیری تێکشکا هەرچەندە تائێستایش بەدیاری و ناوداری ماوەتەوە ، چونکە بیرۆکەی فرەیی ڕۆشنبیری بەهیز بوو ، ئەوەی وا کلۆد لیڤی شتراوس زیرەکانەلەبارەیەوە وتی : جۆرێک لەبەرگری داخراوانە هەیە لەناو هەمووڕۆشنبیریەکدا کەئەبێتە هۆی تەسک بونەوەی ، ئەمەیش دەبێە هۆی داڕوخانی ئەو ڕۆشنبیریانە

درەنگ و زووبێت ، ئیتر یان بەهۆی دەزگایەکی ڕۆشنبیری بالآدەستەوە بێت ، یان بەهۆی دەزگایەکی تەکنۆلۆجی و ئامێری بیرۆکراتیەوە ، دواجار ئەمە لەجیهانی ڕۆشنبیریەوە دوورە ، پۆست مۆدێرنە ڕاستەوخۆ ڕێبازی تایبەتی بونی ڕۆشنبیری ، یان ژینگەیی بونی ڕۆشنبیری بەهێز ئەکات ، کەئەمە بۆخۆی ناکۆکە لەگەڵ جیهانی بونی ئایدۆلۆژیاکانی مۆدێرنەدا . بەتایبەتی لەقۆناخە دیارەکەیدا و لەو وڵاتانەی وا تێهەڵکێش بوون لەگەڵ مۆدێرنەدا . بۆنمونە لە گەڵ'ئەو بەها جیهانیەی کەلەسەردەمی شۆڕشدا لەفەرنسادا هەبوو ، یان لەوڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکایش لەو سەردەمە توندەی کەماوەی بالآدەستی ئەوانی پێکئەهێنا .

- بەڵام ئەگەر کارە ڕۆشنبیریەکان لەو شوێنگە مێژووییە دابڕین وا تیادەرکەوتوە ، ئەوا ناکرێت بەهاکەی دیاری بکرێت تەنها لەڕێگەی بازاڕەوە نەبێت .

لێرەدا گرنگیەکی تازە هەیە کەبازاڕی هونەر بەدەستی دێنێت ، لەکاتێکدا کارە `هونەری و ئەدەبیەکان ^ بۆماوەیەکی دورو درێژ تەنها لەلایەن سەرکردەکانەوە ، یان لەلایەن خوێندکارە ئارەزو مەندە بۆرجوازو ئەرستۆکراتەکانەوە ئەخوازران . هەر ئەو مەسەلەیش ئەمانبات بۆشیکردنەوەی کۆمەڵگالیبرالیەکەی ئێستامان کە دوو لایەنی پەرتەوازەی کۆمەڵگا تیایدا سەرئەکەوێت بەسەرهەموولایەنە کانی تری مۆدێرنەدا ، ئەم دولایەنەش کۆمپانیاو بەرخۆرین (الاستهلاک) و زاڵ ئەبن

بەسەرهەردوو بەشی ئێرۆس و نەتەوەدا ، دواجاریش سەرکەوتنی بزوتنەوە و گۆڕان بەسەر بوندا .

ئەمەیە پاڵ ئەنێت بە فکری پۆست مۆدێرنەوە تابگاتە ئەو پەڕی کاولکاری بەرامبەر نوێنەرایەتیە مۆدێرنە کانی جیهان ، لێرەشەوە نکۆڵی لەجیاکاریە وەزیفیەکان ئەکات لەنێو بوارەکانی ژیانی کۆمەڵایەتیدا وەك – هونەر ، ئابوری ، سیاسەت و هەموو بوارەکانی تر وا تەواوکەریانن . ئەمەیش خۆی بۆخۆی بریتیە لە بەکارهێنانی عەقڵ ئامێری لەهەر یەك لەم بوارانەدا . بەمەش جیاوازی لە نێوان ڕۆشنبیریەکی سیاسی باڵا و بواری کۆمەڵایەتیدا ئەکات ، وەك چۆن ئەو ڕۆشنبیرە ستاتیکیە ڕەت ئەکاتەوە کە ئەگەڕێتەوە بۆچەند دابینکەرێکی سەروی کۆمەڵایەتی کە پابەندن بە سیستەمەکانی : کۆمەڵایەتی ±عەقڵ ، مێژوو ، تازەکردنەوی چینی کرێکاران و ئازادکردنیان ± ڕۆشنبیری جەماوەر . ئالێرەدایە دروشمی " دژبەزانستی جوانناسی " کەوا فریدریك جیمسۆن پێداگیری لەسەر کرد (بەتایبەتی لەو کتێبەی وا هال فۆستەر سەرپەرشتی ئەکرد (the Anti-Aestetic) . ئەو جۆرە وێنانەی وادەربارەی جیهان پێکهێنرابون دیسان بەشێوەیەکی قوڵتر ڕەتکرایەوە ، ئەمە گەر هات و ئەو وشەیەمان هێنایەوە کە هایدگەر بە مۆدێرنترین وشەی دائەنا لەڕوی دەلالیەوە . بیری پۆست مۆدێرنە ئیتر ئەوە قبوڵ ناکات مرۆڤ بکرێتەوە قوتبی بەرامبەر جیهان ، بەڵکو چاوێکی پیائەخشێنێتەوەو جارێکی تر بەشێوەی چەند وێنەیەکی تر بەرهەمی دێنێتەوە ، چونکە ئەم هزرە مرۆڤ ئەخاتە ناو جیهانەوە و هیچ لێی دورناخاتەوە ، یان گەر دوریەکیش لەئارادا بێت کە بە دروستکردنی تۆڕێك

لەپەیوەندی و بونێکی پێشوەخت بۆهەموو شتەکان دێتە ئاراوە ئەوا ئەم هزرە نایهێڵێت ، دواجاریش زمانێك ئەدۆزێتەوە وەك زمانی هاوبەش لەنێوان وێنەکێش و ئەندازیاری بیناسازی و نوسەر لەلایەك و شتەکانی تر لەلایەك .وەك چۆن جاندیبیفی وێنەکێش پەنائەبات بۆ ڕوپۆش کردنی واقعی بونیادە دروستکراوەکانی ڕۆشنبیری .

کۆی قسەکان ئەوەیە کەوا عەقڵمان توانای هەستکردنی هیچی نیە جگە لە شتە تەنیا کراوەکان ، یان شێوەکان ، دواتر ئەم شێوانە بەکاردێنێت هەر وەك ئەوەی کە یاری وەرەقە ئەکات ، تێکەڵی یەکیان ئەکات و هەزاران هەمەڕەنگی و ئاوێتەیان لێپێك دێنێت ، ئەمە هەمان حاڵی مۆسیقارەکانیشە کەلەپشتی ئامێری پیانۆوە دائەنیشن و هەر دوانزە نیشانە مۆسیقیەکانیان لەلای خۆیاندا داناوە . دیسانەوە ، ناوەڕۆکی شتەکان ، جەوهەری شتەکان لەموتڵەقدا جیاوازن لەشێوەکان (ئەو شێوانەی وا لەپێشچاومانە و ئەیبینین) . لێرەدا هیچ شتێك نیە بەڕەهایی ، هەمووشتەکان لەڕێگای ڕوخساریەوەیە ، ڕوخسارەکەیشی بەتەواوی لەڕێ لادراوە (چەند نامەیەك بۆ ج . ب . لاپەڕە ٢٢٨-٢٢٩)

پۆست مۆدێرنە لەگەڵ ئەم عەقڵەدا بێت یان هەر عەقڵێکی تر ، هۆکارە سروشتیەکانی ڕێبازێکی دژ بەمرۆڤی دۆزیەوە کە تەواو ناکۆکە لەگەڵ فەلسەفەی ڕۆشنگەری و بیری جۆن لۆك بەشێوەیەکی تایبەتی ، ئەم هەڵوێستە زۆر بەتوندی گوتارە ئایدۆلۆژیەکان و ویژدانی زیندوی شارستانیەتەکان ڕەتئەکاتەوە . هەر ئەمە بوو لەوتە بەناوبانگەکەی جان فرانسۆ لیوتاردا ڕەنگی دایەوە دەربارەی کۆتایی چیرۆکە مەزنەکان ، (یان

گێڕانەوە مەزنەكان) : ئێمە چەمكی گێڕانەوە بۆئەزمونی مرۆڤایەتی نەك هەر ناوەڕۆكە ئایدۆلۆجیەكەی بەڵكو بەتەواوەتی ڕەتی ئەكەینەوە ، هەرلێرەیشەوە هۆكارەكانی پاشەكشەكردنی بیرۆكەی بكەری كۆمەڵایەتی دەستپێئەكات .

لێرەدا هیچ بكەرێك بەمانا هیگڵیەكەی نەماوەتەوە ، دواڕۆژی جیهان و هەروەها مۆدێرنەیش لە بكەرێكی عەقلانی ئازاد لە باوەڕە تەقلیدیەكانەوە سەرچاوە ناگرێت . ئێستا نە : (من) ، نە (ڕۆشنبیری) یەكێتیەكی تایبەتی نیە . ئەو قسەی لە ڕۆشنبیریخۆرئاوایدا دەربارەی یەكێتی و گشتگیری ئەكرا ، هەروەها بابەتی ڕاناو و كۆجیتۆی (من بیرئەكەمەوە كەواتە من هەم) بەگوزارەی ئەوەی داهێنەری (من)ە پێویستە ڕەتبكرێتەوە . جیسمۆن شیكردنەوە ڕەخنە گرانەكەی دورتر لەمە برد ، ئەو كاتەی پێناسەی ڕۆشنبیری پۆست مۆدێرنەی كرد بەوەی كە ڕۆشنبیری حەكایەتبێژی PASTICHE ، و دوفاقبونی كەسایەتیە . گوتی حەكایەتبێژی لەبەرئەوەی ونبونی یەكێتی لەهەرڕۆشنبیریەكی دیاریكراودا ئەبێتە هۆی جارێكی تر بەرهەم هێنانەوەی شێوازە كۆنەكان : ئایا ناتوانین بڵێین ، بە تایبەتی ، كۆتاییەكانی سەدەی بیتسەم هەموو پەیوەندیەكانی خۆی لەمۆدێرنەی هەردوو سەدەی نۆزدەیەم و بیستەم دابڕیوە و ئێستا حكایەتەكانی سەدەی هەژدەهەممان بۆئەگێڕێتەوە ، بەتایبەتی لەوخاڵەدا وا پەیوەندی بە دنیا خوازیە ئەرستۆكراتیەكەیەوە هەیە ، یان گەشەكردنە زیادەڕۆییەكەی و چەمكە لیبرالیە - ئاژاوەگێڕەكەی دەربارەی ڕەخنەكردنی دەسلاَت ؟ یان ئەو دابەشبونی كەسایەتیەی واهەندێك كەس بە

نەرجسیەت ناویان ئەبرد . چونكە داخران لەئێستایەكی ئەبەدیدا ئەبێتە هۆی ڕەتكردنەوەی ئەوشوێنەی كەڕێگە بە دروستكردنی یەكێتی ڕۆشنبیری ئەدات .

نەزعەی پۆست مۆدێرنە كۆتای ئەو بەشەمان بۆدیاری ئەكات وا نیچە قسەی لەسەر كرد ، ئەویش ڕوخاندنی هەژمونی تەكنۆلۆجیاو عەقلئامێریە . ئەزمون و زمان چووە شوێنی پرۆژەكان و بەهاكان ، كاری دەستەجەمعیش تەواو فەرامۆشكرا ، وەك چۆن مێژوویش مانای خۆی لەدەستدا . نەزعەی پۆست مۆدێرنە ئەوەی بۆڕون كردینەوە كە ئەو پرۆسەی پاش بە پیشەسازیكردنەی ئێستا هەیە نابێتە هۆی دروستبونی كۆمەڵگایەكی پاش پیشەسازی . بەڵكو بەپێچەوانەوە بەرەو پەرتەوازەكردنی ژینگە ڕۆشنبیری و تەكنۆلۆجیەكەی ئێستای ئەبات . هەرئەمەیە ئەو بیرۆكە دائەڕوخێنێت كەتا ئێستا كۆمەڵناسی پشتی پێبەستبوو ، ئەویش بیرۆكەی پێكەوە گرێدانی ئاڵوگۆڕی نێوان ئابوری و سیاسەت و ڕۆشنبیری " مۆدێرن " . وادیارە هیچ شتێك توانای گرد كردنەوەی ئەوەی نیە والەسەدەی ڕابردووەوە لێكجیاكراوەتەوە . بۆیە ئایدۆلۆجیا سیاسی و كۆمەڵایەتیەكان توشی لادان بون و هیچیشیان پێنەگۆڕا جگە لە ڕاگەیاندنە ڕێنماییكارەكانیان بۆجولاَندنی ناخی تاكەكان بۆتەنها ساتێك ، بەلاَم هەرزوو ئامانجە كاتیەكانیان دەركەوت ، دووڕویی وهەڵخەڵەتێنەرییان ئاشاكرابوو . مەسەلەی وێران بوونی ئەم ئایدۆلۆجیا مۆدێرنانە ، لەوكاتەدا وا دیعایەكارەكان خەریكی ئاهەنگی یادی دووسەد ساڵەی شۆڕشی فەرەنسی بوون ئەو یادە هەموو مانایەكی لەدەستداو بو بەیادێكی كۆنی بەسەرچوو ،

ئیتر دەرکەوت ئەم کێشەیە گەیشتۆتە ئەو پەڕی . ئەوانەیش واداوای گەڕانەوە بۆدۆزە گەورە و بەهامەزنەکانیان ئەکرد و ئەیانویست مانایەك بەمێژوو ببەخشن ، تەنانەت شوناسی ولاّتەکەیان وەك ، فەرەنسا ، ولاّتە یەکگرتەوکانی ئەمریکا یان هەرولاّتێکی تر ، تەماهی بکەن بەم ئاراستەیە ، یان بەپرەنسیپەگشتگیرەکان ، ئەوکاتە وەك ئایدۆلۆجیە ڕەسمیە دواکەوتوەکان دەرکەوتن بەرامبەر بە کەمبونەوەی بایەخی ئەو ئاهەنگە ، ئەمەیش ئەنجامی ڕۆشنبیریەکی جەماوەریە کەناوەڕۆکێکی هەمە ڕەنگی هەیە و بەخێرایی تازە ئەبێتەوە ، وەك خێرایی تازەبونەوەی بەرنامە تەلەفزیۆنیەکان .

فرەیی پێناسە و شێواندنی زۆربەی ئەو شیکردنەوانەی دەربارەی پۆست مۆدێرنە پێش کەش ئەکرێت بیانوی پێویست نیە بۆ ڕەتکردنەوەی بیری پۆست مۆدێرنە ، چونکە هەموو ئەو گروپانەی وا مێژوی کولتورەکان دانی بەگرنگیاندا ناوە هەر لەڕۆمانتیکیەتەوە تائەگاتە بونیادگەری بەشێوەیەکی زۆر ڕۆشن و زۆرسەقامگیر دیاری نەکراون . بەلاّم لەحالّەتی پۆست مۆدێرنەدا مەترسیەکی ترسناکتەرهەیە پێویستە تێیبپەڕێنین ، ناوی پۆست مۆدێنە خۆی بۆخۆی ناکۆکیەکی سەیری هەلگرتووە ، چونکە بۆناسینی پەنائەبرێت بۆپێناسەیەکی مێژوویی ± پاش – بۆناولێنانی بزوتنەوەیەکی ڕۆشنبیری کەهەولّەدات لەگەلّ مێژووگەرایدا دابڕانێك دروست بکات . هەر ئەمەیشە وای کردووە کە لە یەکێك لەحالّەتەکاندا کۆمەلّگا بەدوای تەفسیرێکیاندا بگەڕێت کە : کۆمەلّەیەکی ڕۆشنبیرین و هەولّ ئەدەن خۆیان وەك (دەقێك) پێناسە بکەن . گرنگ گواستنەوە نیە لەکۆمەلّگایەکەوە

کەلەسەربنەمای عەقلاّنیەتی بەرهەمهێنان و زك هەلّگوشین و باوەڕبون بەپێشکەوتن پێکهاتووە بۆ کۆمەلّگای بەرخۆری ، لەم ڕووەوە تاك بەشداری لەڕایکردنی سیستەمەکاندا ئەکات نەك لەڕێگای کارو بیرو باوڕەکەیەوە ، بەلّکو لەڕێگای ئەو ئارەزوو پێداویستیانەیەوە کە بەرخۆریەکەی ئاراستە ئەکات ، ئیتر لێرەبەدواوە هیچ کام لەم خەسلّەتانە تایبەتمەندی پێگەو مەکانەتی نین لەکۆسیستەمی بەرهەمهێناندا . هەر ئەمەیە پەیوەندی نێوان مرۆڤ و کۆمەلّگا سەرو ژێرئەکات ، پێشترمرۆڤ لەپێگەیەکی داهێنەرانەی بەرهەمهێنەری مێژووگەرایدا بوو ، بەلاّم ئێستا ئەوەتا ئەبینین نەك هەر لەبەردەم ئەو سروشتەی کەبەئامێرەکانی خۆی ئەیویست بیگۆڕێت چۆکی داداوە ، بەلّکو لەهەمانکاتدا تەواو یەکانگیر بووە لەگەلّ جیهانێکی ڕۆشنبیریدا کە لەناو کۆمەلّێك نیشانەو زماندایە کەسەرچاوە مێژوویەکەی خۆیان لەدەست داوە . ئێستا وادیارە بەتەواوی ئەیەوێت بیرۆکەی بکەری مرۆڤانە بتەقێنێتەوە کەوا هەمیشە بە پابەندی بیرۆکەی داهێنان و زۆرجاریش بیرۆکەی کاری عەقلاّنی ماوەتەوە . هەر بۆیە هەموو شتەکان بەرەو پارچەپارچە بوون ئەچن ، هەرلەکەسایەتی مرۆڤەوە تائەگاتە ژیانی کۆمەلاّیەتی .

ئەم بیرۆکەیە ئەو هزرە کۆمەلاّیەتیە کلاسیکیە وێران ئەکات کەپێی وابوو سەرکەوتنی عەقلّ ڕێگە خۆشکەرە بۆ سەپاندنی پەیوەندیەك لەنێوان پێوەرەکانی کۆسیستەمی کۆمەلاّیەتی و پالّنەری لایەنەکان ، ئەمە گەیشتە ڕادەی ئەوەیکە بونەوەری مرۆیی پێش هەمووشتێك هاوولاّتیەك و کرێکارێك بێت . بەلاّم لێرەبەدواوە لێك جیابونەوەیەك دروست بوو لە

نێوان كۆسستەمی كۆمەڵایەتی و لایەنە كۆمەڵایەتیەكان . بەمەیش ئەو ماوە دورودرێژە كۆتای هات كە سەركەوتنی هزرە مۆدێرنەكانی بەخۆوە بینی ، ئەوانەی وازاڵ بوون بەسەر بیری خۆرئاوادا هەر لەفەلسەفەی سەردەمی ڕۆشنگەریەوە تائەگاتە فەلسەفەكانی پێشكەوتن و ڕەوتی كۆمەڵناسی . بەلاّم سەركەوتنی ڕەخنەی پۆست مۆدێرنە وامان لێناكات واز لەگەڕان بێنین بەدوای پێناسەیەكی تازەی مۆدێرنەدا ، پێناسەیەك پشت بەسەربەخۆی زاتی ڕێژەیی ببەستێت بۆكۆمەڵگا و بۆ لایەنەكانیش . چونكە مەحاڵە بەئاسانی ئەوە قبوڵ بكەین كەجیاوازی نێوانیان جیاوازیەكی یەكجارەكیە ، ئەو پێكەوە ژیانەی لەكۆتایی سەدەی بیستەمدا لەنێوان لیبرالیزمی نوێ و پۆست مۆدێرنەكاندا ئەیبینین ئەوەمان نیشان ئەدەن كە یەكەمیان كۆمەڵگایەكمان بۆ پێشنیار ئەكات كەهیچی تر نیە جگە لەبازاڕێكی خاڵی لە لایەنەكان (لەم ڕووەوە ئەكرێت چاوەڕێی ڕفتارەكانیان بكەین بەدەرچونیان لەیاساكانی ئازادی هەڵبژاردنەوە) ، وێناكردنی دووەم ئامادەیی لایەنە كانە بێ كۆسیستەم ، ئەمانەیش چەندلایەنێكی زیندانی ناو خەیاڵ و یادەوەریەكانی خۆیانن .

دابڕانێكی تەواوەتی بەم جۆرە چەند ئەنجامێكی درامی تری بەدوادا دێت زیاد لەوەی واپێشتر وتمان .چ لایەنێك هەیە ئێمە بیناسین و لەدەرەوەی سەرچاوەكانی كاری عەقلاّنی بێت ؟ ئەو لایەنانەی كەتوشی ئەم دابڕانە بوون بەشوناسەكەی خۆیانەوە سڕبوون و هیچ لەئەوانی تری جیاوازدا نابینن جگە لەو جیاوازیانەی لەیەكتر دوریان ئەخاتەوە . لەم جۆرە كۆمەڵگادا كە هیچی ترنیە جگە لەوەی بازاڕێكەو مرۆڤەكانی ناوی هەموو

هەوڵێكیان بۆخۆدورگرتنە لەئەوانی تر ، یان ئەزمونی پێكەوە ژیانیان هەر بەئاڵوگۆڕكردنی كالاّكانیانەوە وەستاوەو تەواو ، لەهەمان كاتدا ئەوی تر زۆربەسادەی وەك هەڕەشەیەكی ڕەها دەرئەكەوێت لەجۆری (یان ئەو یان من) ، یاخود ئەو بۆچونانەی كە ئەلێن : ئەمە خاكەكەم داگیرئەكات و ڕۆشنبیریەكەم وێران ئەكات و بەرژەوەندی و ڕفتارو نەریتە كانی خۆیمان بەسەردا ئەسەپێنێت كە جیاوازە لە بەرژەوەندی و ڕفتاری ئێمە و وەك مەترسیەكیش وایە لەسەرمان . ئەم نەزعەیە بۆجیاوازی موتڵەق و ئەم پلورالیزمیە ڕۆشنبیریەی كەهیچ سنورێكی نیە ، وەك ئەوەی كەلە چەند بەشێكی فراوانی جیهاندا ئەیبینین و گەلێك جارو بەتایبەت لە باشترین زانكۆكانی ئەمریكادا ، فشارێكی ئایدۆلۆجی پێك دێنن و بانگەشەی پلورالیزمێكی ڕۆشنبیری ڕەها ئەكەن كە ئەیانەوێت بیسەپێنن بەسەر خەڵكانی جیاواز لەخۆیان ، ئەم نەزعەیە لەهەناوی خۆیدا ئارەزوی ڕەگەزپەرستی و و شەڕی ئاینی هەڵگرتووە . ئەمانە ئێستا كۆمەڵگایان گۆڕیوە بۆ مەیدانێكی جەنگ كە جەنگاوەرەكانی لەنێوان ڕۆشنبیریە جیاوازەكاندا یە ، وەك ڕەشپێست و سپیەكان ، پیاوان و ژنان ، هەڵگرانی ئەم بڕوای ئاینی یان ئەویتریان ، یاخود عیلمانیەكان ، هەمووئەمانە ئێستا دوژمنی یەكن . ئەو ململانێ كۆمەڵایەتیانەی والەسەدەكانی پێشتردا ڕویان ئەدا سنورداربوون ، چونكە چینە كۆمەڵایەتیەكان بون هەڵئەسان بەو ململانیانە و ئەوانیش هەمویان هەرهەمان بەهای كۆمەڵایەتیان قبوڵ ئەكرد و جەنگی نێوانیشیان بۆئەوە بوو لەئاستی كۆمەڵایەتیدا پیادەی بكەن ، ئەم ململانیانە ئێستا گۆڕاوە بەشەڕە ڕۆشنبیریەكان . ئەم شەڕانە

لەتوندو تیژیدا گەیشتە ڕادەی ئەوەی کەئەم فانۆسە ڕۆشنبیریە جادوویە توشی بەریەك کەوتن بوو لەگەڵ هێزی دەزگایەکی باڵادەستی ساردا کە هیچ کەسایەتیەکی نیە . ئەم دەزگا وەکو ئەو کەشتیە فەزاییانە وایە کە مێرد منداڵەکان لەفیلمی یاریە ڤیدۆییەکاندا تەماشای ئەکەن و چەند سیستەمێکی کۆمپیوتەری و ئیرادەیەکی سەرسوڕهێنەری هێز لێی ئەخوڕن . لایەنە کۆمەڵایەتیەکان لەڕۆشنبیریە تایبەتەکەیاندا خۆیانیان زیندانی کرد بەرامبەر بە هێزەبەرهەمهێنەرە مەدەنیەکان و ئەوسەربازانەی بەهێزی خۆیان خۆپارێزی ئەکەن : لێرە بەدواوە جەنگی نێوان ئەم دوولایەنە زەنگی مەترسی لێئەدات .

لەنێوان ئەم دوانەدا :

قەیرانی فکری مۆدێرنە لەسەرەتای ڕەتکردنەوەکانی نیچەو فرۆیدەوە لەدایك بوو ، بە دوای ئەوانیشدا چەند گروپێکی کۆمەڵایەتی تر هات . ئەم ڕەتکردنەوانە بریتی بوو لە قبوڵنەکردنی بەرتەسکبونەوەی ژیانی کۆمەڵایەتی و مێژووی کۆمەڵگا مۆدێرنەکان بەتەنها بۆسەرکەوتنەکانی عەقڵ ، هەتا ئەو کاتەی ئەم عەقڵە هەوڵی پێوەستبوون بەنەزعەی تاکگەرایی ئەدا . ئەم جۆرە ڕەتکردنەوەیە بەترسان لەدەسلاَت بەهێز کرا ، ئیدی ئەو دەسلاَتە هەر جۆرێك بێت ، دەسلاَتی سەرکوتکارێك بێت ، یان دەسلاَتی کۆمەڵگای جەماوەری خۆی بێت ، ئەم دەسلاَتە لەگەڵ عەقلانیەتدا کەوتە ڕێکەوتن و هاوجوت بونەوە ، هەموو ئەو لایەنە

کۆمەڵایەتیانەی وابەناعەقلانی دای ئەنان سەرکوتیکردن و پەراوێزی خستن و بەشێوەی خراپ بەکاریهێنان . دواجارهەموو ئەو شتانەی بەقازانج بۆی ناگەڕێتەوە ، یان ئەرکێك جێبەجێ ناکەن لە بەهێزکردنی دەسلاَتی عەقلانیەتەکەیدا لەژیانی تاکەکەس و کۆمەڵایەتی دەری ئەکات . ئەم ڕەتکردنەوەیە لەلایەکی ترەوە بەرەخنەیەکی زۆرهێرشکەرانەی دژ بە لایەنەکانی تری مۆدێرنە خۆی بەهێزکرا ، لەوڕووەوە پەنای بردەوە بۆخودی ژیان ، یان بۆپێداویستیەکانی نەتەوە و ئەو کۆمپانیانەی کەناکرێت هیچ شتێك لەناویا بگێڕرێتەوە بۆڕوخسارێك لە ڕوخسارەکانی عەقلانیەت . بەڕادەی خێرابون و زیادکردنی پرۆسەکانی بەمۆدێرنکردن modernization ، وادیارە مەحاڵە پێناسەی ئەولایەنانە بکەین لەسەر ئەوەی کەچەند لایەنێکن خۆبەخۆیی لەدایك ئەبن ، یان ناوهێنانیان بەوەی ئەنجامێکی کارەکانی مۆدێرنە خۆین . ئەمانە لەهەمووشوێنێکدا هەن ،لە دەوڵەت ، لە بزوتنەوە نیشتمانیەکان ، لە ئارەزوی قازانج لای پرۆژەکان ، لە دەسلاَتی ئەو داگیرکەرانەی کە پرۆژەیەکی بەمۆدێرنکردن پیادەئەکەن ئامادەن ، هەرگیز تەکنۆلۆجیەکان بەتەنها بەم جۆرە پرۆژانە هەڵنە ساون .

ئەو جیهانە هاوچەرخەی کە وەك سەرکەوتنێك بۆعەقلانیەت خۆیمان پێشکەشئەکات ، وادیارە بەپێچەوانەوە جێگەی داڕوخانیەتی . لەسەرتاکانەوە بیرۆکەی عەقڵی بابەتی لەهزری یۆنانی و مەسیحیەتدا سەرکەوت کە زیاتر لەئەرەستۆوە سەرچاوەی ئەگرت . ئەم هزرە دڵنیا بوو لەوەی کە خواوەند بەشێوەیەکی عەقلانیانە ئەم جیهانەی ئەفراندووە ، ئەم

مەسەلەیەش بوو بواری کرانەوەی ڕۆحی و زانستی ڕەخساند . پێی وابوو کۆمەڵگا خۆی لەبنەڕەتدا لەسەر بنەمای کۆمەڵێك بڕیاری عەقلانیانەی ئازاد بونیادنراوە ، وەك ئەوەی کە هۆبزو ڕۆسۆ ئەڵێن . لێرەداو بەڕادەی دروستبونی کۆمەڵگای مۆدێرن لەدەرەوەی هزری مۆدێرنە ، ئەم سەرکەوتنەی عەقڵ جێگەی خۆی چۆڵ کرد بۆ گواستنەوە لە عەقلانیەتی مەبەستەکانەوە بۆعەقلانیەتی ئامرازەکان ، ئەم پەیوەندیەیش خۆی بۆخۆی ئەبێتە تەنکنۆلۆجیا نەك شتێکی تر ، ئەم مەسەلەیە بوو بۆشاییەکی دروست کرد لەبەهاکاندا ، کەهەندێك کەس ئەمە وەك ئازادیەك بۆ ژیانی ڕۆژانە ئەبینن . بەڵام خەڵکانێکی زۆر وای ئەبینن ئێستا ئەم بۆشاییە پڕکراوەتەوە ، ئەمەیش یان بەودەسلاتە کۆمەلایەتیەی کەفریای هەموو لایەنە کۆمەلایەتیەکان ئەکەوێت ، یان لەڕێگای بانگەشە چەواشەکارەکانەوە ، یان لەڕێگەی هەڵقولانی نەتەوایەتی و ئاینەوە ، یان دواجار لەڕێگای توندو تیژی و نەبونی سیستەمەوە .

چۆن ئەتوانین بەقەناعەتەوە ڕوبەڕوی ئەم ڕەخنە عەقلانیانەی مۆدێرنە نەبینەوە ؟ ئەمڕۆ چەند لاواز بووە ئەو زمانەی کەلەڕەقانە بەرگری ئەکرد ، بەڵام بەبێ کاریگەری دانان لەسەر وێنەی فریادڕەسانەی عەقلانیەتی مۆدێرنە ! ئەمە لەبەرئەوەی کۆمەڵگا ڕاستەقینەکان تەواو دورە لەوەوە کە هەر کۆمپانیایەك بێت ، یان چەند خزمەتگوزاریەکی گشتی بێت و بەشێوەیەکی عەقلانیانە بەڕێوە ببرێت . لێرەدا عەقلانیەت هەرتەنها بە خوێندنگاوە وەستا بەبێ ئەوەی جدیەتی پێوە دیار بێت ، چونکە ئەو فشارانەیش لەسەری زیادی کرد کەدەبوایە تێبکۆشێت

بۆدۆزینەوەی پەروەردەیەك ڕێنماییکەر بێت لەگەڵ کەسایەتی منداڵدا بەهەموو پەیوەندیە خێزانیەکانەوە ، ئەو پەیوەندیانەی وا لەڕۆشنبیریەوە هەڵقولاون ، خەسڵەتە تایبەتەکانیان ، هەروەها مێژووی ژیانی تایبەتیشیان . لەوانەیە هەندێك لە کادیرەکانی بواری پەروەردەو فێرکردن بەهۆی کەم بونەوەی شایستەییە پیشەییەکانیان لەکۆمەڵگایەکدا کەئاستی زانستی و فێربونی لەپلەیەکی بالادایە ، بەرگری‌لەخۆیان بکەن بەرامبەر ئەو بزوتنەوانەی وا بانگەشەئەکەن بۆپەروەردەو فێرکردنێکی نوێ ، لەهەمان کاتدا دژی بزوتنەوەکانی مافی مرۆڤ و فشارەکانی خویندکارەکانی خۆیشیان ، ئەوانەیان کەحەزلەمانەوە ئەکەن ، یان ئەیانەوێت ببنە ڕاهبێك ، یان ڕاسپاردەی نێوان خوێندکاران و ئەوانەیان ئەیانەوێت عەقلێك پێك بێنن ، بەگشتی ئەمانە داوایان لێکراوە مندالان دەرکەن لەژێرکاریگەری کەس و کارو خانەوادەکانیان و دواجاریش کاریگەری ناوەندە کۆمەلایەتی و ڕۆشنبیریە خۆماڵیەکەیان . ئەمەش بەمەبەستی بەشداری پێکردنیان لەچەند بیروباوەڕێکی بیرکاریانەو چەند کارێکی ڕۆشنبیری مەزن . بەڵام ئەم هەوڵە ملکەچی زمانە ئەرستۆکراتەکەی نابێت بۆئەوەی لاوازیەکەی داپۆشێت ، چونکە ئەرکێك بەسەر خوێندنگاکاندا ئەسەپێنێت کە ڕۆژلە دوای ڕۆژ سەرکوتکاریەکەی زیاترئەبێت و هەمیشە جیازایەکان گەورەتر ئەکات ، هەربۆیە لێرەدا مەسەلەکە پەیوەندی بەجیاکردنەوەی شتە گشتیەکان لەشتەتایبەتیەکان هەیە ، وەك چۆن دانەوێڵە لەخەرماندا پاك ئەکرێتەوە .

ئـەم چـەمکە بـەس ئەبێتـە هـۆی جیاکردنەوەیـەکی سەرچـاوە گرتـوو لەنەزعـەی ئامێرگەراییـەوە ± مەبەسـت لێـرەدا بـواری تاقیکردنـەوەو وتاربێژیە – دەربارەی کەسایەتی منداڵ ، یان دەربارەی ئەو گەنجانـەی کـە لە ژیاندا هەر داوای ڕەخساندنی دەرفەتی کارکردن و شوناسی ڕۆشـنبیری و ئـاینی و نیشتمانی ئەکـەن لەگـەڵ ڕۆشـنبیریەکی تایبـەت بـەلاوان . ئایـا ئەتوانین قسە لە سەرکەوتنی قوتابخانە بکەین لەدۆخێکدا کـە بـەم شێوەی ئێستای دابەشبوەتە سـەر هـەردوو بەشـی :- لەلایـەك ئـەو مامۆسـتایانەی کەڕۆڵەکـەیان بـەس بریتیـە لـە گواسـتنەوەی مەعریفـە ڕێگـە پێـدراوەکان لـەپێناوی بەرژەوەندیـە کۆمەڵایەتیـەکانیخۆیان ، لەلایـەکی تریشـەوە ئـەو منداڵ و گەنجانەی کە لە ژینگەیەکی ڕۆشنبیریدا ئەژین بە تەواوی جیاوازە لەژینگـەی پـەروەردەو فێرکـردن ؟ خـۆش بەختانـە زۆرلەمامۆسـتاکان ئـەم تێگەیشتنە ڕەت ئەکەنەوە ، ئەوان کارەکـەی خۆیـان بەشێوەیەکی تایبـەتی جێ بـەجێ ئەکـەن ، بـەڵام زۆربـەی ئەوکاتانـەی کۆئەبنـەوە بـەرگری لـەم تێگەیشتنە ئەکەن .

بەڵام تێکشکانی ئەم گوتارە قوتابخانەییـە ڕوخـانی ئـەو نەزعـە عەقڵانیـەی بۆدەرخستین کەبەڕاسـتی پێویسـتە ڕەتبکرێتـەوە : لەبەرئـەوەی ئەبێـتە ڕوپۆشـێك بۆئەودەسـەڵاتەی کـەوا دەسـتەبژێرێك لەعەقڵانیـەکان پێکـی ئەهێنن ، ئێستا ئەم گوتارە ڕەتکراوەتـەوە لەلایـەن هـەموو ئەوانـەی ڕقیـان لێی بوو ، یان بەکەم تەماشایان ئەکرد ، ئەم ڕەتکردنەوەیە ئەمڕۆ بەتەواوی بوەتە هەڵوێستی باوی مێـژووی کۆمەڵایـەتی و تاکەکەسـی . دواجاردەکرێـت گـوێ لـە بەشـداریکردنی عـەقڵێکی ئـازاد بگـرین ، ئەوانـەیش وائامـادەنین

گوێبگرن ڕۆژێك دێت بگەنـە قۆناخێـك کەسیش گوێ لەئـەوان نـەگرێت .
ئەو تێگەیشتنە کلاسیکیەی مۆدێرنـە کـە تـەماهیبونی لـەنێوان مۆدێرنـە و سەرکەوتنەکانی عەقڵ و ڕەتکردنەوەی نەزعە تایبەتیەکانی وەك یـادەوەری و هەڵچونەکان ئەکرد ، تائەو ڕادەیە کۆن و بێمتمانە بووە کە ئیتر هەڵگری هیچ کام لەپرەنسیپەکانی یەکبون نیە بۆئەم جیهانەی ئێستامان کـە تیایـدا هەمووئاراسـتەکان لەڕوبەڕوبونـەوەو بەریـەك کەوتنـدان ، وەك ڕوبەڕوبونـەوەی تەسـەوفێکی ئـاینی و تەکنۆلۆجیـەکی مۆدێرنـە ، یـان زانسـتە بنەڕەتیـەکان بەرامبـەر دیعایـەو ڕیکـلام ، یـان دەسـەڵات بەرامبـەر سیاسەتەکانی بەپیشەسازی کردنی خێرا .

سەدەی بیستەم سەدەی داڕوخانی مۆدێرنەیە ، لەکاتێکدا گـەربڵێین سـەدەی سـەرکەوتنە کـانی تەکنۆلۆجیایـە . ژیـانی فکـری ئـەمڕۆ ملکەچـی دەسـەڵاتی ڕەتکردنەوەیە ± ڕەتکردنەوەیەکی بەجێماوو توندوتیژ ± بۆئەو نموزەجـە کۆمۆنیزمیەی ± کە دەکرێت بپرسین ئایا تا ئێستایش قابیلی بیرکەوتنەوەن ؟– کـە هیـوای گـەورەی ئـەم سـەدەیە بـوو نـەك هەربـەلای کرێکـارە تێکۆشـەرەکانەوە ، یـان کۆمەڵـە نـەیارەکانی کۆلۆنیـالیزم ، بـەڵکو بـەلای زۆربـەی ڕۆشنبیرانیشـەوە . هـەروەها تایبەتمەنـدە بەڕەتکردنـەوەی هـەر بیرێکی مێژوییەوە ، یان هەر شیکردنەوەیەکی لایەنەمێژوییەکان و پرۆژە و ململانێ و بارودۆخ و بەریەککەوتنە دیموکراسیەکانیان .

جیهانی خۆرئاوایی ، دوای سەرکەوتنە سیاسیی و ئایدۆلۆژیەکانیان نەشئەی خۆیـان وەرگرتـوەو بـوون بـەلیبرالی و بـەرەو لێکدورخسـتنەوەی تاکـەکانی کۆمـەڵگا لەیـەکتری ئـەڕۆن ، یـان بـەرەو چـەند پرەنسـیپێکی جیهـانی

بۆڕێکخستن ، ئەوەی وا ئێمە ناومانناوە بەرژەوەندی و بازاڕ ، یان عەقڵ ، کە لە ئاستی پەروەدەیی و چالاکیە پیشەیەکاندا بەرپرسەکان لێی بەهرەمەندن . ئێستا ژیانی فکری و سیاسیشمان دابەشبووە لەنێوان ئەوانەی وا تێئەکۆشن بۆدیاری کردنی لایەنە تازەکان و گرەوە تازەکانیان و ، ئەوکۆمەڵگانەیش کەدەکرێت ناویان بنێین کۆمەڵگا پاش پیشەسازیەکان ، یان کۆمەڵگا گەشەکردوەکان ، لەلایەکی ترەوە ئەوانەیش بانگەشەی ئازادی نێگەتیف ئەکەن ، وەك ڕێسا دامەزراوەییەکان و ڕێبازە ئابوریەکان کەوا ڕێگە بەمرۆڤ ئەدات خۆی بپارێزێت بەرامبەر چەوساندنەوەکانی دەسڵات . هەندێکیان بڕوایان وایە ئەم ڕەتکردنەوەیە بۆ سۆسیۆلۆجیایەکی دیاریکراو ، یان بۆ گەرموگوڕیەکی کۆمەڵەیی کە جۆری گەڕاندنەوە بۆنەزعەی تاکگەراییەکی ئابوری وەرئەگرێت ، ئەیانەوێت ئەوە ڕاگەیەنن کە تاکەکان پێش هەمووشتێك بۆبەدەست هێنانی بەرژەوەندیە تایبەتیەکانی خۆیان تێ ئەکۆشن ، هەربۆیە پێیانوایە کاری دەستەجەمعی ئامرازێکی پێویستە بۆبەرگری کردن لەو بەرژەوەندیە تایبەتانە ، ئیتر لێرەوە کاری دەستە جەمعی بۆخۆی ئەبێتە ئامانجێك ، هەرئەمەیش بوو نزیکەی سەدەیەك پێش ئێستا ڕۆبەرتۆمیتشلز ڕای گەیاند . خەڵکانێکی تر هەیە وای ئەبینن ئەم ڕەتکردنەوەیە وەك بانگەشەیەکە بۆکۆت و بەندەکانی عەقڵ و بەڵگەکانی ، کە ئەمە تەنها پرەنسیپی پتەویەتی کە یەکێتی کۆمەڵایەتی لەسەرپێك ئەهێنرێت و تەنها ڕوناکیەکی چالاکیشە دژی فشاری کەنیسەکان و تائیفەو کەمینەو نەزعە ناعەقڵانیەکان .

ئەمە هەڵوێستێکی زۆربەرگری کارانەیە ، سەرەڕایی سەرکەوتنی خۆرئاوا بەسەر سیستەمە کۆمۆنیزمیەکان ، بەڵام هێشتا هەر هەست بەهەڕەشەی فشارێکی دانیشتوانی و سیاسی ئەکەن کەلەجیهانی سێیەمەوە بۆیان دێت . هەرچەندە وێنەزاڵەکە چەند هەڵمەتێکی خێری دڵنیاکەرە ، ئەمە لەکاتێکدایە کەجیهانی سێیەم لەگەڕەکێکی دراوسێماندایە ، یان لەکۆمەڵگاکانی نیشتەجێبوندا ئامادەیە و وەك ئەوانە ئەژی کەوا هەست بەئینتما بۆ کۆمەڵگا خۆرئاواییەکان ئەکات ، هەربۆیە ڕەتکردنەوە بەڕۆشنی و بە بێ هیچ تەم و مژێك دیارە . جاری وا هەیە ڕەتکردنەوەکان شێوەی ڕاستەوخۆ وەرئەگرێت لای ئەوانەی کەهەست بەهەڕەشەو مەترسی ئەکەن ، بۆنمونە سپی پێسە بچوکەکانی باشوری وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا لەکاتی جەنگی جیابونەوە خوازیدا حاڵەتێکی وایان هەبوو . ڕەتکردنەوە لێرەدا ڕاستەو خۆ بوو بەشێوەیەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی گوزارشی لێئەکرا . بەڵام ئەوانەی واپەروەردەکەیان و ئاستی ژیانیان جۆرێك پاراستنیان بۆدروست ئەکات لەم زەفەرپێبردنە ئەوا ڕەتکردنەوەکەیان شێوەیەکی باڵاتر وەرئەگرێت ، ئەم شێوازەیش جەخت لەسەرئەوە ئەکاتەوە کە کۆمەڵگای خۆرئاوایی بەجۆرێك لەجۆرەکان لەبەجیهانی کردن (globalization) دڵنیابوە ، هەروەها پێویستە لەسەری و بەرژەوەندیشی لەوەدایە کە بەرگری لەخۆی بکات دژی هەموو جۆرەکانی تایبەتمەندێتی .

ئەگەرچی لەماوەی ئەم سەدەیەدا هەڵمەتە یەك لەدوای یەکەکانی بانگەشەکردن هەبووە بۆ مافەکانی ئەم توێژی کۆمەڵایەتی ، یان ئەوی

تریان ، بەلاّم ئەم بانگەشانە ئەمڕۆ گومان و ترس ئەوروژێنێت زیاتر لەوەی كە پشتگیری بەدەست بێنێ . لەم ڕووەوە كۆمەلّگای خۆرئاوایی وا هەست ناكات هێندە توانای ئامێزان بونی پێویستی هەیە كە بتوانێت پارێزگاری ئەو كرانەوەیە بكات كەپێشتر ڕێگەی دا بەبەریتانیای مەزن و فەرنسا لەسەدەی نۆزدەهەمدا ببنە دوو كۆمەلّگای فرەڕەگەز (كۆزمۆپۆلیت) ، یان خاكی میوان داری و پەناگەیەك بۆئەوانەی وا ڕویان تێئەكات . ئەم كۆمەلّگایە واهەست ئەكات لەلایەن ئەو دوژمن و نامۆ و هەژارانەوە یان ئەوانەی ڕۆشنبیریەكی زۆرجیاوازیان هەیە غەرق ئەبێت و كەلێنی نێوان ئەوانەی وا لە دەرەوە هاتون و ئەوانەیش واخاوەن مالّن فراوانتر ئەبێت ، ئەوەبوو توێژی یەكەمیان ڕۆژ لەدوای ڕۆژ توشی بێزاری و دلّەڕاوكێیان كردن .

لە ئەبستراكت ترین ئاستیدا ڕەتكردنەوەی سۆسیۆلۆجی هەیە كە هەمیشە بریتی بووە لە شیكردنەوەی ئەو نیگەرانی و ڕەخنانەی لەمەڕ مۆدێرنە هەیە ، بەلاّم لەبەرامبەردا هەر بە پۆزەتیڤی ماوەتەوە ، نەك هەر لای دۆركهایم و فیبەر ، بەلّكو لای تۆكفیل و ماركسیش هەبوو ، هەروەها لای براسۆنز و قوتابخانەی شیكاگۆیش . ئەوەبوو سۆسیۆلۆجیا كەوتە گفتوگۆكردن لەسەر بەپیشەسازی كردن و چینە كۆمەلاّیەتیەكان و دامەزراوە سیاسیەكان و ململانێ كۆمەلاّیەتیەكان ، سۆسیۆلۆجیا پرسیاری لەو شێوازە كرد كە لەڕێگای تازەگەری ئابوری و بەشداریكردنی ژمارەیەكی زیاتر لەئەنجامی گەشەكردن و كەرەستەكانیەوە پێك دێت . بەلاّم ئەمڕۆ مەسەلەكە وادەرئەكەوێت كەزۆر لەسەری ڕۆیشتوین ، هەر مەسەلەی

بەڕێوە بردنی گەشەكردن نیە بەلّكو مەسەلەی تێكۆشانە دژی سەركوتكاری و توندو تیژی و هەروەها پارێزگاری كردنیش لەڕۆحی لێبوردەیی و داننان بەئەوی تری جیاوازدا . من یەكێكم لەو كەسانەی كە بڕوایان بەو وەلاّمانە هەیە كەلەسەر گرەوە ڕۆشنبیریەكان و لایەنە كۆمەلاّ یەتیەكان پێك هاتووە ، من دان بەوەدا ئەنێم ، پێش ئەوەی بچمە ناو بیركردنەوەی تایبەتیەوە ، وەلاّمی لیبرالیەت دژ بە زیانەكانی نەزعەی تۆتالیتاریەت وەلاّمێكی ڕازیكەرترە لەو وەلاّمانەی كەئێمە بەرامبەریان ڕامان گرتووە ، یان لەلایەكی ترەوە هێزی بزوتنەوە كۆمەلاّیەتیەكان بە تایبەتی ئەو كاتەی پشت بەئیمانێكی ئاینی ئەبەستێت ، یان هۆشیاریەكی نەتەوەیی .

ئەكرێت چاوەڕوانی ئەگەری ئەم شەوە درێژەی فكری كۆمەلاّیەیتی بكەین ، هەر وەها ئەكرێت ماوەیەكی درێژتر چاوەڕێی بكەین دوای سەركەوتنی بورجوازیەتی دارایی و كالاّیی و پێكهێنانی بزوتنەوەیەكی كرێكاری . هەروەها پێویستە چاوەڕێی دان نان بە بایەخی ناوەندی " بزوتنەوەی كۆمەلاّیەتی " و دەركەوتنی نیشانە سەرەتاییەكانی دیموكراسیەتی پیشەسازی بكەین ، ئێمە لەكۆتای سەدەیەكی پڕلەنائومێدی و هەروەها گەشەكردنیشداین (مەبەست سەدەی بیستەمە . و كوردی). ئێستا چارەكە سەدەیەك تێپەڕیوە بەسەر دەركەوتنی كتابە سەرەتاییەكاندا ، هەروەها كتابەكانی منیش دەربارەی كۆمەلّگای پاش پیشەسازی . زۆر زەحمەت بوو وەك پێویست ئاگاداری بدەین دەربارەی وێنەی گواستنەوە یەكی هەلّەشانە لەكۆمەلّگایەكەوە بۆكۆمەلّگایەكی تر ، هەروەكو ئەوەی كۆمەلّگای دووەم كۆتایی بەكۆمەلّگای یەكەم بێنێت لەو ساتەوەی كە تێی ئەپەڕێنێت . بەلاّم

ئەمڕۆ ئێمە بەپێچە وانەوە ئەزانین کەوا ناکرێت گواستنەوە لەزنجیرە چیایەکەوە بۆزنجیرە چیایەکی تر بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ بکرێت. ئەوکات ئەکەوینە دۆڵێکەوە و ئەبێت بە تەپۆڵکەکاندا سەرکەوینەوە ، بەڵام لوتکەی داهاتو لەبەرچاومان ون ئەبێت . ئەو مەترسیەی واهەڕەشەمان لێئەکان مەترسی بڕوابون نیە بەبەردەوامی ئێستا ، بەڵکو بەپێچەوانەوە لەو بیرکردنەوەوە سەرچاوەی گرتووە کەچیایەکمان لەپێشە نابینرێت ، یان ئەوەی کەناچارین لێرەدا بوەستین . من قبوڵمە بەبێ خۆپارێزی ڕەتکردنەی مێژووگەرایی ، یان قەیرانی سۆسیۆلۆجیاکانی پێشکەوتن ، بەڵام پێم وایە مەترسی وازهێنان لەئارەزوی شوناسی تاک یان دەستە جەمعی هاوتایە لەگەڵ مەترسی دابەزین بەرەو ئسولێەتێکی عەقلانیانە .

باجارێکی تریش ئەوە بزانین کەتێگەیشتنی ماتریالیزمی بۆ مۆدێرنە تائێستایش فەزیلەتە ئازادیخوازیەکەی خۆی ئەپارێزێت ، بەتایبەتی لەزەمەنی گەشەکردنی " فەندەمینتالیزمەکاندا ، بەڵام توانای ڕێکخستنی هەندێك ڕۆشنبیری و کۆمەڵگای دیاری کراوی تایبەتی لەدەست داوە ، هەر بۆیە هەڵوەشاندنەوی هزری مۆدێرنە کەوا بابەتی ناوەندی ئەم بەشی دوەمەیە ، ئەمان بات بۆچەند ناکۆکیەك کە مەترسیەکانی وردە وردە زیاد ئەکات . ژیانی تایبەتی جیائەبێتەوە لەژیانی گشتی و کایەی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان هەڵئەوەشێتەوە ، بەهەمان شێوە واز لە شوناسە تایبەتیەکانیش دێنێت بۆئەوەی ڕوبەڕوی هەڵقوڵانە جیهانیە ڕۆشنبیریەکان ببنەوە و بکەونە ئاڵوگۆڕەوە لەگەڵیا . هەموو مرۆڤێك خۆی لەخودێتی خۆیدا زیندان ئەکات ، ئەمە لەباشترین حاڵەتدا ئەبێتە هۆی لەبیرکردنی

ئەوانی تر ، ئەم خۆزیندانی کردنە زۆربەی جارەکان لەڕێگای ڕەتکردنەوەی بیانیە کانەوە بەرجەستە ئەبێت . ئەمە لەلایەکەوە ، لەلایەکی تریشەوە ، هەڵقوڵانی ئاڵوگۆڕەکان بەبەردەوامی وڵات وگروپە کۆمەڵایەتیە ناوەندیەکان بەهێزترئەکەن ، بەمەش دوالیزمێك قوڵئەکەنەوە لەسەر ئاستی نیشتمانی هاوشێوەی ئەو دوالیزمەی لەسەر ئاستی باشورو باکوری جیهان هەیە . ئەو ململانێ کۆمەڵایەتیانەی لەسەر ئاستی جیهانی کۆمەڵگای پیشەسازی پەرتەوازە کرد لە چەند ناکۆکیەکی قوڵترپێك دێت. ژیانی سێکسی ، بەرخۆری ، کۆمپانیاکان ، نەتەوەکان ، وردە وردە خەریکە چەند جیهانێکی لەیەك جیاوازی دورلەیەك پێك دێنن و هەمویان توشی بەریەك کەوتنی یەکتر ئەبنەوە . یان لەجیاتی ئەوەی گفتوگۆی یەکتر بکەن یەکتری فەرامۆش ئەکەن ، لەم نیۆەشدا فەزای گشتی بەتاڵ ئەبێتەوە ، یان هەر دەبێتە خاکێکی بۆش کە کۆمەڵە مافیایەکی ڕکابەر لەسەری ئەکەونە شەڕەوەو لەهەناوی ئەمانەشدا توندوتیژی لەدایك ئەبێت .

چ ڕێگەیەك هەیە بۆ چاکسازی کردنی هەڵوەشاندنەوەی تێگەیشتنی عەقلانەیتی کلاسیکی ، کەئێمە ئەزانین هەڵوەشاندنەوەی شتێکی دڵنیایەو بەڵکو ئازادی خوازانەیشە لەگەڵ پرەنسیپەکانی ژیانی کۆمەڵایەتیدا ، گەر ئەوە نەبوایە هەم ئازادیمان نە ئەبوو هەم عەدالەتیش مەحاڵ بوو .؟ ئایا لێرەدا ڕێگەیەك هەیە بۆهەڵهاتن لە تۆتالیتاریەیتی بالأدەست و پلورالیزمی ڕۆشنبیری قورسبوو بەجیاکاری ڕەگەزی و جیاوازی قوڵ ؟ چۆن خۆمان لەکاول کاریەکانی (بکەری مرۆیی) دەربازکەین کەبۆخۆی ئەبێتە هۆی

باڵادەستی بەرژەوەندی و هێز ، بەهەمان شێوە دیكتاتۆریەتی خودی (زاتی) كەوا ژمارەیەكی زۆری سیستەمی تۆتالیتاریەتی بەسەرا سەپاندین .
جیهانی ئەمڕۆ كەهەندێك كەسی هەڵەشە پێیان وایە بەرەو یەكگرتنەوە ئەڕوات لەدەوری بەهاكانی " خۆرئاوا " بەسەر فاشیەتدا سەركەوت ، هەروەها بەسەر كۆمۆنیزم و نەزعەی ناسیۆنالیزم وڵاتانی جیهانی سێیەمیش ، كەئەمە لەڕاستیدا جیهانێكی دارِزاوە لەنێو جیهانی بابەتی و جیهانی خود ، لەنێوان كۆسیستەم و لایەنەكانیشدا ، ئەمڕۆ ئەوە دەبینین كەچۆن لۆژیكی بازاڕی جیهانی بەرامبەر لۆژیكی ئەو دەسڵاتانە ئەوەستێت كەبەناوی شوناسێكی ڕۆشنبیریەوە ئەدوێن . جیهانی ئەمڕۆمان لەلایەكەوە تۆتالیتاریانە دەرئەكەوێت و لەلایەكی تریشەوە پلورالیزمێكی بێسنوری ڕۆشنبیریە . چۆن ئەتوانین ئێمە لەم دارِزانە تەواوەدا هەڕەشەی دوولایەنەی هەسارەكەمان نەبینین ؟ لەكاتێكدا یاسای بازاڕەكان بەپاكتاوكردنی كۆمەڵگاكان و ڕۆشنبیریەكان و بزوتنەوە كۆمەڵایەتیەكان هەڵئەسن ، لێرەدا ئارەزوی شوناس وابەستەی ئەو هەڕمەكیە سیاسیە یە كە گەیشتۆتە ڕادەی تۆتالیتاریەتێكی وەها كە لەڕێگەی سەركوتكاری و دەمارگیریەوە نەبێت هەڵسەنگاندنی مەحاڵە . هەر بەتەنها بیركردنەوە دەربارەی مێژووی هزرەكان نیە كەهانمان ئەدات جارێكی تر پێناسەی مێژووی مۆدێرنە بكەینەوە ، بەڵكو ئەو ڕوبەڕوبونەوە ئاشكرای نێوان هەردووڕۆشنبیریەكە یە ، بەجۆرێكی تر بڵێین نێوان دوو ڕەوت لەڕەوتەكانی دەسڵات كە ناچارمان ئەكات تاجارێكی تر ئەو شتانە كۆكەینەوە وا پەرتەوازە بوون ، بەڵام بەبێ وازهێنانمان لەسۆزی

یەكگرتنەوەی جیهانە لەدەستدراوەكەمان . گەر نەگەیشتینە دیاری كردنی تێگەیشتنێكی تر بۆمۆدێرنە كەوا كەمتر سەرەڕۆ بێت لە تێگەیشتنەكەی سەردەمی ڕۆشنگەری و هەروەها بەتواناتریش بێت لەبەرگری كردندا لە فرەڕەنگی موتڵەق بۆڕۆشنبیریەكان و بۆتاكە كەسەكان ، ئەوا ئێمە ئەچینە ناو چەند گەردەلولێكی توند تر لەوەی كە لەكاتی ڕوخاندنی سیستەمە كۆنەكان و پرۆسەی بەپیشەسازی كردندا هات .

سەرچاوە : پێگەی المرایا . وەرگێڕانی بۆعەرەبی / قاسم مقداد و محمود موعد / گۆڤاری الكرمل پایزی ١٩٩٨ژمارە /٥٧ /لاپەڕە ٧٥ –٩٤
www. Maraya.net

....

(٭) جیتۆ : ناوی ئەو ژینگە پەراوێزخراوانە ، یان ئەو كۆمەڵە پەراوێزخراوانەیە كەبەدەست مادە سڕكەرەكان و كێشەكانی هەژاری و بێكاریەوە ئەناڵێنن .(و.كوردی)
٭٭ نوسەر لەم بۆچونەیدا باسی گۆڕانی چەپەكانی ئەوروپا ئەكات ، بەڵام چەپەكانی كوردستانیش زۆریان هەربەهەمان شێوە توشی ئەو خۆشبینیە ساویلكەی تێرمەكانی لیبرالیزمی نوێ بوون . (و .كوردی)
٭٭٭ ڕێكەوت وابوو بەوەرگێڕانی ئەم بابەتەوە خەریك بووم ئەو كاتەی ناڕەزایی و خۆپیشاندانەكانی پاریس سەری هەڵدا ، ڕوداوەكە زیاتر وەك خۆدوبارەكردنەوەیەكی مێژوو دەرئەكەوێت بەلەبەرچاوگرتنی ڕوداوەكانی

سالّی ١٩٦٨، لەگەڵ ئەوەشدا وەك گەواهیەك وایـە بۆهەسـتیاری بۆچـونەکەی ئـالان تـۆرین . زۆربـەی ئەوانـەی ئـەو ڕوداوانـەیان شـیکردەوە هـەر هـەمان هۆکاری کۆمەلاّیەتی و ئابوریان ئەبینی لەپشتی ڕودانیەوە کـە نوسـەردیاری ئەکات ، ئەگەر چی نوسینەکە نزیکەی ١٠سـاڵ پـێش ئـەم ڕوداوانـە نوسـراوە .(و. کوردی).

ئەفسانەکانی جیهانی مۆدێرن

میرسیا ئیلیاد

لە سەرەتای لێکۆڵینەوەکەماندا ئەپرسین ,ئەفسانە لەحەقیقەتی خۆیدا چیە ؟

بەگوێرەی ئەو زمانەی لە سەدەی نۆزدەهەمدا داهێنرا ,ئەفسانە بریتیە لەهەمووئەو شتانەی بەواقع ناکۆکە .هەموو ئەوانەی لەسەرمرۆڤ ئەوترێت بەشێوەیەکی چاوەڕواننەکراو ,یان نەبینراو بەئەفسانە دائەنرێت .مێژووی ئەو جیهانەی واخێڵەکانی زولو (1)نەوەکانی ئەو خوداوەندانەی کەواهزیۆد قسەی لەبارەیانەوە ئەکرد ئەگەڕێتەوە بۆبواری ئەفسانە .

ئەمە بەشی زۆری ئەو قسانەیە کەلەلایەن ئەوانەوە ئەکرێت واخاوەنی ڕێبازی ئیشراقن , (3)یان ڕێبازی پۆزەتیڤیزم کەبونیاد و پێکهاتێکی مەسیحیانەی هەیە .هەربۆیە بەلای مەسیحیەتی سەرەتاییەوە هەر کردەو ڕوداوێك پاساوو دانپیانانی خۆی لەسەردەمە کۆنەکان و سەردەمی ئێستایش نەدۆزێتەوە ئەواهەڵبەستراوو و بوختانە ,یاخود بریتیە لەخەیاڵبازی و وەهم .بەڵام لێکۆڵینەوەکانی زانایانی ڕەگەزی مرۆیی ناچاری کردین چاو بەئەو کەلەپورەدا بخشێنینەوە کەلەدەلالەت و مانا ئەفسانەییەکانەوە وەرمان گرتبوو .ئەویش بریتی بوو لەپاشماوەکانی ئەو هێرشە توندەی وامەسیحیەت دژبە جیهانی کۆنی بێبڕوایی بەرپای کردبوو .

دواجار ویستمان لەبەهای ئەفسانە تێبگەین و بیناسین وەك ئەوەی لای کۆمەلگا سەرەتاییەکان هەبووە .یان ئەو نەتەوانەی لەسەر دەمە کۆنەکاندا ژیاون ,مەبەست لەوکۆمەلگا مرۆییانەی ئەفسانە لەلایان

بناغەیەك بووە بۆژیانی ڕۆشنبیری وکۆمەڵایەتییان .بەڵام هەر لەسەرەتاوە مەسەلەیەك هەیە زۆر سەرنجمان ڕائەکێشێت کەبەم جۆرە باسی ئەکەین :

لەو کۆمەڵگانەدا وەهاپێویست بووە ئەفسانە تەعبیر لەحەقیقەتێکی موتڵەق بکات ,چونکە مێژوویەکی پیرۆزی بۆئەگێڕاینەوە ,یان پەیامێکی بۆئاشکرا ئەکردین سنوری مرۆڤی تێئەپەڕاند و ئەگەڕایەوە بۆبەربەیانی سەردەمێکی مەزن ,کە سەردەمی سەرەتا پیرۆزەکانە)هەمان سەردەمی کۆن (5) (ئیترلەبەرئەوەی ئەفسانە واقعی و پیرۆزیش بوو ,کرایە نمونەیەك ,بووبە پێشڕەوێك و هەمیشە دووبارە ئەکرایەوە ,پاساوی بۆهەمووئەو کردەوانە ئەهێنایەوە کەمرۆڤ ئەنجامی ئەدا .بەمانایەکی تر ئەفسانە دەلالەت لەو مێژووە ڕاستەقینە ئەکات کەڕوداوەکانی لەسەرەتای زەمەنەوە ڕویداوەو دەکرێت وەك نمونەیەك بۆڕفتاری مرۆڤ وەری بگرین .

مرۆڤ لەکۆمەڵگا دێرینەکاندا بەلاسایی کردنەوەی کارە نمونەییەکانی خوداوەندێك ,یان پاڵەوانێکی ئەفسانەیی ,یان کاتێك سەرەڕۆییەکانی خۆی ئەگێڕێتەوە خۆی لەزەمەنی جیهانی دائەبڕێت ,زەمەنێك کەبەتاڵە لەپیرۆزی ,هەربۆیە بەشێوەیەکی جادووگەرانە خۆی گرێئەدات بەزەمەنی مەزنەوە ,کە زەمەنی پیرۆزە .

وەك ئەوەی کەدەبینین مەسەلەکە وەرگەڕانێکی گشتگیر دروست ئەکات لە بەهاکاندا .لەکاتێکدا کەزمانی باو تێکەڵی لەنێوان ئەفسانەو وەهم و خەیاڵبازیدا ئەکات ,ئەوا تەواو بەپێچەوانەوە مرۆڤی کۆمەڵگا کۆنەکان ئەو تەنها ئاماژەیان تیا بەدی ئەکرد کە ڕاست بێت بۆشیکردنەوەی واقع .

زۆردوانەکەوتین لەپوختە کردنەوەی ئەم ئەنجامانەی لەو دۆزینەوانەوە

وەرمانگرت ,دواتر بەشێوەیەکی پلەبەند بەسوری و پێداگیری نەماینەوە لەسەر ئەو بۆچونەی کەپێی وایە ئەفسانە قسە لەسەر دۆزە مەحاڵ و ئاستەمەکان ئەکات ,یان ئەوانەی لەواقعەوە دورن .ئێمە هەر بەو بۆچونەوە وەستاین کەئەڵێت ئەفسانە ڕەوتێکی بیرکردنەوە پێك دێنێت جیاوازە لەبیرکردنەوەی خۆمان .بەهەر حاڵ نابێت حوکمی پێشوەختی لەسەر بدەین ,نابێت وەها هەڵسو کەوتی لەگەڵ بکەین وەك ئەوەی لادان و ناوێزەییە .بەڵکو دورتر لەمە ڕۆیشتین ,هەوڵماندا ئەفسانە بهێنینە ڕیزی مێژووی گشتی فکری مرۆڤایەتیەوە ,بەو پێیەی کەشێوازێکی زۆر ڕاستگۆی گوزارشکەری هزری بەکۆمەڵە .هەر بۆیە هزری کۆمەڵەیی کەڵەکەبوی هەڵگیراو قەت بەتەواوی ناسڕێتەوە لەکۆمەڵگادا ,چەندە پێشکەوتوویش بێت ئەو کۆمەڵگایە —ئەمە ئەوەمان بیرئەخاتەوە کەجیهانی مۆدێرن تائێستایش بەشێك لەڕەوتی هەڵسوکەوتی ئەفسانەیی تیا ماوەتەوە . بۆنمونە ئەبینین خەڵکی کۆمەڵگای مۆدێرن بەشداری هەندێك سیمبوڵی ئەفسانەیی ئەکەن کەوەك بەشێك لەپاشماوەکانی سەردەمە کۆنەکان تەماشائەکرێت .

ئەتوانین ئەوە بسەلمێنین کەئەرکی ئالآی نیشتمانی لەگەڵ ئەو هەمووئەزمونەهەستیانەی لەخۆی گرتووە ,بەهیچ جۆرێك جیاواز نیە لەو سیمبولآنەی لەکۆمەڵگا کۆنەکاندا بەکارئەهێنرا .بەم جۆرە بەرەو ئەو بۆچونە ئەڕۆین کەئەڵێت مەسەلەی بەردەوام بوون لەنێوان جیهانی کۆن و جیهانی مۆدێرندا مەسەلەی بەرباس نیە لەسەر ئاستی ژیانی کۆمەلآیەتی , لەکاتێکدا جیاوازی گەورەی نێوان کۆن و تازە لەلای زۆرینەی ئەو

هاوولآتیانەی کۆمەڵگای مۆدێرن پێك دێنن لەبیرکردنەوەی تایبەتیاندایە , لەکاتێکدا ئەم جۆرە بیرکردنەوە نائامادە و تاڕادەیەکیش سنوردار بوو لای خەڵکی کۆمەڵگا نەریتی و پێشینیەکان .

لێرەدانامانەوێت هزری کۆمەڵەیی و ئەو بۆچونانەی دەربارەی هەیە نیشان دەین ,کێشەکە زۆر لەوە خاکی ترو سادە ترە .بەم جۆرە ڕونی ئەکەینەوە :کە ئەفسانە داهێنانێکی بێناوەڕۆك نیەو لادانێك نیە لەواقعیەتی مەئلوفی مرۆڤی سەرەتایی ,بەڵکو گوزارش لەشێوازێکی ژیان ئەکات لەجیهاندا . ئەتوانین لەبارەی ئەو چارەنوسە بپرسینەوە کەوا ئەفسانەکان لەجیهانی مۆدێرندا توشی هاتن ؟ یان وردتر بڵێین ئەو شوێنگە گرنگەی ئەفسانە لەکۆمەلگا مۆدێرنەکاندا هەیبوو ئێستا بەچی پڕکراوەتەوە ؟

بێگومان هەندێك بەشداری لەجیهانی ئەفسانەکان و سیمبولە کۆمەڵەییەکاندا)الجمعیە (تائێستالەجیهانی مۆدێرندا هەر کاری خۆی ئەکات .بەلآم ئەو ڕۆڵە سەنتڕاڵەی نەماوە کە ئەفسانە لەکۆمەڵگاکۆنەکاندا هەیبوو .کۆمەڵگای مۆدێرن گەر بەراوردی کەین بەکۆمەڵگای سەردەمە دێرینەکان وادەرئەکەوێت بەتاڵە لەئەفسانە .زیاتر لەمەیش هەندێك لەلێکۆڵیارەکان سورن لەسەرئەوەی کەوا ئەو دڵە ڕاوکێ و کەشتەنگیەی) چیق (کۆمەڵگای مۆدێرنی گرتۆتەوە ,هەمووئەو قەیرانانەی توشی دێت , دەگەڕێتەوە بۆنەبوونی ئەفسانەیەکی تایبەت بەخۆیان .

ئەو کاتەی کارل یۆنغ یەکێك لەکتێبەکانی ناونا "مرۆڤی هەوڵدەر بۆدۆزینەوەی خودی خۆی "مەبەستی ئەوە بوو جیهانی مۆدێرن — کەلەقەیراندایە لەوکاتەوەی بەقوڵی لەمەسیحیەت دابڕاوە —بەدوای

ئەفسانەیەکی نوێدا ئەگەڕێت کەتەنها بوار بەخۆی بدات سەرچاوەیەکی نوێی ڕۆحی بدۆزێتەوە ,ئەفسانەیەك لەئێستایدا هێزی داهێنەرانەی بۆبگەڕێنێتەوە (6).

لەڕاستیدا جیهانی مۆدێرن بەئەفسانە دەوڵەمەند نیە ,لانی کەم لەڕووە دیارەکەیەوە ,بۆنمونە ئەمڕۆ قسە لەسەر ئەو مانگرتنەگشتیانە ئەکرێت کەجەماوەر ئەبزوێنێت ,وەك ئەوەی یەکێك بێت لەو ئەفسانە دەگمەنانەی کەخۆرئاوای مۆدێرن دای هێنانەوە ,لەکاتێکدا مەسەلەکە پەیوەندی بەخراپ تێگەیشتنێکەوە هەیە بۆئەم دیاردەیە .ئەو بۆچونە گەشەی کرد کەپێی وایە مادام ئەم دیاردەیە ئەگاتە جەماوەرێکی فراوان دەکرێت بگۆڕێت بۆئەفسانە ,هەر لەبەر ئەوەی لەسیاقی مێژوودا جێبەجێ ئەبێت و دواتریش بەسەر دواڕۆژدا دائەبرێت .لەڕاستیدا بەم جۆرە میتۆدانە ئەفسانە پێك ناهێنرێت .لەوانەیە مانگرتنی گشتی یەکێك بێت لەئامرازەکانی تێکۆشانی سیاسی ,بەڵام ئەمە پێشینەی ئەفسانەیی نیە , ئیتر ئەوەندە بەسە بۆئەوەی لەچوارچێوەی میتۆلۆجیای دوورخەینەوە .

بەڵام کۆمۆنیزمی مارکسیەت شتێکی جیاوازترە ,باقسە لەسەر چارەنوسە مێژوویەکەی نەکەین و وازیش لەو پشتیوانیە فەلسەفیەی مارکسیەت بهێنین .بەڵکو لای بونیادی ئەفسانەیی کۆمۆنیزم بوەستین ,لای ڕێبازەکەیی و ئەو دواڕۆژ و کۆتاییە توندەی نیشانی ئە داین ,لای ئەو بەڵێنانەی پێشکەشی ئەکردین و توشی ڕەواجێکی جەماوەری فراوان ئەبووەوە .بەبێ ڕەچاوکردنی بۆچونمان لەسەر مەبەستە زانستیەکانی مارکس ,شتێکی دیارە خاوەنی مانفێستی کۆمۆنیزمی یەکێك لەئەفسانە

گەورەکانی پەیوەندیدار بە دواڕۆژو کۆتای هاتن دێنێتەوە کەلەئەفسانەکانی ئاسیای ناوینە .ئەمە ئەوئەفسانەیە کەتایبەتە بەو دەورە فریادڕەسیەی کە دادپەروەر ,یان پغەمبەران ,یان پیاوی ئاینی پیرۆز و مژدەدەری بێ گۆناە ..لەڕۆژگاری ئەمڕۆیشماندا پرۆرلیتاریا ,پێی هەڵئەسێت .هەر بۆیە ئەو فریادڕەسەی بانگ ئەکرێت بۆئەوەی گۆڕان لەبونیادی ئەنتۆلۆجی جیهاندا بکات توشی ئازاروو نەهامەتیەکی زۆرئەبێت .لەڕاستیدا ئەو کۆمەڵگا بێچینەی مارکس بانگەشەی بۆئەکرد و ئەوەیشی لێیەوە بەئەنجام ئەهات لەنەهێشتنی گرژیە مێژوویەکان ,ئێمە نمونەیەکی پێشوەختی باشتری ئەدۆزینەوە لە ئەفسانەی سەردەمی زێڕیندا کەوا بەپێی —کەلەپوری هەندێك میللەت —سەرەتاو کۆتایی مێژوویشی هەژمارکردبوو .

مارکس ئەو ئەفسانە بەناوبانگەی دەوڵەمەند کردبوو بەکەڵك وەرگرتنی لەئایدۆلۆجیایەکی بەڵێندەر بەسەرفرازی لەهەر یەك لەمەسیحیەت و جولەکە دا .لەلایەنی یەکەمەوە ڕۆڵێکی پێغەمبەرانەو فریادڕەسانەمان هەیە کەئەدرێتە پرۆلیتاریا ,لەلایەکی تریشەوە ململانێیەکی بێکۆتایی نێوان خێرو شەڕمان هەیە ,کە ئەتوانین بەراوردی کەین بەڕوداوی مەسیح و دەجال کەخۆی ئەکات بەمەسیحی درۆینە .

ئاماژەیەکی تری مارکس دەبینین بۆخاتری ڕێبازەکەی بەکاری هێنا , ئەویش ئەو هیوایە کە پێشتر مەسیحیەت و جولەکە بۆخۆیان دروستیانکرد دەربارەی ئەوکۆتاییە توندەی وەك دوادوایی بۆیان دیاریکراوە .لەم بوارەدا مارکس جیاوازە لەزۆربەی فەیلەسوفەکانی تر کەخاوەنی ڕێبازی مێژوو گەراین (7).وەکو :کروشی , (8)ئاور تیجائی کاسی (9)ئەوانەی

كەبڕوایان وایە ئەو گرژى و ئاڵۆزیانەى مێژوو پێشكەشمان ئەكات بەناوەڕۆك پێویستە بۆڕەوشى مرۆڤایەتى ,دواجاریش ناكرێت بەتەواوى بڕەوێتەوە و پەرتەوازە بێت .

ئەو ئەفسانەى وا سۆشیالیستى نیشتمانى —مەبەست نازیەكانە —بەكاریان ئەهێنا جۆرێك لە كرچ و كاڵى پێوە دیاربوو كە هەر باسناكرێت بەبەراورد بە مەزنى ئەو گەشبینیە فراوانەى ئەفسانەى كۆمۆنیزم لاى شوێن كەوتوانى دروستى ئەكرد .ئەو حاڵەتەى نازیەكان ناگەڕێتەوە بۆسنوردارى ئەفسانەى ڕەگەزپەرستى بەتەنها ,كەبەشێكى زۆرى ئەوروپا خۆبەخۆیى قبوڵیان نەكرد ,بەڵكو ئەگەڕێتەوە بۆلاوازى میتۆلۆجیاى جێرمەنى بەشێوەیەكى تایبەت ,دەگەڕێتەوە بۆئەو نەزعە ڕەشبینیەى كەلەبنەڕەتەوە تیایەتى .لەگەڵ ئەمەشدا ئەمە كەوتۆتە سەر سۆشیالیستى نیشتمانى كەڕەنجى پێویست بدات لەپێناو ژیاندنەوەى میتۆلۆجیاى كۆنى جێرمانیدا ,لەم پێناوەیشدا كارى ئەكرد بۆ نەهێشتنى بەها مەسیحیەكان بە مەبەستى هەڵگرتنەوەى ئسوڵە ڕۆحیەكانى ڕەگەزى جێرمەنى كەبریتیە لەو بێ بڕواییەى لە سەردەمەكۆنەكاندا لەباكورى ئەوروپادا هەبوو .

لەڕوانگەى دەرونزانى قوڵەوە هەوڵێكى وەك ئەم هەوڵى گەڕانەوە بۆئسوڵى ڕەگەزى جێرمانى وەكو بانگەشەى خۆكوشتنێكى دەستە جەمعى وایە .كە ئەمەیش دوادواییەكى توندى ئەبێت و پێشتر لەلایەن پێشینانى جێرمەنەوە وەك كاولبونى یەكجارەكى چاوەڕێ ئەكرا .

ڕاینارۆك , Rignarokیان ئەوەى كەكۆتایى جیهان بە كارەساتێك

ئەبینێت .ئەو دوادواییە یە كە پێویستى بەشەڕێكە لە نێوان خوداوەندەكان و شەیتانەكاندا دروست ببێت و بەمردنى هەمووخوداوەندەكان و پاڵەوانەكان كۆتایى بێت ,جیهانیش بەرەو لێڵى و هەڕەمەكى بون ئەبات .دواتر جیهانێكى نوێ ئەژێتەوە لەنێوان شوێنەوارەكاولەكانى جیهانى كۆندا و جارێكى تر ئەگەڕێتەوە بۆژیانێكى نوێ .بەم جۆرە دەبینین پێشینانى جێرمەن لاى خۆیانەوە ئاگاییان هەبووە بەرامبەر ئەو ڕێبازەى كەدان بەخولى گەردونى و ئەفسانەى خولقاندنى جیهان وكاول كردنى بەشێوەیەكى بەردەوامدا ئەنێت .

هەربۆیە جێگیربوونى میتۆلۆجیاى كۆنى ئەوروپاى باكور لەشوێنى مەسحیەت ,بۆ پشتبەستنە بەدوادواییەكى ڕەشبینانە لەشوێنى ئەو دوادواییەى كەمەسیحیەت بەمژدەو بەڵێنى گەشبینانە دەوڵەمەندى كردبوو ,كۆتایى جیهان بەلاى مەسیحیەتەوە بەماناى تەواو بوونى مێژوو جارێكى تر ژیاندنەوەى لەهەمان كاتدا دێت .

ئەم هەڵوێستە بەمانا سیاسیەكەى لاى ئەندامێكى شۆسیالیستى نیشتمانى بەم جۆرە دێت :

دووربكەوەرەوە لەمێژووى كۆنى مەسیحى و "جولەكەى كۆن , "كاربكە بۆژیاندنەوەى باوەڕ لەقولایی دەرونتدا بەباپیرانى جێرمەن و پێشینانیان . دواتر خۆت ئامادە بكە بۆجەنگێكى یەكلاكەرەوەى مەزن لەنێوان خوداوەندەكانى جێرمەن و ئەهریمەنەكاندا ,لەو شەڕەدا كەوا پێشبینیەكۆنەكان قسەى لەسەر ئەكەن ,خوداوەندەكانى جێرمەن و پاڵەوانەكان دەمرن ,ئێمەیش لەگەڵیاندا .ئەوكاتە كاولبونى یەكجارەكى و

گشتگیری دێت .بەلاّم جیهانێکی نویّ دوای کارەساتەکە لەدایك ئەبێت .

ئێستا ئەپرسین ئەم بۆچونە تائەم ڕادەیە ڕەشبین بووە چۆن توانیویەتی مەسەلەیی کۆتایی مێژوو لەخۆی بگرێت و لانی کەم هەستی توێژێکی فراوانی خەلّکی ئەلّمان گەرمکات .ئەم جۆرە پرسیارانە گەلێك گرنگن , هەر ئەوە بەسنیە پرسیارەکان بخەینە بەردەم زانا دەرونیەکان و لێیگەڕێین .

لەبواری سیاسیدا لەدەرەوەی ئەم دووئەفسانەوە ,کۆمۆنیزم و سۆشیالیستی نیشتمانی ,دەبینین کۆمەلّگا هاوچەرخەکان هیچ ئەفسانەیەکی تری نەبینیوە بەم جۆرە بلاّوبێتەوە .لەگەلّ ئەم جۆرە بۆچونەدا بەرەو ئەوە ئەڕۆین کە وەك ڕفتارێکی مرۆیی ئەفسانە ببینین ,لەهەمانکاتیشدا ڕەگەزێکی شارستانیەتی گەلانە ,یاخود وەك ئەوە تەماشای ئەکەین کەلە کۆمەلّگا نەریتیەکاندا هەبووە .لەڕاستیدا ئەفسانە لەسەرئاستی ئەزمونی تاکەکەسی ون نەبووە ,بەلّکو لەڕێگای خەونەکانەوە یان خەیالاّتەوە خۆی دەر ئەخاتەوە ,لەڕێگای ئارەزو و سۆزەوە بۆشتە تێپەڕەکان ,دواجار بەرهەمە ئەدەبیە کان بەو فراوانیەی خۆیەوە بواری ئەوەی پێ بەخشین بچین بۆدۆزینەوەی میتۆلۆجیای —گەورەو بچوك —لەچالاکیە نەستیو نیوە هەستیەکاندا لای تاکەکەس .

بەلاّم زۆرگرنگە بەلامانەوە بزانین ئەو بابەتانە چیە لەکۆمەلّگای مۆدێرندا ئەو شوێنە سەنترالّەی گرتۆتەوە کەئەفسانە لەکۆمەلّگا نەریتیەکاندا کاری تیا ئەکرد .بەواتایەکی تر لەگەلّ دانانمان بەو ڕاستیەی کەوا بابەتە ئەفسانەییە گەورەکان هەروا لەکاری خۆی بەردەوامە لەقولاّییە تاریکەکانی دەروندا .دەکرێت ئەم پرسیارانەی خوارەوە پێشچاو خەین .

ئایا ئەفسانە بەومانایەی نمونەیەکی ئایدیالی ڕفتاری مرۆییە تائێستا بەشێوەیەکی ژێرەوانکێ ماوە تەوە لەسەردەمی ئێستاماندا .بۆ وەلاّمی ئەم پرسیارەیش ئەلّێین .

وادیارە ئەفسانەیش وەکو سیمبولّەکانی تر وایە ,هەریگز لەبواری چالاکیە دەرونیەکان ون نابێت ,بەلّکو تەنها شێوەو ڕوخسارەکەی ئەگۆڕێت و والەخۆی ئەکات ئەرکەکانی تەمومژاوی و نادیاربێت ,هەر بۆیە دەستکردنمان بەلێکۆلّینەوە و بەدواداچونی ئەو تەم و مژانەی بەئەفسانەکانەوە ئەلکێن لەسەرئاستی کۆمەلاّیەتی لەوانەیە زۆربەکەلّك بێت بۆ زیاتر تێگەیشتن .

لەم بوارەدا چەند نمونەیەکمان لەبەردەستدایە :ڕون و ئاشکرایە کەوا هەندێك لەجەژنەکان لەجیهانی مۆدێرندا دنیاین و لەدەرەوەی هەم و کەشێکی پیرۆزیەکانن ,ئەم جەژنانە تائێستایش بونیادو ئەرکە ئەفسانەییەکانیان پاراستووە ,لێرەدا ئاماژە بۆئەو دلّشادیانە ئەکەین کەلەگەلّ هاتنی سەری سالّە نوێیەکاندا هەمووان دەگرێتەوە ,یان ئەودلّخۆشیەی دوای لەدایك بوونی مندالّ و دوای پێك هێنانی مالّ و خانوو دروست ئەبێت ,هەموو ئەمانە پێداویستیەکمان بۆئاشکرائەکەن بەوەی کە مرۆڤ سەرەتایەکی ڕەهای ئەوێت بۆئەوەی تیایدا هەستێکی ناڕۆشن دروست بکات ,تاژیانێکی نویّ دەست پێئەکاتەوە (11)و بگاتە ئەو حالّەتەی بەتەواوی ئەژێتەوە .

جیاوازی نێوان ئەم دلّخۆشیانەو نمونە ئەفسانەییە کۆنەکەی هەرچەند بێت —کەوا ئەمانگەڕێنێتەوە بۆ دوبارە بونەوە دەوریەکەی خولّقاندن —گومان

ناکەین لەوەی کەمرۆڤ هەست بەپێداویستی ئێستایی کردنـەوەی ئـەو دراما کۆنانـە ناکـات بەشـێوەیەکی هەمیشـەیی ئەگەرچـی زۆرلەپیرۆزیەکانیشـی لەدەست دابێت .ناتوانین ئەوە دیاری بکەین تاچ ڕادەیەك مرۆڤی هاوچەرخ هۆشـیارە بـە ناوەڕۆکـە میتۆلۆجیـەکانی نـاو ئـەو دڵخۆشـیانە .لێـرەدا مەسەلەیەکی سەرنج ڕاکێش دێتە بەردەممان کەبەم جۆرە نیشانی ئـەدەین :

تائێستایش ئەو دڵخۆشیانە دەنگدانەوەیەکی تـەمو مـژاوی و شـاراوەی هەیـە لـەقولآیی بونمانـدا ,ئەمـە تـەنها چـەند نمونەیەکیـەتی کەلەگـەڵ خۆیـدا ئەمانبات ,بەلآم ئەتوانێت کۆمەڵە بارودۆخێکمان بۆ ڕون کاتەوەکەگشتی و هەمەلایەنـە .بـەمجۆرە دەڵـێین :هەنـدێك بابـەتی ئەفسانەیی هەیـە تارۆژگـاری ئـەمڕۆ شمـان هـەر ماوەتـەوە لەکۆمـەڵگا مۆدێرنەکانـدا و کـاری خۆیان ئەکەن ، بەلآم بەئاسانی ناناسرێنەوە بەهۆی کەوتنە ژێر کاریگـەری پرۆسەی بە عیلمانی کردنی درێژخایەنەوە .ئێمە ماوەیەکی زۆرە ئاگاداری ئەم مەسەلەین .بەم جۆرە کۆمەڵگا مۆدێرنەکان دیاری دەکرێن بەسـیفەتی مۆدێرن بوونیان ،چونکە هەنگاو گەلێکی دووریـان بڕیـوە لـەبواری دامـاڵینی پیرۆزی لە ژیان و گەردوون .هەروەها گوزارش لە و تازە بوونەوە ئـەکرێت لـەجیهانی مۆدێرنـدا ,لـەڕێگای جارێکی تـر هەڵسـەنگاندەوەی ئـەوەی وا پێشچاو خراوە لەسەر ئاستی دنیایی بۆ بەهاپیرۆزە کۆنەکان .

گرنگە بزانین هەموو ئەو شتە ڕۆحیانەی لە جیهانی مۆدێرندا ماونەتـەوە ، تـەنها بەشـێوەی ڕوخسـارێکی گشـتی دەرئەکـەوێت، بەشـێوەی بەهایـەك کـەجارێکی تـر لەسـەر ئاسـتی ژیـانی دنیـایی ڕاڤە دەکرێتـەوە .گـەر ئـەم ڕەوشە لەهەموو شوێنێك جەختی لەسەر کرایەوە ئەوا پێویستە ئەوە قبوڵ

کـەین کـەجیهانی مـۆدێرن بـە شـێوەیەکی بنـەڕەتی ناکۆکـە لەگـەڵ هـەموو شێوەکانی مێژوو گەرایی کە پێشـتر هـاتوون .بـەلآم ئامـادەیی مەسـیحییەت بەتەنها ئەم گریمانەیە بەدوور ئەزانێت .بۆیە مەسیحییەت بەهیچ بارێکدا قبوڵی نیە دان بە ئاسۆیەکی بێ پیرۆزیدا بنێت بـۆ گـەردوون ,کە ئەمـەش ئاسۆیەکی تایبەتی هەموو کولتورێکی مۆدێرنـە .

مەسەلەکە هەروا ئاسان نیە .ناتوانین خۆمان بە دوور بگرین لە قسە کردن لەسەر مەسیحییەت و ڕۆڵی لەبەرچاو نەگرین ,مادام تا ئـەمڕۆش زۆربـەی جیهانی خۆرئاوا ئەڵێت من مەسیحیم .لێرەدا زۆر لەسـەر ئـەو ڕەگەزانـەی والەڕابردوودا بەڕەگەزە ئەفسانەییەکان ئەناسـران لەمەسـیحیەتدا نـاڕۆم , ئـەم ڕەگەزانـە هەرچـۆنێك هـەبن ماوەیـەکی زۆرە شـێوە و فـۆرمێکی مەسیحیانەی وەرگرتوە ,بەهەر حاڵ پێویستە لەڕوانگەیەکی ترەوە سەیری مەسـیحیەت بکرێـت ,ئـەوە ناشاردرێـتەوە کـەناوە نـاوە هەنـدێك دەنـگ بەرزئەبێتـەوەو ئەڵێت ,جیهانی مۆدێرن ئیتر لەئێستاماندا مەسیحی نیە . بـەلای لێکۆڵینەوەکەمانـەوە پێویسـت نیـە خۆمـان بەوانەوەخـەریك کـەین کەبەپێویستی ئەزانن —ئەفسانە داماڵن --لەمەسیحیەت بۆئەوەی ماهیەتە ڕاستەقینە کەی بۆبگێڕنەوە .

هەندێکیان بەڕێبازێکی جیاوازتردا ئـەڕۆن ,بۆنمونـە کـارل یۆنـغ پێـی وایـە قـەیرانی جیهـانی مـۆدێرن ,بـەلای زۆرەوە دەگەڕێـتەوە بۆئـەوەی مرۆڤی خۆرئـاوایی بەهـەموو قـەوارەی خۆیـەوە (سـیمبوڵ و ئەفسـانە) کـانی مەسیحیەت ناژێنێتەوە ,بەڵکو گۆڕاوە بۆکۆمەڵێك وشـەو کـردەوەی لـەژیان بەتاڵ و لەکۆمەڵێك قاڵبی مەیشتودا دەرکـەوتووە کـەزۆر ڕوکەشـە و هـیچ

پەیوەندیەکی بەناخی مرۆڤەوە نیە ,دواجاریش هیچ کەلێکی بۆژیانی دەرونی قوڵ نیە .

بەلاَم ئێمەدەمانەوێت بەجۆرێکی تر کێشەکە بخەینە ڕوو :دەپرسین لەو کۆمەلگا مۆدێرنانەی پیرۆزی لێداماڵراوە ,یان فۆرمێکی علمانیانەی پێ بەخشراوە ,تاچ ڕادەیەك مەسیحیەت لە ئاسۆیەکی ڕۆحی هاوشێوەی ئاسۆی باوی کۆمەلگای سەردەمە کۆنەکاندا ئەژی ,ئەو سەردەمانەی ئەفسانە تیایاندا زاڵ بوو .بایەکسەر بڵێین مەسیحیەت ناچار نیە لەم جۆرە بەراوردە بترسێت ,چونکە تایبەتمەندیەکی دڵنیاییی تیایەو گومان هەڵناگرێت .دەگەڕێینەوە بۆباوەڕ بەو مانایەی وتەزایەکە لەوتەزاکانی ئەزمونی ئاین ,بۆئەو بەهایەی کەدەیبەخشینە مێژوو .

ئەو هێرشەی مەسیحیەت کردیە سەر جیهانی ئاینی فرە خودایی ئێستا بووە بەشتێکی کۆنی بێ ناوەڕۆك لەڕویی مێژوویەوە ,چونکە مۆرکی ئەو سەردەمەی هەلگرتوە کەلێیەوە سەرچاوەی گرتووە .ئیتر مەسیحیەت سەرەڕۆیی ئەوە ناکات دەست وەرداتە هیچ ئاینێکی تر ,یان هەر ئاراستەیەکی تری لاهوتی .لەگەل ئەم جۆرە حوکمدانەشدا بە ڕەچاو کردنی دۆزینەوە تازەکان :ئەفسانە ڕەوتێکی دیاری کراوی بوون پێك دێنێت .بەهەڵەدا ناچین گەر بڵێین :مەسیحیەت وەکو ئاینێك پێویستە لەسنوری جیهاندا ڕفتاری ئەفسانەیی بپارێزێت ,لێرەدا زەمەنی لیتورجی وەبیر دێنینەوە (12)یان بۆڕەتکردنەوەی زەمەنی دنیایی و کارکردن بۆگەیشتنە زەمەنی مەزن ,هەمان زەمەنی کۆن بۆسەرەتاکانی بنەڕەتی مەسیحیەت .

لەبارەی مەسیحیەتەوە یەسوعی مەسیح کەسایەتیەکی ئەفسانەیی نیە , بەڵکو بەپێچەوانەوە ئەو کەسایەتیەکی مێژووییە .مەزنی ئەو لەو مێژوویی بونە ڕەهاوە سەرچاوەی گرتووە .بۆیە مەسیح هەر ئەوە نەبوو مرۆڤێك بیت)مرۆڤ بەگشتی (بەڵکو قایل بوو بەو ڕەوشە مێژوویەی ئەو گەلەی کەلەدامێنیا لەدایك بوو .خۆیشی بەپێویستی نەزانی پەنا ببات بۆکاری سەرسوڕهێنەر بۆئەوەی خۆی لەو مێژوویی بونە دەرکات ,سەرەڕای ئەو کارە سەرسوڕهێنەرانەی ئەنجامی دا لەپێناو هەموار کردنی ڕەوشی مێژوویی خەڵکانی تردا ,ئەو کاتەی ئەبرسی چاك کردەوەو کاری کرد بۆزیندو کردنەوەی ئەلی عازەر لەمردنەوە .

لەگەڵ ئەمەشدا ئەزمونی ئاینی لای مەسیح پشت بە لاسایی کردنەوەی مەسیح ئەبەستێت ,بەواتای نمونەیەك کەدەبێت بکرێتە پێشەنگ , تائەگاتە ئیلهام وەرگرتن لەڕێبازەکەی لەژیانداو گەڕاندنەوەی مردن و ژیانەکەی بۆشێوەی سروشتێکی ئاینی ,لەڕێگای خواپەرستی و ڕێوڕەسمەکانیەوە .ئەمانە هەڵئەسن بەهاوچەرخ کردنی مەسیح و شوێن کەوتنی ئەو کارانەی کەئەو لەکاتی خۆیدا پێی هەستاوە L ILLUD TEMPUSئەو زەمەنەی کەلەگەڵ لەدایکبونی لە)بیت لحم (ەوە دەست پێ ئەکات و بەبەرزبونەوەیشی بۆئاسمان کۆتایی پێ دێت .

ئێمە ئەزانین لاسایی کردنەوەی کەسی نمونەیی لەدەرەوەی توانای مرۆڤە , دوبارەکردنەوەی هەمان دراما پێشەنگ و نمونەیبالاَی ئەوێت ,دروست کردنی دابڕانیش لەگەڵ زەمەنی دنیاییخاڵی لەپیرۆزی بە هۆی کرانەوەیەکەوە دەبێت بگاتەوە زەمەنی مەزن ,کە نیشانە بنەڕەتیەکانی

ڕەوشتی ئەفسانەیی پێك دێنێت ,یان ڕەوشتی مرۆڤی سەردەمە تێپەڕیوەکان ,کەوا لەئەفسانەدا سەرچاوەی بونی خۆی دۆزیەوە .

مرۆڤ هەمیشە خۆی وەها ئەبینێتەوە کە لەگەڵ ئەفسانەدا ئەژی ,هەر لەبەر ئەوەی بەشێوەی زنجیرەیی ڕوداوەکان ئەبینێ ,یان لەکاتی گێڕانەوەی ئەو کارانەی کەسایەتیە ئەفسانەییەکان پێی هەستاون .هەر بەم مانایە بوو کیرکگار (13)داوای لەمەسیحیە ڕەسەنەکان ئەکرد لەگەڵ حەزرەتی مەسیحدا بن ,بەلاَم تەنانەت گەر مرۆڤ مەسیحیش نەبێت بەو مانایەی کیرکگارد مەبەستیەتی هەر ئەتوانێت هاوچەرخی حەزرەتی مەسیح بێت .هەر ئەبێت بەم جۆریش بێت ,چونکە زەمەنی تایبەتی بۆخواپەرستی لەکاتی نوێژ و جێبەجێکردنی سروتە ئاینیەکان و ئەرکەکانیان ئەژێنێتەوە .بەهیچ شێوەیەك ئەمەدریژکراوەی دنیایی بوون نیە .ئەمە زەمەنی پیرۆزە تائەو پەڕی سنوری پیرۆزی ,کەتیایادا خودا بەرجەستە ئەبێت و ئەبێتەوە مرۆڤێك ,ئەمە ئەو زەمەنەیە ئنجیلەکان قسەی لەسەر ئەکات .

مەسیحی لەکاتی خزمەتی ئاینیدا ئازارەکانی مەسیح نابینێت بەتەواوی , وەك چۆن مرۆڤ یادی هەر ڕوداوێکی مێژوویی ئەبینێت کەهەمووساڵێك زیندوو ئەکرێتەوە .بۆنمونە 14ی تەموز یان 11ی نۆڤەمبەر ,ئەمە یادی ڕوداوەکە زیندوناکاتەوە بەڵکو ئەیەوێت نهێنیەکی ئاینی چالاك بکاتەوە و جارێکی تر ئێستایی بوونی پێ ببەخشێت ,بەلای مەسیحیەکەوە یەسوع ئەمرێت و جارێکی تریش لەبەردەمیا ئەژێتەوە ,جارێکی تر هەر لەو کات و شوێنەدا (14)مەسیحی بەبۆنەی نهێنی ئازارەکانی مەسیحەوە

یان زیندووکردنەوەی مردوەکانەوە ,زەمەنی دنیایی ڕەتئەکاتەوەو ئەکەوێتە دوای زەمەنی سەرەتایی پیرۆزەوە .

گرنگیەك لەپێداگریماندا نیە لەسەر ئەو جیاوازیانەی مەسیحیەت لەجیهانی فرەخودایی کۆن جیائەکاتەوە ,ئەمە هێندە ڕۆشنی تیایە کە ناکۆکی قبوڵ ناکات ,بەڵام ماوەتەوە قسە لەسەر چیەتی ئەو ڕفتارانە بکەین کەئاماژەمان بۆکردن .

زەمەن بەلای کەسی مەسیحیەوە وەك هەر کەسێکی تری کۆمەڵگا سەرەتاییەکان زەمەنێکی چونیەك homogeneousنیە ,بەڵکو پێك هاتووە لەکۆمەڵە دابڕانێك کەبەشێوەی دەوری هاتووە ,دابەشیان کردووە بۆدرێژبونەوەیەکی دنیایی کەدابەشکردن قبوڵناکات ,تەنها زەمەنی پیرۆز دوبارەبونەوەی بێ کۆتابی قبوڵ ئەکات .

لەم وتەدا تێگەیشتین کەدوبارە بونەوە هیچ سنورێکی نیە بێ ئەوەی واز لەخودێتی خۆی بێنێ .کاتێك جەخت ئەکەینەوە لەسەرئەوەی مەسیحیەت بەپێچەوانەی ئاینە کۆنەکان چاوەڕوانی کۆتایی زەمەن ئەکات ,ئەم قسەیە بۆدرێژبونەوەی دنیایی)بەواتای مێژوو (ڕاستە .بەلاَم پاشەکشەی پێناکرێت لەسەر ئەو زەمەنەی کەباوەڕدار لەجێبەجێکردنی سروتەکاندا ئەیباتە سەر ,ئەوەی لەگەڵ بەرجەستە بوونی مەسیحدا دەست پێئەکات) , (15ئەو زەمەنەی کەبڕوای مەسیحی لەسەری ئەدوێت لەگەڵ کۆتایی مێژوودا پەرتەوازە نابێت .

ئەم مانایە ئاماژەمان بۆکرد ئەوەمان بۆدەرئەخات بەچ شێوازێك مەسیحیەت لەجیهانی مۆدێرندا هەر شوێن ڕفتارە ئەفسانەییەکان کەوتووە

,گەر ئێمە ئەركی ئەفسانەو سروشتە ڕاستە ڤینەكەیمان لەبەر چاو گرت
ئەوا وادەرناكەوێت مەسیحیەت شێوازی ژیانی مرۆڤە كۆنەكانی
تێپەڕاندبێت .تواناى ئەم تێپەڕاندنە و دوركەوتنەوە لەڕفتارەكۆنەكانیشی
نیە .ماوەتەوە بزانین لەسەردەمی ئێستاماندا چ شتێك جێی ئەفسانەی
گرتۆتەوە لای ئەو كۆمەڵەی هیچ شتێكی لەمەسیحیەتەوە هەڵنەگرتووە
جگە لەپەیامە مردوەكەی .

وادیارە مەحاڵە كۆمەڵگایەك بەوە بەهێز ببێت تەواو ئازاد بوبێت
لەئەفسانە ,چونكە ئاماژەیەكی بنەڕەتی ڕفتاری ئەفسانەیی ئەوەیە كە
پشت بەنمونەیەكی مەزن ئەبەستن و بەردەوام دووبارەی ئەكەنەوە ,ئەمە
پێداویستیەكی قوڵی هەمووهەلومەرجی مرۆییە ,سەرەڕای نیشانە
گرنگەكانی تری كەلە هەوڵ و كۆششی مرۆڤ بۆدابڕان لە پاشخانە
دنیاییەكەی و كەوتنە دوای زەمەنی سەرەتایی كۆندا خۆی ئەبینێتەوە .

بەم جۆرە زۆر زەحمەت نیە ئەو ئەركانە بناسیین وائەفسانە لەكۆمەڵگا
كۆنەكاندا هەیبووە ,لەڕێگای ئەوانەی وائەمرۆ بە بەفێركردن ,پەروەردەو
فێركردنی ڕێنمایی كار ناویان ئەبات ,ئەم قسانە لەبەر ئەو ئەفسانانە
ڕاست نیە وائێستا پیوەرێك پێك دێنن ,ئەو پێوەرانەی پێویستە بپارێزرێت
,یان كۆمەڵێك نەریتی لەباپیرانەوە جێماوە ,هەر وەها لەبەر ئەو پرۆسەی
گواستنەوەی ئەفسانە نیە –زۆربەی جارەكان بەشێوەی نهێنی ئەبێت 16)
-- (كە هاوتای ئەوئەركەیە وافێركردنی فەرمی پێی هەڵئەسێت
لەكۆمەڵگای مۆدێرندا .بەڵكو لەبەر ئەوەیە هاوشێوەبونی ئەركی ئەفسانە
لە گەڵ پرۆسەی فێركردندا بەشێوەیەكی تایبەتی ئەوە ئەسەلمێنێت ,گەر

ئەسڵی شێوە نمونەییەكانی ڕفتارمان لەبەرچاوگرت كەوا پەروەردە لە
ئەوروپای هاوچەرخدا ڕوبەڕوی ئەبێتەوە .

لەزەمەنی كۆندا هیچ كەلێنێك لەنێوان مێژوو زانستی ئەفسانەكاندا نەبووە
.هەر بۆیە كەسایەتیە مێژوویەكان هەوڵێكی زۆریان ئەدا بۆلاسایی
كردنەوەی نمونە سەرەتاییە كۆنەكە ,ئەوەی والە خوداوەندەكان و
پاڵەوانەكانەوە دەست پێئەكات .هەر لێرەشەوە كردارو ژیانی ئەو پاڵەوانانە
ئەبووە كۆمەڵێك پێوەر كەبۆ ئەوە بشێت مرۆڤایەتی لەسەر بنەمای لەو
جۆرە ژیانی خۆی ڕێك خات .

مێژوو نوسی ڕۆمانی)تیت لیف (17) (كۆمەڵێك نمونەی دەوڵەمەندی
ڕفتاری پێشكەش كرد و داوای لەگەنجانی ڕۆمانیا كرد وەریگرن و قبوڵی
بكەن ,دوای ئەوەی بلوتارك (18)ژیاننامەی هەندێك گەورەپیاوی
نوسیەوە .بۆئەوەی ببنە نمونەو پێشەنگ بۆنەوەكانی سەردەمی ئێستا .
جێی وەبیر هێنانەوەیە كەلەلایەنی ڕفتاری و مەدەنیەوە فەزیلەت و سود و
كەڵكی ئەو كەسایەتیەگرنگانە لەپێشكەشكردنی نمونەیەكی سەركەوتوی
ئەرەستۆكراتی بۆپەروەردەی ئەوروپی بەردەوام بوو ,بەتایبەتی دوای
سەردەمی ڕێنسانس .بەو جۆرە تاكۆتایی سەدەیی نۆزدەهەم پەروەردەی
نیشتمانی كەڵكی لەڕێنماییەكانی نمونە سەرەتاییەكانی ڕفتار وەردەگرت كە
دەگەڕایەوە بۆسەردەمی كلاسیك .هەروەها ئەو نمونانە ئامادەییان هەبووە
لە سەردەمە كۆنەكاندا in illoTempore, ئەو سەردەمانەی پڕبون
لەئمتیازات و دەسكەوت ,كەوا دائەنرێت بەلای ئەوروپاوە هۆكارەكانی
مەعریفەو زانستی تیا وەرگیراوە .لوتكەی ڕۆشنبیری یۆنانی –لاتینی .

لەڕابردوودا گەڕان بەدوای چونیەکی میتۆلۆجیاو ئەو ڕۆڵەی وا پەروەردە پێی هەڵئەسا جێگەی سەرنجی کەس نەبوو ,چونکە یەکێك لەخەسڵەتە جیاکارەکانی ئەفسانە ئەوەیە کە بەشێوەیەکی گشتی جەخت ئەکاتە سەر دۆزینەوەی نمونەیەکی ئایدیاڵی کۆمەڵگایەك کەوا فەرامۆشکراوە .ئێمە لەم لێکۆڵینەوەدا جۆرە مەیلێك ئەناسین کە بەشێوەیەکی گشتی دەشێت ناوبنرێت مەیلی مرۆڤانە .بەواتای گۆڕینی ژیانی مرۆڤ بۆپێوەرو و پێوانە ,گۆڕینی کەسایەتی مێژوویی بۆنمونەی سەرەتایی ,کەتائێستا ڕوخساری ئەم جۆرە مەیلە لای نوێنەرە بەناوبانگەکانی عەقڵی مۆدێرن ئەبینین .

ئەندریە جید (19)ڕاستی کرد ئەوکاتەی وتی ,گۆتە (20)بەتەواوی ئاگاداربوو لەو پەیامەی کەپێکهاتبوو لە پشت بەستن بەرێبازێك لەژیاندا , تابواری ئەوەی بداتێ نمونەو پێشەنگ بێت لەهەموو کارێکدا ,هەر بۆیە هەمیشە تێ ئەکۆشا بۆدۆزینەوەی ئەو نمونەیە .ئیتر ئەوە گەر لاسایکەرەوەی ژیانی خوداوەند و پاڵەوانە ئەفسانەییەکانیش نەبووبێت لەژیانی تایبەتی خۆیدا ,لانی کەم ڕفتارەکانی ئەگێڕانەوە بەشێوەیەکی گشتی .بۆل ڤالێری (21)دەربارەی گۆتە ساڵێ 1932وتویەتی :ئەو بەلای ئێمەوە ,ئێمەی مرۆڤ ,یەکێك لەبالاترین هەوڵەکانە بۆ ڕۆیشتن بەئاراستەی هاوشێوەبوون لەگەڵ خوداوەندا .

جگە لەمە لاسایی کردنەوەی نمونەی کۆن هەر بە هۆی ڕۆشنبیری فێرکاریەوە لەڕێگەی قوتابخانەکانەوە نابێت .مرۆڤی هاوچەرخ ملکەچی میتۆلۆجیایەکی کاریگەری فراوان کراوە ,لاسایی کردنەوەی کۆمەڵێك نمونەی ڕفتاری خرایە بەردەست کەتەبابوو لەگەڵ پەروەردەی فەرمیدا .

ئەوەی وا لەجێبەجێ کردنی ڕۆڵەکەی خۆیدا لەماوەیەکی زۆرلەپێشترەوە لەکارکەوتووە .پاڵەوانەکان -ئیتر ئایا لەجیهانی خەیاڵدا بن یان واقع – نوێنەرایەتی ئەو نمونەئەکەن ,ڕۆڵێکی دیاریش ئەگێڕن لەپێگەیاندنی نەوجوانانی ئەوروپیدا .لەکەسایەتی ناو ڕۆمانە عاشقانەکاندا ئەیانبینین , لەپاڵەوانە جەنگیەکاندا ,لەناودارانی جیهانی سینەمادا ..هتد .مرۆڤ ئەو هەستە دای ئەگرێت کەوا ئەم ئەفسانەیە لەگەڵ تێپەڕینی ساڵدا زیاتر دەوڵەمەند ئەبێت .هەروەها ئ ەو نمونە ئایدیالیەی ڕفتاریش ئاشکرا ئەکات وا ڕەواجی میللی پێکی دێنیێت بەکاریگەریە وروژێنەرە بەردەوامەکانیەوە .ڕەخنەگران بەزۆری لای کۆپیەکی نوێ و وێنەیەکی تازەی دۆن جوان و پاڵەوانی شەڕەکان وەستاون .یان لای کەسایەتیە بەناوبانگەکانی جیهانی سیاسەت ,لای عاشقە نائومێدەکان و شوێنکەوتوانی ئاینزای سەگی , (22)یان شوێنکەوتوانی ڕێبازی پوچگەرا NIHILISM . (23)یان لای شاعیرێکی بێهیوای دڵتەنگ .

بێگومان هەمووئەو نمونانە درێژکراوەی میتۆلۆژیای کۆن , هەڵسوکەوتکردنیش لەگەڵیاندا لەئێستادا هەر دەلالەت لەڕفتارێکی میتۆلۆجی کۆن ئەکات ,جێی سەرنجە کە خوێندنەوەو ڕوبەڕوبونەوەی نمونە کۆنەکان حاڵەتێك لە بێ ئۆقرەیی و بێزاریمان بۆدەرئەخات لەپێناو گەیشتن بە)زەمەنی مەزن . (ئیدی ئەو زەمەنە هەر چۆنێك بێت , ئایائەو زەمەنە ئەفسانەییەیە وا ڕەنگدانەوەی یەکەم تیا ڕویدا ,ئەوەی کەدەکەویتە سەروی بوونەوە ؟

شیکردنەوەیەکی ڕاست دەربارەی ئەو میتۆلۆجیا فراوانەی لای مرۆڤی

مۆدێرن هەیە پێویستی بەنوسینی دەیان کتێب هەیـە ,چونکە ئەفسانەو وێنە ئەفسانەییەکان لەهەمووشتێکدا دەرکەوتوون ,ئـەو کاتـەی شێوەیەکی عیلمانی دوور لە پیرۆزی وەرگرت ,یاخود پێگە مەزنەکەی دابەزی و توشی جۆرێك لـە ونبـوون بـوو .ئەمـە هـەر ئەوەنـدەی بەسـە مـرۆڤ چاوەکانی بکاتەوەەو بیانبینێت .

پێشـتر ئاماژەمـان بۆئـەو بونیـادە ئەفسـانەییەی ئاهـەنگ و بۆنـە دڵخۆشـکەرەکانی سـەرەتایی سـاڵ کـرد ,یـان دەربـارەی ئـەو جەژنانـەی کەبۆسـەرەتاکانی ساڵ دەگێڕرێت ,تائێستایش هـەر ئـارەزوو)حـنین (NOSTALGIA بۆهەموو سەرەتاو دەستپێکردنێك ئەبینرێت ,دواجار هیوایەك مرۆڤـی گرتۆتـەوە بـەوەی جیهان تـازە ئەبێتـەوە ,یان بـەتوانای دەست پێکردنـەوەی مێژوو لەجیهانییێکدا کـە جارێکی تـر ئەژێتـەوە ,لـەو جیهانەدا کەبونێکی تر ئەخولقێنێت .

ئەتوانین نمونەو بەڵگە نامەکانمان لەم بوارەدا زیاتر بکەینەوە ,هەرچەندە ئەفسانەی فیردەوسی لەدەسـت چوو تائـەمرۆش ماوەتـەوە وەك نمونـەی نـاو زهنیەتمان ,لەڕێگای وێنەکانی ناو دوورگەی فیردەوسـەوە ,یـان نمونـەکانی بەهەشتی عەدەنەوە , .ئەمەش چەند زەمینەیەکی جیاکارە کەتیایـدا هـەم کات ئەسڕرێتەوە و هەم ڕەوڕەوەی زەمەنیش ئەوەستێنرێت .

لەم سیاقەدا سەرنجمان بەرەو ئەمە ئەڕوات :

بەشیکردنەوەی هەڵوێستی مرۆڤـی هاوچـەرخ بەرامبـەر زمـان بەشـێوەیەکی تایبـەت دەتـوانین ئـەو ونبـون و ناڕۆشـنیە ئاشـکرا کـەین کەبەسـەر ڕفتـارە ئەفسـانەییەکاندا هـاتووە .نابیـێت لـەبیرمان بچێـت کەیـەکێك لەئەرکـە

بنەڕەتیەکانی ئەفسانە بەدیاری کراوی ,ئەوەیە کەهەڵئەسێت بەکردنەوەی دەروازەیەك تـامرۆڤ لێیـەوە بگاتـە زەمـەنی مـەزن .بەشـێوەیەکی دەوریـش ئەگاتـەوە زەمـەنی یەکـەم ,ئـەم مەسـەلەیە لـەو ویستەی مرۆڤدایـە بـۆ وازهێنـانی لەزەمـەنی ئێسـتای ,وازهێنـان لـەوەی وابـەبارودۆخی مێـژوویی ناوی ئەبەین .

نەوەکانی بۆلیزیا ,بەئازادیەکی سەرسوڕهێنەرەوە بەرەو سەروەری ئەچن , هـەوڵێکی بێوچان ئـەدەن بۆنکـۆڵی کـردن لـە جدیـەتی ئـەو گەشـتەیان , دواجاریش هەموو ئەو بوارانـەی بـۆ ئازادیـەکانی بـواری هەڵسوکەوتکردن و ڕەهایی لەڕفتاردا ئەیڕەخسێنن .بەلام بـەلای دەریاوانەکانـەوە مەسـەلەکە پەیوەنـدی دارە بەگەشـتێکەوە کەپاڵـەوانێکی ئەفسـانەیی پێـی هەسـتاوە لەزەمەنە کۆنەکاندا .بۆئەوەی مرۆڤ ڕێگایەك نیشاندا ببێـتە نمونەیـەك و پێشـڕەوێکیش دابهێنێـت بـۆ ئەوانـەی داوی خـۆی دێـت ,گـەر مـرۆڤ سـەرەڕۆییەکی تایبـەتی بکـات ,بـەو مانایـەی هێنانـەوەی داسـتانێکی ئەفسانەییە کەهاوتای ژیانە لەگـەڵ ڕابـردوو شاردنەوەی ئـەوەی لەئێسـتادا هەیە .

ئـەو تەنگانەیـەی مرۆڤـی گرتۆتـەو بەرامبـەر زەمـەنی مێـژوویی هاوڕێیـە لەگـەڵ ئارەزوویـەکی ناڕۆشـن لەبەشـداری کـردن لەزەمـەنێکی سـەروەردا , زەمـەنێکی سـەرەتایی (*)و گشـتی ,هەنـدێك جـار بـەلای مێـژووی ئـەم ڕۆژگارەمانـەوە دەلالـەت لەهـەوڵێکی نائومێدئـەکات لـەپێناو تێکشـکاندنی یـەکانگیربوونی زەمـەن .یـان لـەپێناو دەرچـوون لەدرێژبونـەوەو گەیشـتن بەزەمـەنێك جیـاواز بێـت لـەو زەمەنـەی کـە بـوونی خـۆی تیـا سـەرگەردان

ئەبێت ,ئالێرەدا یە بۆهەر مرۆڤێك زەمەنێکی تایبەت هەیە .
لەم بوارەداو بەشێوەیەکی تایبەت و بەئاراستەیەکی باشتر مرۆڤ هەست بەوە ئەکات کە چارەنوسی ئەرکەکانی ئەفسانە لەجیهانی مۆدێرندا چی بەسەرهات .ئەتوانین بڵێین مرۆڤی مۆدێرن بەگەلێك ئامرازی چونیەك لەلای خۆیەوە تێئەکۆشێت بۆدەرچوون لە)مێژووەکەی خۆی .(هەولێکی زۆر ئەدات بۆئەوەی لەڕیتمێکی زەمەنیدا بژی جیاواز بێت لەگەڵ زەمەنی ئاسایدا ,گەر ئەمەی کرد ئەوا جارێکی تر ڕفتاری ئەفسانەیی ئەگەڕێنێتەوە .
ئێمە باشتر لەم قسانە ئەگەین گەر بەوردی سەیری ئەو دوو ڕێبازە سەرەکیەمان کرد کەبەرەو)هەڵهاتن و لەدەست دەرچوون (ئەڕوات .
مرۆڤ ئەمڕۆ لەڕێگای نمایشە شانۆیی و سینەماییەکانەوە ,یان لەڕێگای خوێندنەوەوە ئەیانبینێت .نامەوێت لای پێشینەی ئەفسانەیی زۆربەی شانۆو فیلمەکان بوەستم ,هەروەها بنەڕەتی سروتی شەڕە قۆچی گا و پێشبڕکێی ئەسپ ,یان یاریە وەرزشیەکان ,هەمویان لەیەك خاڵدا یەکدەگرنەوە ئەویش ئەوەیە)لەزەمەنێکی چڕو پڕدا ئەنجام ئەدرێت , (ئەم زەمەنە زۆرتوندە .ئەمە بەجێماوی پاشماوەی زەمەنی سیحری – ئاینی کۆنە ,یان جێگرەوەیەتی . ALTERNATIVEدەکرێت بڵێین زەمەنی چڕو پڕ ڕەهەندی چۆنایەتی شانۆو سینەمایش پێکدێنێت .
گەر هات و بونیادە سروتی و میتۆلۆجیەکانی تراژیدیا لەشانۆو فیلمی سینەمادا ڕەچاو نەکرا ,ئەوا مەسەلەی گرنگ دەمێنێتەوە بەم جۆرە گوزارشی لێئەکەین :هەردوو ئەم جۆرە لە دیمەنی شانۆیی و سینەمایی

پەنائەبات بۆزەمەنێکی جیاواز لەدرێژکراوەی زەمەنی دنیایی و دوریش لەکەش و هەوای پیرۆزی ,لەهەمان کاتیشدا ڕیتمێکی زەمەنی چڕو شکاو بەکاردێنێت ,کەلەدەرەوەی بەشداریە هونەری و ستاتیکیەکان زەنگێکی قوڵ دەزرنگێنێتەوە لەویژدانی بینەردا .
لەپەیوەندیدا بەخوێندنەوەوە ئەوا مەسەلەکە جیاوازەو تایبەتمەندی خۆی هەیە .مەسەلەکە لەسەرەتاوە بونیادی ئەفسانەکان و بنەڕەتیان لەجیهانی ئەدەبدا دەگرێتە خۆی .لەلایەکی ترەوە ئەو ئەرکە ئەفسانەییەی خوێندنەوە جێبەجێی ئەکات ,لای ئەوانەی کەخۆراکی عەقڵی لێ دەستگیرئەکەن .گەلێك جار گفتوگۆ لەسەر ئەفسانەو چیرۆکی سەیرو نامۆ و داستان لەئەدەبی مۆدێرندا کراوە .ئێمە ڕێگەمان بەخۆمان نەدا هەڵوەستەی لەسە ربکەین ,لەم سیاقەدا ئاماژە بۆئەوە ئەکەین ,ئەو تەنگانەو سەرەڕۆییەی کەپێویستە لەسەر پاڵەوان زاڵ بێتە سەریا , نمونەیەکمان پێش چاو ئەخات کەپاڵەوانە ئەفسانەییەکانی زەمەنی کۆن دایان هێناوە .لێکۆڵیارەکان ئاماژەیان بۆزۆربابەتی ئەفسانەیی کرد لەناو ئاوە سەرەتاییەکان و لە دورگەی فیردەوسی و لەتێکۆشان بۆکۆراڵی پیرۆزدا) , (24لەخۆحسابکردن بەگروپی سۆفیەکان یان پاڵەوانەکان .هەربۆیە ڕاگەیاندنەکەیان بەردەوام چۆنیەتی هەژمونی ئەو بابەتانەی لەسەرئەدەبی ئەوروپی مۆدێرن دەرخستووە ,ماوەیەکی زۆریش نیە سوریالیزم هەنگاوێکی سەرسامکەری ناوە لەبەکارهێنانی بابەتە ئەفسانەییەکان و سیمبوڵە سەرەتاییەکان .
لەبارەی ئەدەبی میللی کاریگەر لەسەر جەماوەر ,ئەوا بونیادە

ئەفسانەییەکەی بەڕونی دیارە .هەروەها هەموو ڕۆمانێکی میللی ململانێی نمونەیی نێوان پاڵەوان و تاوانکارو خێرو شەڕمان نیشان ئەدات : ئەوەبەرجەستە کردنێکی مۆدێرنی شەیتانە ,هەروەها گەلێك بابەتی تر ئەدۆزینەوە لەئەدەبی میللی و لەڕۆماندا کەلەبارەی کچێکی ستەم لێکراوەوە ,یان خۆشەویستیەك کەفریای دوو عاشق ئەکەوێت ,یان ئەو سەرپەرشتیارە نەناسراوەی کەهەژاران بەخێو ئەکات و دەپارێزێت , تەنانەت لەڕۆمانی پۆلیسیشدا وەك چۆن ڕۆجیە کیلۆی دەری خست roger cilloisکەچەند بەپڕی ئەفسانەی تیا دیارە .

ئایا دەتوانین ئەوە پێشچاو خەین کە تاچ ڕادەیەك شیعری لیرکی ئەفسانەی وەرگرتووە و بەردەوامە لەبەکارهێنانی ئاماژەکانیدا ؟ وای دەبینین هەموو شیعرێك هەوڵێکە شاعیر لەپێناوی جارێکی تر خوڵقاندنەوەی زمان ئەیدات .بەدەربڕینێکی تر دەڵێین ,لەپێناوی سڕینەوەی زمانی باوی ڕۆژانەو داهێنانی زمانێکی نوێ ,زمانێکی تایبەتی و تاکە کەسی ,کەدواجار زمانێکی نهێنیە .سەرەڕای ئەمەش داهێنان لەشیعردا وەك داهێنان وایە لەزماندا ,پێویستی بەڕەتکردنەوەی زەمەن و مێژوی چڕبووەوەی ناو زمانیشە .کەتەماحی ئەوەی هەیە بگاتە دۆخی فیردەوسی سەرەتایی ,ئەوکاتانەی داهێنان بە شێوەیەکی خۆبەخۆیی) عفوی (دەکرێت ,یان ئەوکاتانەی ڕابردوو هیچ ئامادەییەکی نیە ,چونکە هەست کردن بەزەمەن بونی نیە ,بەم جۆرە یادەوەریەك درێژبونەوەی زەمەنی لەخۆبگرێت بونی نیە .

لەڕۆژگاری ئەمرۆیشماندا لەم جۆرە قسانە ئەوترێت ,بەلای گەورە

شاعیرێکەوە ڕابردوو هیچ ئامادەییەکی نیە ,شاعیر جیهان ئاشکرا ئەکات وەك ئەوەی شایەتێکی خوڵقاندنی گەردون بێت ,یان هاوچەرخی ڕۆژی یەکەمی خوڵقاندن بێت .لەڕوبینایەکی)وجە نچر(تایبەتی ترەوە ئەتوانین بڵێین شاعیری مەزن جارێکی تر جیهان دائەڕێژێتەوە ,چونکە وای ئەبینێت زەمەن و مێژوو هیچ بونێکیان نیە ,ئەم جۆرە قسانە بەشێوەیەکی سەیر وەك ڕفتاری سەرەتایی ,یان ڕفتاری مرۆڤی کۆمەڵگا نەریتیە کۆنەکان دەخرێتە بەرباس .

بەلای ئێمەوە ئەرکی میتۆلۆجیای خوێندنەوە گرنگە بەشێوەیەکی تایبەت , چونکە بەجۆرێك لەجۆرەکان خۆمانی تیا ئەبینینەوە وئەمان خاتە بەردەم دیاردەیەکی چۆنایەتی تایبەتەوە بەجیهانی مۆدێرن ,کە زۆربەی شارستانیەتەکانی ڕابردوو بێئاگان لێی .خوێندنەوە هەر ئەوە نیە جێگەی ئەدەبی زارەکی هەڵقولاو لەژیانەوە دەگرێتەوە ,ئەوەی تائێستایش لەگوندەکانی ئەوروپادا سەرنجی ئەدەین .بەڵکو جێگەی گێڕانەوەی ئەفسانەکانیشی گرتۆتەوە کەلەسەردەمە کۆنەکاندا هەبوو ,لەوانەیە خوێندنەوە لە بینینی شانۆیش زیاتر ببێتە هۆی دابڕان لەدرێژبونەوەی زەمەن) ,لەوێشەوە دەرچون لە زەمەن , (ئیتر ئایا مرۆڤ مەبەستی بوو کاتەکەی بکوژێت بەخوێندنەوەی ڕۆمانێکی پۆلیسیەوە ,یان بچێتە ناو جیهانێکەوە کەزەمەنێکی نامۆی هەیە ,جیهانێك کەهەر ڕۆمانێك بخوێنیتەوە نوێنەرایەتی ئەکات ,خوێندنەوە لەم حاڵەتەدا کار لەسەر فەرامۆشکردنی مرۆڤی مۆدێرن ئەکات بۆدەرەوەی ڕەوتی خۆی و وای لێئەکات لەگەڵ هەندێك ڕیتمی تردا بڕوات و هەندیك مێژووی تر بژی .

بۆئەوە خوێندنەوە ڕێگایەکی ئاسان پێک دێنێت ,بەواتای ئەوەی کەدەکرێت بەنرخێکی سنور دار ئەزمونی زەمەن ڕێك و هەمواربکرێتەوە بەلای مرۆڤی مۆدێرنەوە .ئەمە بەلای مرۆڤی مۆدێرنەوە ڕابواردنێکی تایبەتیە تائەو پەڕی مەدای خۆی و بواری ئەو خەیاڵەی بۆئەڕەخسێت کە کۆنترۆڵی زەمەن ئەکات ,خۆی لەڕەوتێك دەرباز ئەکات کە مردن ئەنجامێکی حەتمیەتی .

ئەم بەرگری کردنە دژی زەمەن کەهەموو ڕفتارێکی ئەفسانەیی ئاماژەی بۆئەکات و پێداویستیەکیشە لەقوڵایی هەل و مەرجی مرۆییدا ,بەشاراوەیی ئەیدۆزینەوە لای مرۆڤی مۆدێرن ,بەتایبەتی لەڕێگای ئەو کارانەوە کە بۆئارەزوو ڕابواردن ئەنجام ئەدرێت .ڕێك لەم بوارەدایە جیاوازی بنەڕەتی نێوان کولتورە مۆدێرنەکان و هەمووشارەستانیەتەکانی ڕابردووی پێ ئەپێون .هەر کارێکی بەرپرسانە لەکۆمەڵگا نەریتیەکاندا بکرایە نمونەیەکی ئەفسانەیی تیا ئەهێنرایەوە کە سنوری مرۆڤی تێئەپەڕاند و داوجاریش لەسەردەمێکی پیرۆزدا ئەنجامئەدرا .ئەو کارو پیشانەی کەمرۆڤ ئەنجامی داون ,وەك بەشداری کردن لەجەنگ ,عیشق ,شەیدایی ... هەموویی لەپیرۆزیەوە هەڵئەقوڵێت .هەر ئەوەی کە مرۆڤ جارێکی تر ئەوە بژێنێتەوە کە پاڵەوان و خوداوەندەکان لەسەردەمە کۆنەکاندا کردویانە خۆی بۆخۆی دەلالەت لەبەخشینی پیرۆزی بە بونی مرۆڤایەتی ئەکات ,وەك سەربارێك بۆپیرۆزی گەردون) .ئەم مرۆڤە کەپیرۆزی بەدەستهێنا ,بەڕوی)زەمەنی مەزن (دا کرایەوە ,توانای ئەوەی لادروست بوو تادواڕادە ماندوو کەشتەنگ بێت .بەڵام ئەم پیرۆزیە مانایەکی زۆری

هەبوو بۆیە مرۆڤ بەخاترجەمیخۆی قبوڵی کرد . (بەگوێرەی ئەم دەربڕینە ئیتر مرۆڤ لەلایەن زەمەنەوە پاکتاو ناکرێت .

تێکشکانی ڕاستە قینە لەزەمەندا ,لەگەڵ داماڵینی پیرۆزی لە کار دەستی پێکرد .لەکۆمەڵگا مۆدێرنەکاندا ئەو هەستە دروست بووە لای مرۆڤ کە زیندانی ئەو پیشەی خۆیەتی وا ڕۆژانە پێی ئەژی .هەر بۆیە ئیتر لەتوانایدا نیە لەزەمەن دەرچێت ,هەروەها لەتوانایشیدا نیە کاتەکانی خۆی بکوژێت لەکاتی کارکردندا --ئەوکاتەی هەست بە شوناسی ڕاستە قینەی خۆی ئەکات و چێژی لێ وەرئەگرێت --ئیتر ئەم مرۆڤە هێندەی پێی بکرێت تێئەکۆشێت بۆئەوەی لەکاتی بێکاریدا لەزەمەن دەرچێت , ئالێرەدایە ئەو ڕێژە بەرفراوانەی ئامرازەکانی ڕابواردن و کات بەسەربردن هاتۆتە ئاراوە کەشارستانیەتی مۆدێرن دایهێناوە .بەدەربڕینێکی تر هەر لەبنەڕەتەوە مەسەلەکان بەجۆرێك ئەڕوات تەواو پێچەوانەی ئەوەی لەکۆمەڵگا کۆنە نەریتیەکاندا هەبوو ,کەتاڕادەیەك ڕابواردنەکان هیچ ئامادەییەکیان نەبوو ,چونکە)دەرچون لەزەمەن (ئەوکات هەمووی لەڕێگای کاری بەرپرسانەوە ئەنجام ئەدرا .هەر بەم هۆیەشەوەیە کەڕفتاری میتۆلۆجی ,لای زۆربەی ئەوکەسانەی بەشداری ڕاستەقینەی ئەزمونێکی ئاینیان نەکردووە .لەڕێگای ڕابواردن و ئامرازەکانی زەوق و خۆشیەوە ئاشکرا ئەبێت .سەرەڕای چالاکیەسەرەتاییەکانی وەك :خەونەکان ,خەیاڵ ,نوستالیژیا ,ئەم قسانە بەواتای ئەوە دێت)کەتێکشکان لەزەمەندا , (هاوڕێی داماڵینی پیرۆزیە لەکارو لە هەموو ئەو ڕەنگدانەوانەی تریش لەهاتنە ژورەوەی تەکنۆلۆجیا بۆناو بونی مرۆیی دێت .هەر وەها ئەمە

دەبێتە هۆی لەدەستدانی ئازادیەك کەوا بەجۆرێك لەجۆرەکان ڕوپۆشکراوە دەمێنیتەوە بلێین کە ڕاکردن لەوتێکشکانە تەنها هەڵبژاردنی مرۆڤە کە بکرێت لەسەر ئاستی دەستەجەمعی ,کە لە خوگرتن بەڕابواردن و ئامرازەکانی کات بەسەر بردندا خۆی دەبینێتەوە .

وادیارە ئەم تێبینیانە بۆلێکۆڵینەوەکەمان بەسە ,ناتوانین بلێین کەوا جیهانی مۆدێرن بەتەواوی ڕفتاری ئەفسانەیی ڕەتکردەوە ,بەڵکو تەنها لە بواری کارکردنیدا ڕەنگی داوەتەوە ,کەوا ئیتر ئەفسانە زاڵنیە بەسەر کەرتە سەرەکیەکانی ژیاندا ,بەڵکو لەهەندێك ناوچەی قوڵایی ناخدا , لەچالاکیە کۆمەڵایەتیە ناوەندیەکاندا ,هەتا لەو چالاکیانەی بەرپرسانە ئەنجام ئەدرێت چەپێنرا .

ڕاستە ڕفتاری ئەفسانەی لەکاری خۆی بەردەوامە بە ڕوپۆشکراوی و ژێرەوانکێ ,لەڕێگای ئەو ڕۆڵەوە پەروەردە ئەیگێڕێت ,بەلاَم پەروەردە بەدیاری کراوی بایەخ بەتەمەنی منداڵێتی و نەوجوانی ئەدات .جگە لەمەش ئەو ئەرکەی کە پەروەردەی قوتابخانە پێی هەڵئەسا پێشکەش کردنی نمونەیەکە بۆڕفتار کە ئێستا لەقۆناخی لەناوچوندایە ,چونکە پەروەردەی مۆدێرن کەوتە هاندانی خۆبەخۆی .ئەفسانە لەدەرەوەی ژیانی ئاینی ڕاستەقینەدا وەك ئەوەی لەسەرەوە ئاماژەمان بۆکرد ,پاڵپشت و دەستگیرۆییەکانی بۆڕابواردن و کاتبەسەربردن بەشێوەیەکی تایبەت پێشکەش ئەکات ,هەندێك جار لەسەر ئاستی دەستە جەمعی بەهێزێکی زۆرەوە لەفۆرمی ئەفسانەی سیاسیدا دەرئەکەوێت (25).

بەپێی هەمان ڕوانگە ئەڵێین ,ڕۆژێك دێت کەوا تێگەیشتنی ئەفسانە

یەکێك لەدۆزینەوە گرنگەکانی سەدەی بیستەم پێك دێنێت .

ئیتر مرۆڤی ولاَتانی خۆرئاوا سەروەری جیهان نین ,ئێستالەبەرامبەریاندا خەڵکانێکی گفتوگۆکار ئامادەیە ,نەك هەر ئەوەندەی دانیشتوانی ولاَتە تازە گەشە کردوەکان بێت ,شتێکی باشە گەر بزانێت چۆن دیالۆکیان لەگەل ئەکات[*] .دەکرێت دان بەوەدا بنێن دابڕان لەنێوان (جیهانی سەرەتایی دواکەوتوو) و دانیشتوانی ولاَتەخۆرئاواییەکاندا نیە .ئێستا مرۆڤ هەر بەوەوە ناوەستێت کە هونەر لای زنجیەکان (خەڵکی دورگەکانی ولاَتە کەناریەکان) بدۆزێتەوەو پێی سەرسام بن وەك ئەوەی سەرەتای سەدەی بیستەم هەبوو .پێویستە جارێکی تر سەرچاوە ڕۆحیەکانی ئەو هونەرانە بدۆزینەوە لەناودەرونماندا .پێویستە بزانین وئاگامان لەوە بێت کەوا ئەفسانە چەندە لەژیانی مرۆڤی مۆدێرندا ماوەتەوە .یان ئەو پاشماوانەی کەهەلگری خەسڵەتەکانی ئەفسانەن لەڕفتاری مرۆڤدا ,کە ڕفتارێکی پڕلەکەش و هەوای ئەفسانەییە .بەو مانایەی گوزارش لەدڵەڕاوکێیەك ئەکات بەرامبەر زەمەن ,کەلەقولاَیدا پێویستیەکی بارو دۆخی مرۆییە .

....

*مرسیا ئیلیاد /لەدیار ترین زانای ئەفسانە ناس و بیریارێکی بەناوبانگی سەدەی بیستەمە . /

1-زۆلۆ /چەند خێڵێکن لەباشوری ئەفریقا نیشتەجێن و ژمارەیان دەگاتە حەوت ملیۆن کەس ,لە ساڵی 1879لەبەرامبەر بەریتانیەکاندا بەرگریان کردو دوریانخستنەوە لەولاَت ,دواتر کەوتنە ژێر ڕکێفی بەریتانیاوە ساڵی

. 1899زۆلۆ بەزمانی بانتۆ قسە ئەکات کەوا نیوەی کیشوەری ئەفریقای باشور قسەی پێئەکات .

-2هزیود /شاعیرێکی یۆنانی سەدەی هەشتەمی پێش زاینیە ,کۆمەڵە شیعرێکی هەیە بەناونیشانی)نەوەکانی خوداوەند (بە شیعری ڕێنمایی کارو فێرکاری بەناوبانگە .

-3ئیشراق /بێداربونەوەیەکی خودی و درەوشانەوەیەکی ناوەکی و دەرونیە کە ڕێگە بۆتێگەیشتن لەشتە ڕۆحیەکان خۆش ئەکات , سۆفیگەرەکان کاری لەسەر ئەکەن .

-4ڕیبازی پۆزەتیفیزم /ڕێبازێکی فەلسەفیە و لە بیریاری فەرەنسی ئۆگست کۆنتەوە دەست پێئەکات ,ئەم ڕێبازە لێکۆڵینەوەی میتافیزیکی ڕەتئەکاتەوە ,پێی وایە تێبینی کردنی واقع و ئەزمون کردنی تەنها بنەڕەتێکە بۆفێربوون و مەعریفە .

÷in illo tempore -5دەستەواژەیەکی لاتینیە بەواتای "لەو زەمەنە کۆنەدا "دێت .

-6میرسیا ئیلیاد لەپەراوێزەکەدا قسە لەسەر "جیهانی مۆدێرن "ئەکات , مەبەستیشی چینە کۆمەلأیەتیە چالاکەکانی دانیشتوی شارەکانە ,کەوا ڕوخسارە سەرەتاییەکانی بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ لەڕێگای ,فێرکردن و پەروەردە ی فەرمیەوە پێك هاتووە .

-7ڕێبازی مێژووگەرایی شێوازێکی فەلسەفیە و هەموو ڕوداو و دیاردەیەکی مرۆیی ,بەتایبەتی لەبواری بیرو باوەڕ و بەهاکاندا ئەگەڕێنێتەوە بۆناو چوارچێوەیەکی مێژوویی .

-8بریفید تۆکروشی /فەیلەسوف و سیاسەت مەدارو مێژووناسێکی ئیتالیە ,ساڵی 1866بۆ 1952ژیاوە ,ڕێبازێکی مێژووگەرای ڕۆحی هەبووە , قسەی لەسەرگونجاندنی فەلسەفەو مێژوو کردووە .

-9ئۆرتیجا ئیکاسی :کۆمەڵنا س و فەیلەسوف و نوسەرێکی ئسپانی بووە ساڵی 1883بۆ 1955ژیاوە ,ڕۆحیەتێکی تازەی هێنایە ناو فەلسەفەی ئیسپانیەوە .

-10ڕایناروك ئەو حاڵەتی کاولبونە گشتگیرەیە کەوا چەرخی گەردوونی بەیەکجاری پێ تەواو ئەبێت ,هزری هندی کەڵکی لێ وەری گرت ,بڕوانە کتێبی "ئەفسانەی گەڕانەوەی هەتاهەتایی) "ل (174میرسیا ئیلیاد : وەرگێڕانی حسیب کاسوحە –بلأوکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری .

-11ژیانێکی تازە دەست پێئەکات :وەرگێڕانی دەستە واژەی لاتینی incipit vita nova :

-12لیسورجیا :وشەکە یۆنانیە و بەواتای کاری گشتی دێت . لەمەسیحیەتدا بەو مەبەستە دێت کە کۆمەڵێك ڕێسای گشتیە بۆخواپەرستی و جێبەجێکردنی سروتە ئاینیەکان .کەواتە زەمەنی لیسۆرجی بەواتای زەمەنیخواپەرستی و جێبەجێکردنی سروتە ئاینیەکان دێت .

-13کیرکگارد Kierkegaardفەیلەسوف و لاهوتیەکی دانیمارکیە و ساڵی 1813بۆ 1855ژیاوە .ئەو قەلەقی کردە ئەزمونێکی بنەڕەتی لای مرۆڤ .

-14ڕێك لەم شوێن و کاتەدا دەستەواژەی لاتینی hic et nunc وەرگێڕراوە .

15- هەندێك جار میرسیا Lillud tempus christollogique ,
ئیلیاد لەیەکدەستە واژەدا وشەگەلی لاتینی و فەرەنسی بەکار دێنێت ,
Lillud tempus لەلاتینیدا بەواتای "ئەوزەمەنە "دێت ,
Christologie لەزمانی فەرەنسیدا بەواتای زانستی بیروباوەڕی مەسیحی دێت .

16- وشەی فەرەنسی و ئینگلیزی initiation بەواتای وەرگرتنی ڕەگەزە سەرەتاییەکانی زانست و هونەر دێت ,هەروەها بەواتای چونە ناو کۆمەڵەیەك ,یان ڕێکخستنێك دێت دوای ئەوەی بیرو باوەڕو نهێنیەکانیان ئەبینێت .میریا ئیلیاد ئەمانەی مەبەست بووە بۆیە ئێمیەش بە "تنسیب "وەرمان گێڕا ,بڕوانە کتابی "تنسیب و لەدایکبونە سۆفیەکان "ل 10 / —میرسیا ئیلیاد ,وەرگێڕانی حسیب کاسوحە —بلاۆکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری سوریا (لەزمانی ئینگلیزیدا بەواتای تەڵقین دێت : وەرگێڕی کوردی)

17 – تیت لیف :مێژوو نوسێکی ڕۆمانی بوو ساڵی 59ی پێش زاینی بۆ 17دوای زاینی ژیاوە ,مێژووی ڕۆما هەر لەسەرەتاکانیەوە تاساڵی 9ی پێش زاینی نوسی ,نوسینەکانی تام و چێژ و زیندویەتیەکی تایبەتی تیایە .

18 – بلوتارك مێژوونوسێکی یۆنانیە ساڵی 45بۆ 125ز ژیاوە ,ئەو گەورەکەری ئیمبراتۆر ئەدریان بووە ,کتابێکی هەبوو بەناونیشانی ژیاننامەی پیاوە بەناوبانگەکانی یۆنان و ڕۆمان و کتابێکیشی هەبوو لەسەر ڕەوشت ,کاهینی پەرستگای ئەبولون بوو لەدیلف .

19 – ئەندریە جید :نوسەرێکی بەناوبانگی فەرەنسی بوو ,لە 1869

بۆ 1951ژیاوە .نوسینەکانی لایەنگیری لە ئازادی و پابەندبوون بەپرەنسیپەکان و دڵسۆزی ئەکرد .خەڵاتی نۆبڵی ساڵی 1947ی بەدەست هێنا .

20- گۆتە :نوسەرێکی بەناوبانگی ئەڵمانیە و لە ساڵی 1749بۆ 1832 ژیاوە . .خاوەنی کتابی فاوستە ,کە بە ڕەوانی زمان و کەشخەیی شێواز و قوڵای فکری بەناوبانگە .

21 – بول ڤالیری ساڵی 1871بۆ 1945ژیاوە نوسەرێکی فەرەنسیە و لەشاعیرە ڕەمزیەکانە و خاوەنی قەصیدەی "گۆڕستانی دەریاییە "لەبواری زمان و مۆسیقاو زانستەکاندا نوسیویەتی .

22 – ڕێبازی سەگی Le Cynisme :وشەیەکە لەفەرەنسیەوە وەرگیراوەو بەواتای سەگ دێت .ڕێبازی سەگی زۆربەتوندی هێرش ئەکاتە سەر پرەنسیپە ئەخلاقی و نەریتیە کۆمەڵایەتیەکان .

23- ڕێبازی پوچ گەرایی le nihilisme :لەئەنجامدا هەر ئەبێتە هۆی نکۆڵی کردن لەهەموو بنەمایەکی بەها ڕفتاریەکان و هەموو مانایەك بۆ بوون و بانگەشەی ئازاد کردنی تاك ئەکات لەهەموو دەسلاٚتێك .

24 – کوراڵ Le grail کاسەیەکە لەزەمەرود و ئەوترێت گوایە مەسیح لەخواردنی نهێنی‌ئێواراند بەکاری هێناوە .

25 – ئەفسانەی سیاسی —میرسیا ئیلیاد ئاماژە بۆ)شۆسیالیستی نیشتمانی (ئەکات .ئەوەی کەوا هیتلەر دروستی کرد ,کەدەیان ویست لەڕەوتەکانی ڕفتاریاندا بگەڕێنەوە بۆجێرمانی کۆن

.

سەرچاوە گۆڤاری ئەدەبی بیانی / ژمارە ١٢١ / زستانی ٢٠٠5

ئەريك فرۆم ١٩٠٠ ١٩٨٠[2]

بەرەو بەمرۆيی كردنی تەكنۆلۆجيا *

زوقان قرقوت

ئـەريك فــرۆم ســاڵی ١٩٠٠ لــەخێزانێكی جولەكــەی ئەرســۆدۆكس لەشــاری فرانكفۆرتی ئەڵمانی لەدايك بووە ، لەزانكۆی فرانكفۆرت وهايدلبيرغ لەهـەر سـێ رشــتەی كۆمەڵناســی ودەرونزانــی وفەلســەفەدا خوێندويــەتی وپلــەی

دکتۆرای لەفەلسەفەدا بەدەست هێناوە ، تێزی دکۆتراکەی‌بەم ناونیشانە بوو
Jewish law : Aconttribution to the socio logy of
jewish diaspora)) یاسای جولەکە : بەشداریەك لەکۆمەڵناسی
پەرتەوازەی جولەکە)) . هەروەها لەزانستی شیکردنەوەی دەرونیدا
لەمیونخ وبەرلین و وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا بەشێوەیەکی زۆر چڕو پڕ
ی پراگماتی ڕاهێنراوە ، سەرەڕای پراکتیکی شیکردنەوەی دەرونی فرۆم
بەوانە بێژی لەکۆمەڵێك زانکۆی بەناوبانگی ئەمریکیدا کاری کردوە .
لەساڵی ١٩٨٠ لەسویسرا کۆچی دوایی کرد .

نوسینەکانی فرۆم بەهەوڵێکی گرنگ دائەنرێن لەبواری لێکۆڵینەوەی ڕەوشتی مرۆڤدا ، لەبەر ڕۆشنای ئەو گونجاندنەی کەلەنێوان هەردوو میتۆدی فرۆیدیزم کەتەرکیزی کردۆتە سەر لێکۆڵینەوەی تاکە کەس و بونیادە دەرونیەکەی ، مارکسیزم کەوا بەپلەی یەکەم تەرکیزی کردۆتە سەر پێدراوە ئابوریەکان . لەوتارێکیدا بەناونیشانی the application of psy choon alysis to sociology ofriligious studies
فرۆم وای ئەبینێ تێکەڵکردنی هەر یەك لەمیتۆدەکانی دەرون زانی و کۆمەڵناسی وئابوری پێکەوە دەکرێت ڕێگای تێگەیشتنی ناوەرۆکە مەعنەویەکان ((دەورن)) و ناوەڕۆکە مادیەکانی (ئابوری) پێشکەوتنی مرۆڤایەتیمان نیشان دات . وەلەهەوڵیدا بۆدارشتنی میتۆدێکی تازە فرۆم چارەسەریەکانی مەسەلەی پێکهاتەی غەریزی وپەیوەندی بە ڕەوشتی مرۆڤەوە لەفرۆید وەرگرت ، لەژێرکارگەریەکی ئاشکرای میتۆدی مارکسیزمدا پێی وابو پێکهاتە ناوەکی وغەریزیەکانی تاکە کەس هۆکارە

پێکهێنەرکانی ڕەوشت نیە ، بەڵکو دەورو بەرەکەی و کاری گەری ژینگەکەی ئەم هۆکارانە پێك دێنێت .

گرنگترین کتابەکانی فرۆم ئەمانەن (ترسان لەئازادی ١٩٤١، مرۆڤ بۆخودی خۆی ١٩٤٧ ، کۆمەڵگای تەندروست ١٩٥٥ ، هونەری خۆشەویستی ١٩٥٦ ،دڵی مرۆڤ ١٩٦٤ ، شۆڕشی هیوا کەدواهەمین کتابیەتی ١٩٦٨ .

فرۆم : چەند هەڵبژاردەیەك لەشۆڕشی هیوا .

بەرەو بەمرۆیی کردنی تەکنۆلۆجیا :

دوڕیان :-

دواجار تارماییەك هەیە . تارماییەك کە جگە لەژمارەیەکی کەممان کەس هەستی پێناکات ،ئەم تارماییە بەخێرای تێ ئەپەڕێت ، ئەمە وەهمە کۆنەکەی کۆمۆنیزم و فاشیزم نیە ، بەڵکو تارماییەکی نوێیە . کۆمەڵگایەکمان هەیە خاوەنی هەمو توانایەکەو ملکەچی بەرهەمهێنان وبەرخۆریە لەبەرزترن پلەی دا و بەڕێکخەری تەکنۆلۆجیش ئاراستە ئەکرێت ، مرۆڤ لەم سیاقە کۆمەڵایەتیەدا خەریکە ئەگۆڕێت بۆدۆلابێك لەناو ئامێرێکی گەورە دا .ئەم مرۆڤە تێر ئەکرێت و ڕیز ئەکرێت بەباشی بەلام لەگەڵ ئەمەشدا هەر نیگەتیڤە ‘ سلبیە ^، لەڕوی هەڵچونەوە هیچ زیندویەتیەکی تیا نیە ، وەبەسەرکەوتنی ئەم کۆمەڵگا تازەیە تاکگەرایی و ژیانی تایبەتی لەناو ئەچن . بوارەگشتیەکان قاڵبگیر دەکرێن بەرامبەر شتی ترو بەپێی گونجاندنی سایکۆلۆجی دەزگاکانی تر ، بەپینەو پەڕۆ جۆرێکی تری ئەزمونی خودی و ناوەکی مەیسەر دەکرێت ،هەروەك ئەوەی "

زبینیۆبرزیزنسکی وتی : لەکۆمەڵگا ی تەکنۆلۆجیای ئەلکترۆنیدا ' التقالکترونی ^ ((١)) مرۆڤ ئارەزوی ئامێزانبونی هەیە لەگەڵ مەلاین هاولاّتی بێگانەدا و بەئاسانی لەژێرکاریگەری کەسایەتیەکی بەهێزو سەرنج ڕاکێشدایە کەزیرەکانە دەسکەوتە کانی تەکنۆلۆجیای پەیوەندی کردن بەکار دێنێت بۆچاودێری کردنی عەقڵی خەڵك و دەست کاری کردنی هەڵچونە دەرونیەکانیان . جۆرج ئۆرێڵ وئالدوس هاکسلی لەساڵی ١٩٨٤ پێشبینی باشترین دەرکەوتەکانی ئەم کۆمەڵگا تازەیان کردبو .

وادیارە ئەمڕۆ ئەوەی لەهەمو شت زیاتر توشی دڵە ڕاوکێمان ئەکات لەدەست دانی چاودێریە بۆسیتەمە تایبەتیەکەمان . ئێمە تەنها بڕیاری ڕێکخەرە تەکنۆلۆجیە کانمان جێبە بەجێ ئەکەین ، وەکو بونەوەرێکی مرۆیی هیچ ئامانجێکی ترمان نەماوە جگە لەهەوڵی بەرهەمهێنانی زیاترو بەرخۆری زیاتر . توانای خواستنمان بۆشتەکان زۆرلاوازترە لەتوانانی ڕەتکردنەوەمان بۆی . بەلەبەر چاو گرتنی ئەوەی ئێمە لەبەردەم هەڕەشەی چەکی کۆکوژداین ، یان ئەو ئفلیجی و گۆجیەمان کەوا دوریمان لەبڕیارە بەرپرسیاریەکانەوە ناکاراو نیگەتیڤی کردوین .

ئەمە چۆن ڕویدا ؟ چۆن سبەینێ ئەو مرۆڤەی کەوا لەلوتکەی سروشتدایە دەبێتە زیندانی داهێنانەکانی خۆی ، چۆن وا خۆی توشی وێران بون کردۆتەوە ؟

مرۆڤ لەگەڕانیدا بەدوای حەقیقەتی زانستیدا ئەوەندە مەعریفەی بەرهەم هێناوە کەبتوانێت بۆزاڵبون بەسەر سروشتدا بەکاری بێنێت . لەم ڕووە گەلێك سەرکەوتنی مەزنی بەدەست هێنا ، بەلاّم بەپێداگیری لەسەر

تەکنۆلۆجیاو بەرخۆری مادی ئەم مرۆڤە بەریەك کەوتنی لەگەڵ خودی خۆی و لەگەڵ ژیانیش لەدەستدا . مادام بایەخ بەهیچ نادات جگە لەتەکنۆلۆجیاو بەرخۆری مادی ، هەمو شتێکی لەدەست دا ، نەك هەر بڕوا ئاینی و بەهامرۆییەکان بەڵکو توانای هەست کردن وهەڵچونە قوڵەکانیشی لەدەستدا ، وەك - دڵشادی وخەم ناکی- کەهەر لەسەرەتاوە هاوڕێی سروشتی مرۆڤ بون . وەئەو ئامێرەی کەمرۆڤ خۆی دروستی کرد ئێستا پرۆگرامی تایبەتی وای بۆ بەرهەم هێنراوە ئەو ئێستا ڕۆشنبیری مرۆڤ دیاری ئەکات . دیارترین ئەو مەترسیانەی ئێستا لەسیستەمەکەماندا هەیە ، ئەوەیە کەئابوری گرێ دراوە بەبەرهەمهێنانی چەکەوە، ئەمەش بەپرەنسیپی ئەو پەڕی بەرخۆری " بێ ڕەچاوکردنی کۆی ئەو برەی کەبۆبەرگری پێویستە " . سیستەمی ئابوری ئەمڕۆ لەسەر بناغەی بەرهەم هێنانی ئەو مادانە ئەڕوات بەڕێوە کەوا هەڕەشەی کاول کردنی جیهان مان لێ ئەکات . ئەو کالاّنەی کەتاکە کەسی خنکاندووەو دواجاریش گۆڕیویەتی بۆبەرخۆرێکی نیگەتیڤ ،ئەمەش بەدروستکردنی سیستەمێکی بیرۆکراتی کەوا کە دەستە وەستانین بەرامبەری .

ئایا توشی تەنگانەیەکی ترسناك بوین و هیچ چارەسەرێکی نیە ؟ ئایا پێویستە نەخۆشیەك بەرهەم بهێنین بۆئەوەی ئابوریەکی تەندروستمان هەبێت ،ئایا ئێمە ناتوانین سامانە مادیەکەمان و داهێنان و سیستەمە تەکنۆلۆژیەکەمان بۆمەبەستی مرۆیی بەکاربهێنین ؟ ئایا پێویستە ئێمە تاکی شوێنکەوتەو نیگەتیڤ بین بۆئەوەی سیستەمە بەهێزەکانمان بەچاکی ڕێ بکەن .

وەڵامی ئەم پرسیارانە لێکترجیاوازن ، لەنێوان ئەوانەی کەدان ئەنێن بەو گۆڕانە ڕادیکاڵەی بەهێز بون وگەورەبونی ئامێر لەژیانی مرۆڤدا دروستی کردووە ئەو نوسەرانە ئەبینینەوە کە پێیان وایە دروستبونی کۆمەڵگایەکی نوێ مەسەلەیەکی حەتمیەو بێ هودەیشە هەر لەئێستاوە گفتوگۆی خەسڵەتە چاوەڕوان کراوەکانی بکەین . ئەوان کەبەتەواوی لایەنگری دروستبونی ئەم کۆمەڵگا نوێیەن ، هەندێك ترسیشیان هەیە دەربارەی پێگەو چارەنوسی مرۆڤ لەنێو ئەم ئاراستەیەدا . "زبینیۆبرزیزنسکی " کەکاهینێکە و لەو لایشەوە "جاك ایللول " مان هەیە کەلەکتێبی " تەکنۆلۆجیاو سەرەڕۆیی سەردەم " دا ئەڵێت . ئەو کۆمەڵگا نوێیەی خەریکە لێی نزیك ئەبینەوە و چاوەڕێی وێرانکاریەکانی ئەکەین بەهۆی نامرۆیی بونە ترسناکەکەیەوە لەپێشی ئەو تارماییەوەیە ، بەکورتی پێی وایە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی وەك پێویست ئامادە باشی سەرکەوتن نیە ، بەڵام بڕوایەکی وای هەیە بەوەی کەدواجار مرۆڤایەتی ئەتوانێت زاڵ بێتە سەر کێشەو مەینەتیەکانیدا ،هەر بۆیە بەهیوای ئەوەیە ڕێگری بکرێت لەسەر کەوتنی کۆمەڵگایەکی نامرۆیی . ژمارەی ئەو مرۆڤانەی کەئاگایان لەمەترسیەکانی سەرژیانی ڕۆحی و تایبەتیان هەیە پێوستە بەردەوام لەزیادبوندابن و لەناو کرۆکی ئەم پێشهاتانەیشدا پێداگری لەسەر ئازادیەکانی خۆیان بکەن . (م ١) (3) هەڵوێستی لویس مۆم فۆرد تاڕادەیەك وەك هەڵوێستی اللول وەهایە . لەو کتابە گرنگ وقوڵەی بەناوی ئەفسانەی ئامێر (٤) موم فورد باسی گەورەیی وبەهێزی ئامێر ئەکات لەیەکەم دەرکەوتنیەوە لەکۆمەڵگاکانی مسرو بابلدا . زۆرکەس هەم ئەوانەی

خاوەن پلەو پایەن وهەم ئەوانەیش کە هاووڵاتی ئاساین هەست بەهیچ تارماییەك ناکەن کەهەڕەشەیان لێبکات ، بەپێچەوانەی ئەو نوسەرانەی کەپێشتر ئاماژەم پێکردن ، کەهەیانە بەچاوی ڕقەوە سەیری دیاردەکە ئەکەن و هەیشیانە بەڕەزامەندیەوە ،ئەوان ئەو بۆچونە کۆنەی سەدەی نۆزدەهەم بەنەمری ئەهێڵنەوە کەدەڵێت ئامێر ئەرك وقورساییەکانی سەر شانی مرۆڤ کەم ئەکاتەوە و هەمیشە وەك ئامرازێك دەمێنیێتەوە لەپێناوی مەبەستدا و لەهەمان کاتیشدا هیچ مەترسیەکی تیا نابینینەوە . گەر بوار بدرێتە تەکنۆلۆژیا بەپێی لۆژیکی خۆی گەشە بکات ئەواگەشەکردنەکەی گەشەیەکی سەرەتانی ئەبێت ، ئەوکاتەیش ئەبێتە هەڕەشەی سەر ژیانی تایبەتی و کۆمەڵایەتی مرۆڤ . ئەو هەڵوێستەیش لەناو ئەم کتابەدا وەرگێراوە (٥) لەڕوی پرەنسیپەوە نزیکە لەهەڵوێستی مومفورد وایللول .

دەکرێت جیاوازیش بێت لێیان لەڕوی ئەو توانایانەوە کە چاودێری کردنی سیستەمی کۆمەڵایەتی ئەگێڕێتەوە بۆمرۆڤ . ئەو هیوایانەی لێرەدا دروستبوە لەم فاکتەرانە پێك دێت .

١-دەکرێت زۆر باشتر لەم سیستەمە کۆمەڵایەتیەی ئێستاکە تێبگەین گەر بێتو سیستەمی مرۆڤ گرێ بدەینە سیستەمەکانی تری ئابوری و کۆمەڵایەتی . سروشتی مرۆڤ ئەبستراکت و خۆش دەست نیە بۆگۆڕان ، بۆیە دەکرێت لەڕوی دینامیکیەوە فەرامۆشبکرێت ، بەڵکو ئەمە پیرۆسەیەکە خەسڵەتی چۆنایەتی ویاساو ئەلتەر ناتیقی خۆی هەیە . هەر بۆیە خوێندنەوەی سیستەمی(مرۆڤ) بواری ئەوەمان ئەداتێ کەکاری گەری هەندێك فاکتەری سیستەمەکانی کۆمەڵایەتی - ئابوری لەسەر مرۆڤ ببینین

. لەلایەکی تریشەوە تا ڕادەیەك تێکچونەکانی سیستەمی (مرۆڤ) لەدایك بوی چەند کێشەیەکی ترە لەسیستەمە کۆمەڵایەتیەکاندا . وەگەر بێتو ڕەگەزی مرۆیی بخەینە ناو شیکردنەوەی سیستەمی کۆییەوە ئەوا زۆر باشتر لەم ڕەوتە خراپە تێئەگەین . بەم جۆرە ئەو کات ئەتوانین ئەو ڕێکخەرانە دیاری بکەین کەوا سیستەمی کاری ئابوریمان ئەجولێنێت . لەسیستەمی کۆمەڵایەتیدا لەپێناو خۆشنودیەکی باشتری ئەو خەڵکانەی کەبەشداریان تیا کردوە . هەمو ئەمانە قبوڵ ناکرێت تاوەکو ڕێك نەکەوین لەسەر بیرکردنەوە لەوەی کەپێشکەوتنی ئۆرگانی بۆسیستەمی مرۆڤایەتی ئەرکێکی بونیادە تایبەتیەکەیەتی ، چونکە خۆشنودی مرۆڤ ئامانجی بنەڕەتیە .

٢- ئەو ناڕازی بونەی بەردەوام لەزیادبوندایە هەڵقوڵاوی ئەم جۆرە ژیانەی ئێستاو هەمو ئەو بێزاریە بێدەنگەو ئەو خراپیەیە کەلەنەمانی ژیانی تایبەتی و ونبونی کەسایەتی تاکدایە ، یان لەلایەکی ترەوە لە ئارەزوی بەدەست هێنانی خێرایی ژیانێکی بەختیاری پڕ لەخۆشی کەبتوانێت وەڵامی ئەو پێداویستیانەی مرۆڤ بداتەوە کەلەڕوی چۆنایەتیەوەە لەم هەزار ساڵەی دوایدا تەواو گەشەی کردووە . ئەو پێداویستیانەی کەمرۆڤ لەحەیوان و لەو ڕێکخەرە تەکنۆلۆژیە بێگیانەش جیائەکەنەوە . بەهێز ترینی ئەم ئاراستەیە ئەوەیە کەکۆمەڵێك هەمو ئەو شتانەیان هەبێت کەپێویستیانە و هەمو داواکاریەکانیان جێ بەجێ بکرێت . بەم جۆرە دەرکەوت فیردەوسی بەرخۆری نەبووە جێی ڕەزامەندی ئەوانەی کەوا بەڵێنیان پێدرابوو . (کەتائێستایش پێداویستیەکانی خۆیانیان دابین

نەکردووە ، بەڵام لەهەمان کاتدا تێبینی لەدەستدانی دڵشادی ئەکرێت لای ئەوانەی کە خاوەنی هەموو ئەو شتانەن کەوا مرڤ دەیەوێت .

زۆر لەچەمك و ئایدۆلۆژیاکان جازبیەتی خۆیانیان لەدەستدا ، کلێشە نەریتیەکانی وەك زانست و چەپ و کۆمۆنیزم و سەرمایەداری مانایەکی ئەوتۆیان نەماوە ، ئەمرۆخەڵکی بەدوای ئاراستەیەکی ترو فەلسەفەیەکی تردا ئەگەڕێت کەبەرەو بایەخ دان بەپێداویستیە مادی و ڕۆحیەکان بڕوات نەك بەرەو مردن . ئەمە دو جەمسەریەکی زۆر خراپ لەئەمریکاو جیهانیش دروست ئەکات ، لێرەدا ئەوانە هەن کەوا هێز ، یاسا ، سیستەم ، ڕێگە بیرۆکراتیەکان ... سەرنجیان ڕائەکێشێت . وەئەوانەیش هەن کەپڕن لەئارەزوی ژیان و ئەیانەوێت هەڵوێستێکی تازەیان لەژیان هەبێت تا کاربکەنە سەر نەخشەی ناو چوارچێوە حازر بەدەستە کان . ئەو پێشڕەوانە دەبنە جوڵاندنەوەیەك کەتموحی گۆڕانی قوڵ لەچالاکیە ئابوری و کۆمەڵایەتیەکانمان و لەگۆڕینی کەف وکوڵە ڕۆحی ودەرونیەکانمان بۆژیان دروست ئەکەن . ئامانجیان بریتیە لەچالاك کردنەوەی تاك و چاودێری کردنی بۆسیستەمی کۆمەڵایەتی مرۆڤ و ڕکێف کردنی تەکنۆلۆجیا . ئەمە بزوتنەوەیەکە بەناوی ژیانەوە ، مەبەستەکانی زۆر سادەو گشتگیرە ، مەترسی ئەمرۆی سەرژیان هەرتەنها نەتەوەیەك یان چینێك ناگرێتەوە بەڵکو هەمو تاکەکەسێك دەگرێتەوە . لەبەشەکانی داهاتودا هەوڵ ئەدەین قسە لەسەر چەند مەسەلەیەکی گشتگیر بکەین ، بەتایبەتی ئەوانەی کەپابەندە بەپەیوەندی نیوان سروشتی مرۆڤ وسیستەمی کۆمەڵایەتی وئابوری .

خاڵێکی گرنگ تر هەیە پێویستە ڕۆشن بکرێتەوە . ئەمڕۆ نائومێدیەکی فراوان هەیە لەڕوی توانای گۆڕینی شتەکانەوە ، تاڕادەیەکی زۆر ئەم نائومێدیە نائومێدیەکی نەستانەیە ،بۆیە دەبینین مرۆڤەکان لەڕوی هەستەوە گەشبینن ، هیوای پێشکەوتنیان هەیە لەسبەینێدا . پێش ڕۆچونە ناو ڕەوشی ئێستاوە و گەڕان بەدوای ئەو هیوایەی ئامادەیە لەناویدا پێویستە لەدیاردەی هیوا بکۆڵینەوە .

٢ / هیوا .

١- ئەوانەی هیچ هیوایەکیان نیە .

هیوا ڕەگەزێکی گرنگی ئەکلاکەرەوەیە لەهەر هەوڵدانێکدا بۆگۆڕانکاری کۆمەلأیەتی بەئاراستەی دینامیکیەتی هۆشیاری و هزرێکی گەورەتر . بەلأم سروشتی هیوا وەهایە زۆرجاربەهەڵە لێی تێئەگەین وتێکەڵی زۆرحاڵەتی تر ئەکرێت کەهیچ پەیوەندیەکی بەهیواوە نیەو زۆریش جیاوازە لێی .
باشە باپرسین هیوا چیە ؟ ئایا هیوا وەك ئەوەی کەهەندێك کەس لێی تێگەیشتون بریتیە لە خواست وئارەزوەکانی مرۆڤ . لەحاڵێکی وەها دا ئایا ئەوانەی ئارەزوی ئۆتۆمبیل وخانوی جوانیان هەیە خاوەن هیوان .
گەر بابەتی هیوا جۆرێك بێت لەپڕبون ، حاڵەتێکی بێداربونەوەی گەورەبێت ، یان بەمانایەکی تر ڕزگاربون بێت لەبێزاری ، یان گەربابەتی هیوا سەرفرازی وشۆڕش بێت ئایا ئەوە هیوایە . دەکرێت چاوەڕوانیەکی لەم جۆرە هیوابێت ، بەلأم گەر هات وهیچ دەنگدانەوەیەکی نەبوو جگە

لەسلبیەت چاوەڕوانی ئەو کاتەیش هەر هیوا دەبێت بەلأم هەرکاتێك هیوا ونبو ئیتر بەو جۆرە تەسلیم بون و ئایدۆلۆژیەت شانسیان لەبەردەمدا ئەکرێتەوە .
کافکا زۆر بەجوانی ئەم جۆرە هیوا نێگەتیڤەی وەسف کردووە لەبەشێك لەکتێبی ((دۆز)) دا، ئەو وێنای پیاوێکمان بۆئەکێشێت ئەڕواتە بەر ئەو دەرگای ئەڕوات بۆئاسمان و لەوێ لەپاسەوانەکە ئەپاڕێتەوە ڕێگەی بدات بچێتە ژورەوە ، پاسەوانەکە پێی ئەڵێت ناتوانێت ڕێگەی چونە ژورەوەی بدات ،هەرچەندە دەرگای چون بۆئاسمان (شەریعەت) بەکراوەی هەر ئەمێنێتەوە بەلأم پیاوەکە پێی باشە هەر بەچاوەڕوانی بمێنێتەوە تاوەکو ڕێگەی چونە ژورەوەی پێ ئەدرێت ، ئەوسا بەوەرگرتنی ڕەزا مەندیەوە ئەچێتە ژوور . بەو جۆرە چاوەڕوانیەکەی ڕۆژان وسالأن دەخایەنێت و ئەو هەر دەمێنێەوە ، بەشێوەیەکی ڕێك وپێك داوای چونە ژورەوە ئەکات بەلأم هەمو جارێك هەر هەمان وەلأمی ئەدەنەوە کەناتوانێت بچێتە ژورەوە ،ماوەی ئەم چەند ساڵە پیاوەکە هەر بەچاوەڕوانیەوە تەماشای پاسەوانەکە ئەکات . دواجار کاتێك هەست بەخۆی ئەکات تەواو پیربوەو هالەپەنای مردندا ، بۆیەکەم جار لەپاسەوانەکە ئەپرسێت : چۆن وەها هیچ کەسێکی تر جگە لەمن لەماوەی ئەم سالأنەدا هەوڵی چونە ژورەوەی نەداوە ، پاسەوانەکە وەلأمی ئەداتەوەو ئەڵێت :-جگە لەتۆ هیچ کەسێکی تر ناتوانێت بگاتە ئەم بەر دەرگا ، مادام ئەم ڕێگەیەش تایبەتە بەتۆ ئەوا من دای ئەخەم .

پیاوەکە چوبوە ناو ساڵەوەو پیر بوبو زیاتر لەوەی کەبۆئەوە بشێت تێبگات ، بەلاَم نەیئەتوانی لەوە زیاتر تێبگات گەر تەمەنی گەنجتریش بوایە . ئەمڕۆ بیرۆکراتەکان خاوەنی دوا بڕیارن ، گەر بلێین نا ئەوا کەس ناتوانێت بچێتە ژورەوە . گەر پیاوەکە شتێك لەم هیوا نیگە تیڤە زیاتری هەبوایە ئەیتوانی بچێتە ژورەوە . گەر هێندە زیرەك بوایە ناکۆکی ئیرادەی بیرۆکراتەکەی بکردایە ئەوا کارێکی ئازادی دەکرد کەلەوانەیە بیگەیەندایەتە کۆشکە درەوشاوەکە . زۆرکەس وەکو پیاوە پیرەکەی کافکا وەهان ، هەر بەهیواوە دەمێننەوە بەلاَم ئەوەیان لێناوەشێتەوە کەبەپێی حیکمەت کارێك بکەن تاوەکو بیرۆکراتەکە ڕێگەی چونە ژورەوەیان پێنەدات هەر بەچاوەڕوانی ئەمێننەوە ،(٦)

ئەم جۆرە هیوا نیگەتیڤە بەتوندی گرێدراوی جۆرە هیوایەکی موتلَەقە کەدەکرێت واوەسفی بکەین پاڕانەوەیە لەزەمەن ، زەمەن و دواڕۆژیش دوو مەقولەی سەرەکین بۆئەم جۆرە هیوا . ناکرێت ئێستا گریمانی ڕودانی هیچ شتێك بکەین ، بەلاَم دەبێت چاوەڕێی دواڕۆژ بکەین ، ڕۆژگارێکی ترو ساڵێکی تر ، یان جیهانێکی تر . لەکاتێکدا مەحاڵە بڕوا بەوە بکەین لەم جیهانەدا هیوایەکی وەها دێتە دی ، لەپشت ئەم جۆرە باوەڕەوە جۆرێك لە بت پەرستی بۆ (دواڕۆژ) (مێژو) (نەوەی داهاتو) ئامادەیە کەلەگەلّ شۆڕشی فەرەنسیدا سەری هەڵداوە ، کەسانێکی وەك ڕۆبسبیر کەوا عیبادەتی دواڕۆژی ئەکرد وەکو خودایەك ئەیبینی: من هیچ هەولێك نادەم ، من هەر بەدەستە وەستانی دەمێنمەوە چونکە بێتواناو هیچ لەبارانەبوم ، بەلاَم دواڕۆژ وتێپەڕینی زەمەن هەمو ئەو شتانە دێنیە دی کەمن

نەمتوانیوە جێبەجێی بکەم . ئەم عیبادەتەی دواڕۆژ جۆرێکی تری عیبادەتی (پێشکەوتنە)لەفکری بورژوازی مۆدێرندا ، ڕێك ئەمە نەهێشتنی هیوایە ، لەجیاتی ئەوەی من شتێك بکەم ودەورێك بگێڕم بتەکان دەبنە هەمو شتێك ، بتەکانی دواڕۆژو نەوەکانی داهاتوو هەمو پرۆژەکانی من جێبەجی ئەکەن بێ ئەوەی پێویست بێت خۆم شتێك بکەم . گەر چاوەڕوانی نیگەتیف جۆرێك بێ هیوای و دەستە وەستانی نیشان دات ، دواجار جۆرێکی تریشە لەمل کەچی و ماندو بون کەبەتەواوی ڕوپۆشی بەرامبەرەکەی وەرئەگرێت ، ڕوپۆشی سەرەڕۆیی و زارەکی ، ڕوپۆشی بێ دەربەستی بەرامبەر واقعی دۆنکیشۆتانە ، ئەمەیە هەڵوێستی وەفا دارە درۆزنەکان و ئینقلابیەکان putchistes ئەوانەی کەوا هەمو ئەو کەسانە ئەخنکێنن کە مردنیان لەدۆڕان پێباشتر نیە ، ئەم پەردە ڕادیکالّیە خوازراوە لەنائومێدی و عەدەمیەت ئەمڕۆ گرژ بووەتەوە لای خەلّکانێکی زۆر بەئیلتزام تر لەنەوەی لاوان ، ئەوان بەجەسارەت و کۆلّنەدانیان کاریگەریان زۆر زیاترە ، بەلاَم هەمو ڕوبەڕوبونەوەیەك لەدەست ئەدەن لەبەر نەبونی واقعیەت و هەستی ستراتیژی و هەندێك جار نەمانی ژیان دۆستیش .(٨)

پارادۆکس و سروشتی هیوا :

کاری هیوا دەکرێت بچوێندرێتە هەر ناکۆکیەك ، ئەمە لەوەوە هاتووە چاوەڕوان ناکەین لەحالەتێکی نیگەتیڤدا ، چاوەڕوانی ڕوداویکّك بین کەتوانای جێبەجێکردنیمان نەبێت . هیوا پلّنگێکی خەوتووە هەلّناسێتەوە

تاچرکە ساتی خۆی نەیەت . نەچاکسازی خوازە ماندوەکان و نەسەرۆی کەری بڕوادار بەڕادیکالێەت گوزارش لەهیوا ناکەن ، کەمرۆڤێك بەهیوا بوو بەواتای ئەوە دێت ئامادەیە کەلەهەمو کاتێکدا پێشوازی ئەو شتانە بکات کەتائێستا دروست نەبوون ، بێ ئەوەی توشی نائومێدی ببێت. لەگەڵ ئەمەشدا گەر ڕوداوێك نەیەتە ناو ڕەوتی ژیانمانەوە ، ئەوا هیوا بون بەوەی کەهەیەو ئەوەیش کەنیە هیچ مانایەکی نیە ،هەمو جارێك بێ هیوا کان یان لەدڵشادیدا سەقامگیر ئەبن یان لەتوندو تیژیدا . ئەوانەیش کەهیوا یەکی بەهێزیان هەیە هەمو ئاماژە تازەکانی ژیان لەیەکتر جیا ئەکەنەوەو پەنای بۆئەبەن . ئەوان لەهەمو کاتێکدا ئامادەی بەشداری کردنن لەهەڵقولانی ئەوەی کەپێویستە لەدایك بێت .

لەدەست دانی جیاوازی لەنێوان هیوایەکی هۆشیارانەو هیوایەکی نەستیانە یەکێکە لەو شێواویانەی ئەمرۆ . بێگومان هەمان هەڵەییش ئەکرێت دەربارەی ئەزمونە هەڵچونیەکانی تری مرۆڤ وەك بەختیاری ، نیگەرانی ،دڵتەنگی ، بێتاقەتی ،ڕق لێبونەوە . ئەوەی سەرسوڕهێنەرە کەوا چەمکی نەست سەرەڕای ناوبانگی تیۆرەکانی فرۆید تائێستا زۆر کەم بەکار هێنراوە لەسەر ئەم جۆرە دیاردە هەڵچونیانە . دەکرێت ئەمەیش دووهۆکاری سەرەکی هەبێت .

یەکەم : دیاردەی نەست بەگشتی ((هەروەها چەپاندنیش)) لەنوسینی زۆرلەشیکەرەوە دەرونیەکان وهەندێك لەفەیلەسوفانی شیکردنەوەی دەرونیش پەیوەندی دارە بەئارەزووە سێکسیەکانەوە ، ئەوان بەشێوەیەکی هەڵە مەسەلەی چەپاندن بەکار دێنن . وەك ئەوەی هاومانای سەرکوتکردنی

خولیاو چالاکیە سێکسیەکان بێت ،بەو جۆرە بڕێکی زۆر لەدۆزینەوە زانستیە گرنگەکانی فرۆید فەرامۆش ئەکەن .

هۆکاری دووەم : بەلای نەوەکانی دوای چاخی ڤیکتۆریاوە هۆشیاری بەئارەزوە چەپێنراوە سێکسیەکان کەمتر وروژێنەرەلەئەزمونەکانی وەك ناکاراکردن و نائومێدی و چاوچنۆکی . بەم جۆرە زۆربەی خەڵك ناتوانن دان بنێن بە هەستکردنیان لەترس و دڵەڕاوکێو تەنیایی و نائومێدی و و خۆیانی لێ کەڕ ئەکەن (٩).ئەمەش لەبەر هۆیەکی زۆر ساکا رئەویش ئەوەیە کە : پیلانە کۆمەڵایەتیەکانمان چاوەڕێی ئەوە لەمرۆڤ ئەکات کەهەر گەیشتە خواستە کانی نەلەبێزاری و نەلە تەنهایش نەترسێت. پێویستە واسەیری ئەم دنیایە بکات باشترە لەوەی کەهەیە ، وەبۆئەوەی دەرفەتی گەشەکردنی کۆمەڵایەتی هەبێت حەزئەکات هەمو ترسەکانی بچەپێنێت بەڕادەی چەپاندنی گومان و بێزاریەکانی ، بەڕادەی چەپاندنی نائومێدیەکانی . ئەمە لەکاتێکدا ئەو لەنەستەوە نائومێدە ، بەدەگمەن حاڵەتی پێچەوانەی ئەمانەمان هەیە . لەلێکۆڵینەوەی هیواو نائومێدیدا گرنگ ئەوەنیە کەخەڵکی بیری لێ ئەکەنەوە لەڕوی سۆزەوە بەڵکو ئەوەیە کەوا هەستی پێئەکەن لەڕاستیدا . کەدەکرێت لەتوێی وشەو ڕستەکانیانەوە هەستە ڕاستە ڤینەکانیان دەرکەوێت ، لەتەعبیری ڕوخساریانا ، لەشێوازی ڕێکردن وتوانای کاردانەوەیان بەبایەخدانیان بەرامبەر ئەو شتانەی دێتە بەر چاویان ، لەنەبونی دەمارگیریان کاتێك بەبەڵگەوە شتێکیان بۆئەسەلمێنرێت .

ئەو ڕوبینا ʿوجە نچر^دینامیکیەی لەم کتابەدا لەبەرچاوگیراوە لەسەر دیاردە دەرونی ± کۆمەلأیەتیەکان جیاوازە لەو شێوازە وسفیە ڕفتاریەی کەلەزۆر لێکۆڵینەوەی زانستە مرۆڤایەتیەکاندا هەیە . ئێمە بەم ڕوبینا دینامیکیەوە هەوڵ نادەین بۆئەوەی بەشێوەیەکی بنەڕەتی بزانین خەڵك بیر لەچی ئەکاتەوە ، یان چی ئەڵێت و چۆن ڕفتارئەکات ، بەڵکو ئێمە خۆمان بەبونیادە سروشتیەکەیەوە خەریك ئەکەین ، ئەوەی کەبونیادی نیوە هەمیشەیی وزەکانیەتی ، ئەوئاراستانەی کەوا ئەم وزانە دەوڵەمەند ئەکات ، ئەو توندیەی کەوا تیا دەرئەکەوێت . گەر ئێمەهێزی بزوێنەری هۆکارەکانی ڕفتارمان بدۆزیایەتەوە ، ئەو کات نەك هەر هەستمان بەهەڵسوکەوتەکانی ئێستا ئەکرد ، بەڵکو ئەمان توانی گریمانی ئەو ڕێگایانەش بکەین کەوا کەسێك لەبارو دۆخێکی تازەدا چۆن هەڵسو کەوت ئەکات .لەئەگەری دینامیکیدا ئەکرێت گۆڕانکاری لەناکات لەبیرکردنەوە و هەڵسوکەوتی کەسێکدا کەڕوئەدات پێش بینی بکرێت.

ئێمە بەمەرجی زانینی بونیادە سروشتیەکەی دەتوانین بەدرێژی قسە بکەین دەربارەی ئەوانەی کە هیوایان نیە ، بەلأم باشتر وایە بپرسین ئایا وشە ئەتوانێت وەسفی هیوامان بۆبکات ؟ یان ناتوانین تێی بگەین تابەقەسیدەیەك ، گۆرانیەك ، ئاماژەیەك ، گوزارشێکی ڕوخسا رنەبێت .
وشە بێتواناترە لەوەی بەشی ئەزمونێکی مرۆیمان بۆبکات ، بەڵکو زۆرجار تەمو مژاوی ئەکات ، بەم جۆرە هەرکاتێك قسە کرا لەسەر خۆشەویستی ، ڕق، هیوا ، دەگاتە ئەوەی کەهیچ سنورێك ناهێڵێت لەگەڵ ئەو شتەی کە گریمان ئەکرێت بابەتی قسە کردنەکەیە ،شیعرو مۆسیقاو جۆرەکانی تری

هونەر باشترین ئامرازی وێنا کردنی ئەزمونی مرۆییە ، چونکە زۆر وردەو دوورئەکەوێتەوە لەتەجرید وتەم ومژ . دیارە مەحاڵ نیە سەرەڕای ئەم هەمو خۆپارێزیەمان هێڵە سەرەتاییەکانی ئەزمونێکی هەست پێکراو بکێشین و بەچەند وشەیەکی جیاواز لەوانەی شیعر بەکاری دێنێت ، وەسفی هەر ئەزمونێك بەمانای یەکالأکردنەوەی هەمو ڕوەکانی دێت ، گەر بێتو گفتوگۆیەکی تیا دامەزرێنێت کەنوسەر خۆی و خوێنەرەکانیشی بزانن کەدەگەڕێتەوە بۆهەمان شت . من لێرەدا داوالەخوێنەر ئەکەم کەهاوکاریم بکات و چاوەڕوانی من نەبێت وەلأمی ئەم پرسیارە بدەمەوە .:- هیوا چیە ؟ دەکرێت داوای ئەوەش بکەم ئەزمونە تایبەتیەکانیان ساز بکەن بۆئەوەی گفتوگۆکەمان سەربگرێت .

کردەی هیوا حاڵەتێکە لەبون . زیندویەتیەکی ناوەکیە ،زیندویەتیەکی چالاکە (١٠)زۆر توندو بەهێز ئامادەیە (١١). چەمکی چالاکی پشتی بە یەکێك لە بلأوترین وەهمی مرۆیی کۆمەڵگای پیشەسازی مۆدێرن بەستووە . شارستانیەتەکەمان هەموی لەدەوری تەوەری چالاکی دەخولێتەوە ، چالاکی بەمانای ئەوەی خەریك بیت ،خەریك بون بەمانای ماندوو بون ،(ماندو بون پێوستە لەڕێگەی هیوا کاندا). لەڕاستیدا زۆربەی خەڵك چالاکن تاڕادەی ئەوەی ناتوانن تەحەمولی کارنەکردن بکەن ، ئەوان کاتە بۆشەکانیشیان ئەگۆڕن بۆجۆرێك لەچالاکی . گەر هات ولەپارە پەیدا کردندا هیلاك نەبون لەگەشت وياری شەترەنج وهەڵەوەڕیەکی زۆرساکار دەربارەی هەموو شتێك و هیچ شتێکیش نا خۆیان ماندوو ئەکەن .ئەوەی کە لەهەموی زیاتر جێگای ترسی مرۆڤە ئەو کاتەیە کەڕاستی ئەو کارە نازانێت

کەئــەیکات . ناولێنــانی ئــەم جــۆرە هەڵســوکەوتانەیش بەچــالاکی تــەنها مەسەلەی زاراوەیەکەو بەس ،زۆربەی ئەو کەسانەی کەزۆر خۆیـان بەچالاك ئــەزانن بەداخــەوە ئاگایــان لــەوە نیــە کەچــەندە ناکـاراو پاسـیڤن سـەرەڕای مانــدوویی زۆریشـیان . ئــەوان هەمیشــە پێویسـتیان بەپاڵنــەرێکی دەرەکـی هەیـە ، ئـیتر ئەمـە خـەڵکی تربێـت یـان سـینەماو سـەفەرو جۆرەکانی تـری وروژانــدن بێـت کەدەبێــتە هـۆی تێکشـکان و شـڵەژان ، ئەمانــە پێویسـتیان بەهانــدان هەیــە بۆپاڵنــان لەبەشـداری کردنــی ڕاسـتەو خـۆدا ، پێویسـتیان بەکەسـێکە ختوکـەیان بـدات بۆئـارەزوو بزوانـدن . هەمیشـە لەڕاکردنـدان و قەت ناوەستن . خۆیان زۆربەچالاك ئەزانن لەکاتێکدا واسواسـی ئـەوە ئـەیان جوڵێنێـت کەهـەر کارێکیـان دەسـت کـەوێت بیکـەن بـۆڕاکردن لـەو خەمـەی کەڕووبەڕووبونەوەیان لەگەڵ خۆیان تیایاندا ئەژێنێـتەوە .

هیوا بەهێزکەرێکی خودیە بۆژیان وپێکشـەوتن . گـەر ئـەو دارەی خـۆر لێـی نادات ڕوی کردە ئەو لایەوە ڕوناکی لێـوە دێـت ئەواناکرێـت بڵێین داریـش وەك مـرۆڤ هیـوای هەیـە . چـونکە هیـوا دروسـت نابێـت گـەر پەیوەنـدی دارنەبێت بە کۆمەڵە شتێکەوە کەوا هەر دارێکی ئاسایی نیەتی . وەك سـۆزو هۆشیاری ...هتد ، لەگـەڵ ئەمەشـدا لـەوە ئەچێت هەڵـە نـەبێن گـەر بڵـێین دارەکـەیش هیـوای بـەخۆر هەیـە ، چـونکە بـەدوای ئـەم هیـوادا ئەگەڕێـت بەڕوکردنــە لای ڕوناکیەکــە . ئایــا ئەمــە جیــاوازە لەمنــداڵ و ئــەو پێداویستیانەی هەیەتی بۆهەناسـەدان و ئـەو هیـوای هەیـەتی بۆژیـان ، ئایـا کۆرپـەیی پاڵنـان نیـە بـەرەو مـەمکی دایـك ، ئایـا کۆرپەلەیـەك بـەهیوای هەستانە سەرپێو ڕێکردن نیە، نەخۆش بـەهیوای چاکبونەوە نیـە ،زینـدان

بەهیوای ئازادبون وبرسی بـەهیوای تێربـون نیـە . ئایـا هیوامـان بەسـبەینێ نیە لەکاتێکدا ئەنوین ، ئایا کاری خۆشەویستی پێك نەهاتوە لە هیوای پیـاو بەهێزو توانای خۆی لەبێدارکردنەوەی هیوای ژنەکە بۆئاڵوگۆڕکردنی سـۆزو عیشق لەگەڵیدا .

٣ - بڕوا 'الایمان'[٨]:-

کاتێك هیوا ون دەبێـت ژیان هیچ مانایەکی نامێنێـت لەئێسـتادا . هیـوا ڕەگەزێکی ناوەکیە لەژیانداو دینامیکیشـە لـەفکردا . دواجـار ڕەگـەزێکی دیکەیشـە لـەبونیادە زیندەگیەکانـدا ، ئـەوەی کـە پەیوەندیـەکی پتـەو بەهیوایــەوە گــرێ ئــەدات بڕوایــە .بــڕوا جــۆرێکی نــاوەکی بۆچــون ومەعریفە نیە ، بڕوا ئەوەنیە کەلەم ولەودا ئامادە بێت ، بـڕوای مـرۆڤ ئەوەیە کەوا بڕوابهێنێـت بـەوەی کـەبۆی نەسـەلمێنراوە لەلایـەن کەسـی تـرەوە ، دەکرێـت ئاگـای هەبێـت بـەو واقعـە گونجاوەی و هۆشـیار بێـت بــەوەی کەبەرهــەم هێنــەرە . دەکرێــت بڕوایــەکی عــەقڵانی هــەبێت لەکاتێکدا وابەستەی واقعێکی زانراو ئەبێت ، ئەمـە پێویسـتی بـەتوانای پێزانین و ناسینی ئـەو بناغانـەوە هـە یـە کەلەپشتی دیاردەکانەوەیـە، بڕواش وەکو هیوا بریتی نیە لـەبینینی دواڕۆژ بـەڵکو بینینـی ئێسـتایە کەلەدایك ئەبێت .

ئەو بۆچونەی کەدەڵێت بڕوا موتڵەقە جۆرێك خۆپارێزیمـان لادروسـت ئـەکات ،ئەمـە بـەواتای بـڕوای موتڵەقـدێت بەشـتێکی مـومکن نـەك موتڵەق بەمانای پێشبینکردنی جیهان . دەکرێـت منـداڵێك بـەمردوویی

لەدایك بێت ، مردوو بێت ئەو سا لەدایك بێت ، دەکرێت دووهەفتەی سەرەتای تەمەنی بمرێت ، ئەمەیە ناکۆکی بڕوا ، بڕوای موتڵەق بەبێ دڵنیا بون (١٢) . مەبەست لەمەش بڕوای موتڵەق لەسنوری هەست وبینینە مرۆییەکان نەك بڕوای موتڵەق بەسنوری دواین حەقیقەت و واقع . ئێمە پێویستمان بەبڕوا نیە بۆسەلماندنی ئەو شتانەی لەڕوی زانستیەوە سەلمێنراوە .یان ئەو شتانەی سەلماندی مەحاڵە .بڕوا پێك دەهێنرێت لەسەر بنەمای ئامادەیی ئێمە بۆژیان و گۆڕان ، بڕوا بەگۆڕانی ئەوانیتر ئەبێتە ئەزمونێك لەتواناماندا بۆگۆڕان . (١٣) .

پێویستە جیاوازیەکی گرنگ لەنێوان باوەڕی عەقڵانی و باوەڕی ناعەقلانی دروست بکەین (١٤) ، لەکاتێکدا باوەڕی عەقڵی ئەنجامی چالاکی ناوەکی فکرو سۆزمانە ،بۆیە باوەڕی ناعەقلانی ملکەچیە بۆهەر شتێکی دیاری کراو کەوەك حەقیقەت قبوڵ بکرێت بێ بایەخدان بەزانینی ئەوەی کە ڕاستە یان نا . بۆیە ڕەگەزی سەرەکی هەموو جۆرە باوەڕێکی ناعەقڵانی خاسیەتە بنەڕەتیەکەیەتی ، ئیدی ئایا بابەتەکەی بتێك بێت ، یان سەرکردەیەك یان ئایدۆلۆژیایەك . تەنانەت زاناکانیش پێویستیان بەئازاد بونە لە باوەڕی ناعەقلانی و بیروباوەڕە کۆنەکان ، بۆئەوەی باوەڕێکی عەقلانیانەی خاوەن توانای داهێنەرانەیان هەبێت . لەکاتێکدا دۆزینەوەکەی سەلمێندراو بێت پێویستی بە بەبڕوا نامێنێت گەر بێتو لەپێناوی هەنگاوی داهاتوی نەبێت کەخەریکی هەڵهێنانێتی . لەچوارچێوەی پەیوەندیە مرۆییەکاندا باوەڕی مرۆڤ بەکەسێکی تر بەواتای ئەوە دێت

بەشێوەیەکی موتڵەق دڵنیا بێت لەسۆزی خۆی بەرامبەری ، یان بەسەقام گیربونی هەڵوێستە بنەڕتیەکانێتی بەرامبەری ،دەتوانین هەر لەوێوە بڕوامان بەخۆمان هەبێت . نەك لەدرێژبونەوەی بۆچونەکانمان بەڵکو لەهەڵوێستە بنەڕەتیەکانمان بەرامبەر ژیان وسروشت . بڕوایەکی لەم جۆرە ملکەچی ئەزمونی "منە " ، بۆتوانامان لەسەر وتنی " من " بەمانای نمونەیەکە لەئێمە .

هیوا یەکسانە بەبڕوا ، ناکرێت بڕوایەك درێژە بکێشێت بێ ڕۆیشتنێکی سروشتی بەرەو هیوا ،ناکرێت هیوا بناغەیەکی تری هەبێت جگە لەبڕوا .

هێزی ڕۆح:

تائێستایش ڕەگەزێکی تری پەیوەندی دار بەهیواو بڕواوە لەبونیادی زیندەگیدائامادەیە ، ئەویش چاونەترسیە ، یان وەك ئەوەی سپینۆزا ناوی نابو هێزی ڕۆح (١٥) . دیارە ناولێنانی هێزی ڕۆح کەمێ تەمومژاویە ، چونکە وشەی چاونەترسی زۆرجار بۆزیرەکی لەمردندا زیاتر لەزیرەکی لەژیاندا بەکارئەهێنرێت .

هێزی ڕۆح بریتیە لەتوانای بەرگری کردن لە چەواشەبوون و دواجاریش کەوتنە مەترسی هیواو باوەڕەوە ، ئەوانەیکەهەر ئەوەندە گۆڕان بۆگەشبینیەکی بۆش و باوەڕێکی ناعەقلانی ئیتردەکرێت تێك بشکێن . هێزی ڕۆح بریتیە لەتوانای وتنی " نەخێر " لە کاتێکدا هەموو خەڵکی حەزدەکەن " بەڵێ " ت لێ ببیسن . بەڵام چەمکی ڕۆح تەواو ڕۆشن نیە

گەر تەماشای ڕوكارەكانی تری نەكەین كەبریتیە لە :- جوامێری ، ‘ البسالە [٨] جوامێری نەلەهەڕەشەوە دروست ئەبێت و نەلەمردنیشەوە .، هەر بۆیە وشەی جوامێری زۆر هەڵوێستی جیاواز دەگرێتەوە ، من لێرەدا سیان لەگرنگترین ئەو هەڵوێستانە دێنمەوە پێشچاو .

یەكەم / دەشێت كەسێك جوامێربێت لەبەر ئەوەی گوێ ناداتە ژیان ، ئەنجامی ئەمەش وەها دەبێت كەجوامێرانە ڕوبەڕوی مەترسیەكان دەبێتەوە ، بەلاّم لەكاتێكدا ئەو لەمردن ناترسێت ئەوا دەكرێت لەژیان بترسێت .هەر بۆیە ئەم كەسانە بەجوامێری نامێننەوە ئەو كاتانەی ڕەوشێكی وایان دەست ناكەوێت تاسەرەڕۆی بەژیانی خۆیانەوە تیا بكەن . ئەمانە بەشێوەیەكی پراگماتی بەدوای هەڵوێستی مەترسی داردا ئەگەڕێن بۆخۆشاردنەوەیان لەو ترسەی كەلەژیان و لە خۆی و خەڵكانی تریش هەیەتی .

دووەم / جوامێری ئەوكەسانەیە كەلەحاڵەتی ملكەچی بارمتەیدا ئەژین (symbiotic) بۆپەرستراوێك ، ئیتر ئایا پەرستراوەكە كەسێكە یان دامەزراوەیەك یان هەر هزرێكە .لای ئەمانە ڕاسپاردەكانی پەرستراو پیرۆزە هەر بۆیە ناچاری پەرستنی دەبێت بەبایەخێكی زیاتر لەخەمی پاراستنی ژیانی خۆی . گەر بێتو توانای ناكۆكی ڕاسپاردەكانی پەرستراوی هەبوایەو گومانی لێبكردایە ئەوا دەیتوانی ڕوبەڕوی لەدەستدانی سەرچاوە ڕۆحیەكەی ببێتەوە . بەم جۆرەیش خۆی توشی مەترسی تەنها كەوتنەوە دەكات . ئەو كاتەیش مردنی زۆر لەم ژیانەی ئێستای پێ خۆش ترە .

سێیەم / جوامێری كەسێكی پێشكەوتوی دڵنیایە كەژیانی خۆش ئەوێت .ئەو كەسەی كەوا زاڵ ئەبێتە سەر چاوچنۆكیدا و ملكەچی بۆ هیچ پەرستراوێك و هیچ بابەتێك ناكات ، دواجار شتێكی نیە كەپێویست بێت لەدەستی بدات .ئەم كەسە زۆر دەوڵەمەندە چونكە هەر خۆیەتی بەڕوتی abstract ، وە بەهێزیشە چونكە نەبۆتە كۆیلەی ئارەزوەكانی . توانایەكی باشی هەیە لەخستنە ڕووی پێشنیاری ئارەزوە ناعەقلاّنیەكانی و بتەكانی چونكە لەگونجانێكی تەواودایە لەگەڵ واقعدا ، لەناوخودی خۆیداو لەدەرەوەشدا ، گەربێتو كەسێكی وابگاتە حاڵەتی ڕابونی تەواو ئەوا دواتر لەهیچ شتێك ناترسێت. هەروەها جوامێریەكەی تەواو نابێت گەر بەرەو ئامانجێك بڕوات و پێی نەگات ، وەهەمو كەسێك بەرەو حاڵەتی كامڵ بونی خودی دەڕوات و هەست ئەكات كەهێزێكی لەهەست و دڵخۆشی لادروست ئەبێت لەهەمو هەنگاوێكی تازەیدا ، بێدار ئەبێتەوەو هیچ بوارێك بۆگومان ناهێڵێتەوە .هەست ئەكات قۆناخێكی نوێی ژیانی دەستی پێكردووە ، ئەتوانێت هەست بەدەنگی خەیاڵی خۆی بكات كەئەلێت " لەبێ هیچ كۆشكێكم دروست كردوە ، هەر بۆیە جیهان هەموی ملّكی منە " . هیواو باوەڕ بەسیفەتی ئەوەی ئەوەی دوو جەوهەری ژیانن ،بەسروشتی خۆیان ڕوبەڕوی بالاّبونێكی ناكۆك دەبنەوە لەحاڵەتی ئێستایاندا ، ئیتر ئایا بەشێوەی تاك بێت یان كۆ ،هەر بۆیە گۆڕان ونەمانەوە لەسەر دۆخی سەقامگیر لەهەر كاتێكدا یەكێكە لەسیفەتە تایبەتیەكان بۆهەموو ژیان .(١٦) . ئەو ژیانەی توشی مەیشتن وەستان دەبێت بەرەو

مردن ئەڕوات ، گەر هاتو وەستانەکەی بەتەواوی بێت ئەوا بەتەواوی دەمرێت . لێرەوە ئەوەمان بۆدەرئەکەوێت کەژیان بەتایبەتمەندیە پڕجوڵەکەیەوە ئەیەوێت زاڵ بێت بەسەر وەزعی ئێستایدا و خۆی لێ دەربازکات ، لەوەوە ئیتر ئێمە بەهێز و لاوازیشین ،عاقڵ و شێتیشین ، ئازاو ترسنۆکیشین ، هەمو چرکەیەکی ژیانمان دەبێتەجۆرێك لەهەڵهاتن لەپێناوی باشترو خراپتردا ،یان ئەوەتا کەئێمە تەمبەڵی و چاوچنۆکی و ڕقمان بەهێز ئەکەین ، یان ئەوەتا لاوازی ئەکەین ، هەرکاتێك بەهێزمان کردبێت بەهێزەوە دەرچووەو هەر کاتێکیش لاوازمان کردبێ لاواز بووە .

ئەوەی دەربارەی تاك ڕاست بووە دەربارەی کۆمەڵگایش ڕاستە ، کۆمەڵگا هەرگیزلەدۆخی وەستاندا نابێت ،گەر پێش نەکەوێت ئەوا بەرەو نەمان ئەڕوات ،گەر ڕەوشی ئێستای تێنەپەڕاند بەرەو باشتر ئەوا بەرەوە خراپتر ئەڕوات . . زۆر جار وەهمێکی وا ئەکرێت کەوا ئەو خەڵکانەی کۆمەڵگا پێك دێنن دەشێت بەنەگۆڕی بمێننەوە و نەتوانن هیچ بارو دۆخێك بەهیچ ئاراستەیەکدا بگۆڕن ، لەسەر ئەم بنەمایش گەر ئێمە بەردەوام بین ،لەمانەوە ئەوا مانای وایە ئێمە دەستمان کردۆتە ڕوخان .

5- **ژیانەوە** :-

چەمکی گۆڕانی کەسایەتی و کۆمەڵایەتی ناچارمان دەکات جارێکی تر تەعریفی وشەی ژیانەوە بکەین ، بێ گەڕانەوەمان بۆناوەڕۆکە لاهوتیە

مەسیحیەکەی ، وشەی ژیانەوە لەماناتازەکەیدا کەوا دەکرێت مانا مەسیحیەکەی یەکێك لەگوزارشە ڕەمزیەکانی بێت بریتی نیە لەخولقاندنی واقعێکی ناکۆك بەوەی ئێستا . بەلاٚم ناردنی ئەم حەقیقەتە واقعیە بەئاراستەیەکی دینامیکی گەورەتردا مرۆڤ و کۆمەڵگا لەهەمو چرکە ساتێکدا لەهیواو باوەڕدا دەژێنێەوە ، لەئێستاو لێرەدا هەموو کارێکی خۆشەویستی و بێداربونەوەی نۆستالیژیا ‘حنین ^ ژیانەوەیە .هەموو کارێکی تەمبەڵی و چاوچنۆکی و نەرجسیەت مردنە .لەهەمو چرکەساتێکدا((بون)) ڕوبەڕومان ئەبێتەوە بۆهەڵبژاردنمان لەنێوان ژیان ومردندا . دیارە هەمو جارێك وەلاٚمدانەوەمان ئەبێت .وەلاٚمەکەمان لەوەدا نیە کە دەیڵێین و بیری لێ ئەکەینەوە ، بەڵکو لەوەدایە بەچ ڕێگایەکداهەڵسو کەوت دەکەین و بۆچ ئامانجێك تێدەکۆشین .

٦ - **هیوای ڕاستگۆیانە** :-

هەر یەك لەهیواو بڕواو ئەم ژیانەوە دنیاخوازەیش گوزارشی کلاسیکی خۆی لای پێغەمبەران دۆزیەوە ،ئەوان وەکو کساندەر (١٧) ناچنە پێشەوەی دوا ڕۆژیان و نمایندەیەك بن لەتراژیدیای یۆنان . ئەوان تەماشای واقعی ئێستا ئەکەن کە پوخت ئەبێتەوە لەدیاری کردنی ڕای گشتی و دەسلاٚتدا . ئەوان نایانەوێت خۆیان پێغەمبەر بن ،بەلاٚم واهەست دەکەن ناچارن بە ڕاگەیاندنی دەنگی ویژدانی خۆیان ، ڕاگەیاندنی مەعریفەتیان و تواناکانی بینینیان خەڵکی ئاگادارکەنەوەو هەمو خیارێکیان بۆڕون کەنەوە بەشێوەیەکی ڕۆشن .. هەمو مەبەستەکانیان لێرەدایە ،خەڵکی بایەخیان هەیە بۆخۆهۆشیار کردنەوەیان و گۆڕینی ڕیگاکانی درێژبونەوەی مانەوەیان

، چونکە زمانی پێغەمبەرایەتی بەردەوام زمانی خیارو هەڵبژاردن و ئازادی بووە . قەت زمانی حەتمیەت نەبووە بەرەو باشتریان خراپتر ، کورتترین دارشتنی خیاری پێغەمبەرانە ئەم ئایەتەی " دۆتیرونوم " ە :-" ئەمرۆئێمە ژیان ومردنتان پێشکەش ئەکەین ، دەئێوەیش ژیان هەڵبژێرن ،"(١٨) .ئەمە رۆئیایەکی پوختەیە لەئادابی پێغەمبەرانەدا چربوەتەوە ، لەگرژی نێوان ئەوەی ئامادەیەو هەیەو ئەوەیش کەلەگواستنەوەدایە و دەمێنێتەوە بۆجێبەجێ بون .(١٩) بیرۆکەی سەرفرازی لەسەر دەمەکانی دوای قۆناخی پێغەمبەرایەتیدا ماناکەی دەگۆرێت ، لەکتابەکەی دانیالدا نزیکەی ساڵی ١٦٤ پێش زاینی . لەدوای ئەمەوە ئەدەبی هەڵکۆڵراوی نەناسراو هەیە کەنەخرایە ریزی سەردەمە کۆنەکانەوە ، ئەم ئەدەبە لەبیرۆکەیەکی ستونی پێك دێت بۆسەرفرازی بەرامبەر بەو بیرۆکە ئاسۆییەی پێغەمبەران لەرِوی مێژوییەوە (٢٠) . هەربۆیە جەختی کردەوە لەسەر ناردنی تاکە کەس لەچوارچێوەیەکی فراواندا لەکۆتاییەکی ناخۆشی مێژودا کەبەکارەساتی کۆتایی هەمووشتەکان دوای دێت . ئەم گێرأنەوە قیامەتیە گێرانەوەی خیارەکان نیە ، بەڵکو گێرانەوەی پێشبینیکردنە ، ئەمە گێرانەوەی ئازادی نیە بەڵکو گێرأنەوەی حەتمیە .

رۆئیای سەرەتای پێغەمبەرانە ی خیاری لەنەریتە تەلمودی و خوداییەکانی دواتردا سەر ئەکەوێت ،وەبیرۆکەی مەسیحیەکانی سەرەتا زۆر کاریگەر بوو بەگێرانەوەکانی بیرۆکەی مەسانی قیامەتی . سەرەرای ئەوەی کەنیسە بەشێوەیەکی ناکۆك و لەچاوەروانیەکی نیگەتیڤدا وەك دامەزراوەیەك تادەهات زیاتر سەربازی دەکرا .

وادیارە بیرۆکەی پێغەمبەرانە لەچەمکی " هاتنی دووەم " بەزیندویی مایەوە ، ئەوە بوو لێکدانەوەیەکی پێغەمبەرانەی بۆباوەری مەسیحی دۆزیەوە ، زۆرجار گوزارش کردنەکەی لەچوارچێوەی تایفە شۆرشگێرو هەرتۆقیەکاندا بوو ، باڵی کەنیسەی کاسۆلیکی رۆمانی دەری خست کەچۆن وەك عەقیدە مەسیحیەکانی تر بە ئاشکرا گەرانەوە بۆپرەنسیپی پێغەمبەرانە . ئیتر ئایا بۆهەڵسو کەوتە خیاریەکەی بێت یان بۆئەو چەمکەی کەوا دەکرێت بەپێێ ئەوە مەبەستە رۆحیەکان لەسیاقە سیاسی و کۆمەلأیەتیەکاندا جێ بەجێ بکرێت .

لەدەرەوەی کەنیسەدا ، مارکسیەتی شۆسیالیستی سەرەتایمان هەیە کەوا گوزارشکردنێکە زۆر لەبینینی مسیانی دەچێت (٢١) . ئەمە بە زمانێکی عیلمانیانە رۆشن کراوەتەوە بەلأم دواجار لادانەکانی کۆمۆنیزم لەپەیامەکەی مارکس روخاندیان . رەگەزی مسیانیانەی مارکسیەت ئەو زمانەی دۆزیەوە کەلای مارکسیە هیومانیزمەکان گوزارشیان پێئەکرد ، بەتایبەت لە یوغزلافیا ، چیکو سلۆفاکیا ، بولونیا ، هەنغاریا . ئەوەبوو مارکسیەت و مەسیحیەت لەئاستی جیهانیدا دیالۆکیان دەست پێکرد بەپشت بەستن بەکەلەپوری مسیانی هاوبەشی نێوانیان . (٢٢)

٧- دارِوخانی هیوا :

لەکاتێکدا هیواو باوەر و هێزی رۆح پێوستە بۆژیان ئەوانەی وا هیواو باوەرو هێزی رۆحیان لەدەستداوە و حەز لەکۆیلەیەتی و پاشکۆیەتی خۆیان ئەکەن چۆن دەتوانن بژین و درێژە بەبونی خۆیان بدەن ، ئەمە جۆرێکە

لەتوانای ون بون کە بەدیاری کراوی زۆر تایبەتمەندە لەبونی مرۆڤایەتیدا ، ئێمەلەو ڕوانگەوە خۆشەویستی ئەکەین کەلەهیواو باوەڕو هێزی ڕۆحەوە سەرچاوەی گرتووە ،ئەمانە تایبەت مەندی نەستین " بێ بیرۆکە و بێ جوت بونی بایۆلۆجی و بێ گەشە کردنی (جینات) و تەوا بونی دروست ئەبێت . بەڵام ئەو ئاڵو گۆڕانەی بەسەر ژینگەدا دێت یان بە ڕێکەوت لە سەرەتای ژیان دا ڕوئەدات ڕۆڵی خۆی هەیە لەسەر مەیسەربونی هیوا ، یان کۆسپ خستە ڕێگەی .

زۆر لەئێمە لەهەوڵی ئەوەدایە خۆشەویست بێت لای خەڵکی تر ، ئەمە نەك لەبەرئارەزوی نازداربونیان ، بەڵکو بۆئەوەی تێیان بگەن وبایەخیان پێبدەن و ڕێزیان لێبگرن . زۆرمان بەئاواتەوە یە توانای بەدەستهێنانی متمانەی هەبێت . ئێمە لەمنداڵیماندا هێشتا فێری درۆکردن نەبویین وەکو داهێنانێکی مرۆیی ، مەبەست هەر درۆکردن نیە لەقسە کردندا ، بەڵکو درۆکردن لەنواندن و هەڵسو کەوت و گوزارشی ڕوخساریش ئەگرێتەوە . باشە بەچ جۆرێك منداڵ ئامادە ئەکرێت بۆئەم داهێنانە تایبەتیەی مرۆڤ کەدرۆکردنە ، ئێمە هەمومان دەرك بەوەئەکەین زۆرجار خەڵکی بڕوایان بەوە نیە کە ئەیلێین، . یان ئەوەی ئەیلێین پێچەوانەی باوەڕیانە ، مەبەستمان هەر خەڵك نیە بەگشتی . بەڵکو ئەوانەی کەمتمانەمان پێیانە، وەك خزم وکەسو کارمان ، مامۆستاکانمان ، سەرکردەکانمان .

ئەوکەسانە زۆر کەمن کەوا دەر باز ئەبن لەساتێك لەساتەکانی پێشکەوتندا لەنائومێدی حەتمی ڕوئیاکانیان و هزرەکەیان ، یان هەندێك جار داڕوخانی تەواوی . ئایا دەکرێت ئەمە شتێکی باش بێت ، گەر کەسێك ئەم

بێهیواییە ئەزمون نەکات چۆن هیوایەکی بەهێزی پێ دروست ئەبێت ، چۆن ئەتوانێت خۆی دور خاتەوە لەمەترسی ئەوەی ببێتە خەون بینێکی گەش بین، سەرەڕای ئەمەش زۆرجار هیوا بەهۆی ئەوەی کەنادۆزرێتەوە توشی ناسەقامگیری زۆر ئەبێت .

لەڕاستیدا وەڵام و کاردانەوەی داڕوخانی هیوا هەمە ڕەنگەو پەیوەندی دارە بەزۆر بارودۆخی جیاوازەوە وەك :- مێژوی ، کەسایەتی ، سایکۆلۆجی ، بونیادی .. هەموو خەڵك وەڵامی بێهیواییەکەیان ئەدەنەوە بەخۆگونجاندنیان لەگەڵ گەشبینیەکی میانڕەودا . ئەوانەیان کەهیوایەکی باشیان هەیە ئەوانەن کەوا ئەم گەشبینیە ڕائەگەیەنن بێ ئەوەی کەمەبەستیان بێت قوڵ ببنەوە لەوەی کەئەوەی ڕوئەدات نەك هەر باشتر نیە بەڵکو دەشێت خراپتریش بێت . خەڵکی ڕەنگی زەرد هەڵئەگەڕێت کاتێك ببینین کەسێکیان ڕەنگی زەرد بۆتەوە ، لەجیاتی ئەوەی هۆشیاربن بەنائومێدیەکەیان ،لەکاتی نائومێدی کۆییاندا وەك ئەوە خۆیان دەر ئەخەن کەبەشداری ڤستیڤاڵێکی جەماوەری گەورەبوون .

ئەوان بارودۆخی خۆیان دەگونجێنن لەگەڵ ئەوانەی دەتوانن بەدەستی بێنن و ئەو شتانەیش لەدەرەوەی توانای بەدەست هێنانیاندایە و تەنانەتەخەونیشی پێوە نابینن . وەك چەند ڕەگەزێکی پێکەوە گونجاو کەهەر لەبناغەوە گونجاو بێت قەت هەست ناکەن بەوەی کەنائومێدین ، چونکە کەسیان ئەوەی پێوە دیار نیە کەهەست بەنائومێدی بکات .ئەمانە وێنەی ڕەوتێکی گەشبینی کۆسپ دروستکەرن کەدەتوانین شوێنیان کەوین

و لە کۆمەڵگای خۆرئاوایی هاوچەرخدا بیان بینینەوە . بەو پێیەی کە گەشبینیەت هۆشیارە لەڕاهاتنی بۆکۆسپ دروستکردن لە نەستدا .

یەکێك لەئەنجامەکانی تری داڕوخانی هیوا : توندکردنەوەی دڵە ، زۆربەی خەڵك ، گەنجە نیمچە هەرزەکارەکان ، یان خەڵکانی تری ناڕازی هەن کە ئیتر لەهیچ کاتێکدا تەحەمولی ئیهانە ناکەن . بەشێوەیەکی لەناکات یان لەژێرهەر کاریگەریەکدا بێت هەندێکیان بڕیاری ئەوەیان دا کە بێزار بوون و هیچ هەستێکیان بەرامبەر دوا ڕۆژ نیە . هیچ کەسێك نیە بتوانێت ئەمانە ئیهانە بکات لە کاتێکدا کەتوانای ئیهانەکردنی خەڵکی تریشیان هەبێت .ئەم جۆرە خەڵکە گلەیی لەخراپی شانسی خۆیان ئەکەن ،بەهۆی نەدۆزینەوەی هاوڕێ ی چاك و خۆشەویستەوە . بەلاّم لەڕاستیدا ئەمە کەم بەختی نیە بەڵکو قەدەریان وەها هاتووە .ئەوان کاریگەری ناکەنە سەر هەستی هیچ کەسێك لەکاتێکدا بەزەیی و مەعریفەیان لەدەست ئەدەن ، وە توانای زێتر هەڵچونیشیان نیە . سەرکەوتنەکانی ئەمانە لەژیاندا دەگەڕێتەوە بۆئەوەی کەپێویستیان بەکەس نیە . شانازی بەوەوە ئەکەن کەخۆپارێزن لەهەمو لایەکەوە ،لەتوانای خراپە کاری خۆیان ڕازین بەشێوەی شەرعی ،بیانوی ئەمەش دێننەوە بەدەلالەتی فاکتەری کۆمەلاّیەتی زیاتر لەسایکۆلۆجی ،وەزۆربەشیان بەچەق بەستویی دەمێننەوەو بێزارو نائومێد دەبن تادوا ڕۆژی ژیانیان .وە زۆر جار ئەوەیش ڕوئەدات کەبتوانن ئەم حاڵەتەیان تێپەڕێنن و بەشێوەیەکی موعجزە ئاسا ، ئەمە مانای وایە کەتوشی کەسێك ئەبن کەبایەخیان پێ ئەدات و ئەو

هەستەیان لادروست ئەکات کەمتمانەی پێ ئەکەن و پێیەوە پابەند ئەبن ، دواجار بەسەر چەند ڕەهەندێکی تازەی هەستە کاندا ئەکرێنەوە .

ئەنجامێکی زۆر ترسناکتر هەیە لەداڕوخانی هیوادا ،ئەویش ئارەزوی ڕوخاندن وتوندو تیژیە ، چونکە مرۆڤ ناتوانێت بەبێ هیوا بژی ، هەر بۆیە ئەوەی هیوای ڕوخا ئیتر ڕقی لەژیان ئەبێتەوە ،بۆیە ئەو کەسە توانای دروستکردنی ژیانی نیەو ئەیەوێت بیڕوخێنێت. دیارە ڕوخاندنیش زۆر ئاسانترە لەدروست کردن ،ئەو دەیەوێت تۆڵە لەژیانێك بکاتەوە کەنەژیاوە تیایدا ، ئەوا ئیتر دەربەستی ڕوخاندنی هەمو ژیانگەی ئەمانی تر ، یان ڕوخاندنی ژیانیخودی خۆیشی نایەت ،(٢٣)

هەمو جارێك کاردانەوەی کاولکارانەی هەڵقولاّو لەداڕوخانی هیواوە لای ئەوانە ئەبینینەوە کەوا بەهۆی بێبەشی ئابوری و کۆمەلاّیەتیەوە بێبەش بوون لەو ئمتیازانەی کەزۆربەی کۆمەڵ لێی بەهرە مەندن ، وەلەم حاڵەشدا نازانن ژیانی خۆیان بەچ ئاراستەیەکدا ببەن لەڕوی کۆمەلاّیەتی و ئابوریەوە . ئەوەی کەوا دەبێتە هۆی ڕق و توندو تیژی بەشێوەیەکی سەرەکی بێ بەش بون نیە لەمافە ئابوریەکان ، بەڵکو ئەو بەڵێنانەیە کەمانەوەی بارو دۆخە نائومێدەکەی کردۆتە شتێکی حەتمی . گومان لەوەشدا نیە کەوا گروپە نائومێدەکان کەبەو پەڕی توندو تیژیەوە هەڵسو کەوت ئەکەن ناگەنە تەنانەت نزمترین پلەی نائومێدیش ، چونکە هیچ تروسکەیەك هیوایان نیە . ئەمانە کەمتر توندو تیژن لەوانەیکەوا هەمو توانایەکیان بەکائەهێنن بۆئەوەی هیوایان هەبێت . کەچی لەهەمان کاتیشدا دەسکەوتی مەحاڵ لەهیواکەیان بەدەست دێنن . گەر بەزمانی دەرون زانی

وەسفی بکەین ئارەزوی کاول کاری بەدیلی هیوایە ، ڕێك وەکو چۆن مردن بەدیلی ژیان و خۆشەویستیە و دڵخۆشیش بەدیلی خەمە .

هەر تاکە کەس نیە کەوا پێویستە بەهیوا بژی ، بەڵکو نەتەوکان و چینە کۆمەڵایەتیەکانیش پێویستیان بەهیواو باوڕو هێزی ڕۆح هەیە . گەر بێتو ئەم وزە شاراوەیان لەدەست دا ئەوا ئیتر هەموو ئەو وزانە لەدەست ئەدەن کەوا بۆ پێشکەوتن پێویستیان پێیەتی ،ئیدی بەکەم بونەوەی زیندویەتی بێت یان گەشەکردنی ئارەزوی کاول کاری . هەر بۆیە تێبینی ئەوە دەکەین کەوا گەشەکردنی هیواو بێهیوایی لای تاك تائاستێکی فراوان پابەندە بەئامادەیی هیواو نائومێدی لای کۆمەڵگاکەی یان چینەکەی . ئەو ناسەقامگیریەی کەهیوای تاکە کەس لەمنداڵیدا توشی ئەبێت هەرچۆنێك بێت ئەوا گەر بێتو دوای ماوەیەکی تر بۆزەمەنێکی کورتیش بێت بەهیواوە بژی ئەو کات دڵ بەژیان خۆشئەکاتەوە . سەرەڕای ئەمەش ئەو کەسەی کەئەزمونی تایبەتی خۆی بەرەو هیوای ئەبات گەر بێتو گەلەکەی و چینەکەی هیوای تیا نەبێت ئەوا زۆربەی جارەکان بەرەو بێزاری و نائومێدی ئەڕوات .

لەسەرتای جەنگی جیهانی یەکەمدا ،بەتایبەت لەتێکشکانی یەکگرتوی دژبەئیمپریالیزم لەئەمریکا لەکۆتایی سەدەی ڕابردوودا ، بەشێوەیەکی خێرا هیوا لەکۆمەڵگا خۆرئاواییەکاندا بەرەو نەمان چوو ، پێشتر باسی ئەوەم کرد کەچۆن نائومێدی هەندێك جار لەپشتی ڕوپۆشێکی گەشبێنانەوەو هەندێك جاری تریش لەبەرگی پوچ گەراییەکی شۆڕشگێڕەوە خۆی دەشارێتەوە .ئەوەی کەمرۆڤ بەلای خۆیەوە ئەتوانێت

بیری لیٚ بکاتەوە گرنگی زۆر کەمترە بەبەراورد بەوەی هەستی پێئەکات ڕاستگۆیانە . بەلاٚم زۆربەمان بێئاگاین لەوەی هەستی پێئەکەین .

نیشانە کانی نائومێدی هەموی لەوێدایە ، تەماشای گوزارشێکی دڵتەنگانە بکە لای هەر کەسێکی ئاسایی ، لەدەست دانی پەیوەندی لەناو خەڵکیدا لەکاتێکدا هەوڵی درەستکردنی پەیوەندی ئەدەن بەشێوەیەکی زۆر نائومێدانە ، سەرنجی ئەو بیٚ تواناییە بدەن کەلە پیلانەکانی زاڵ بون بەسەر پیس بونی ژینگەو ئاوو هەوای شارەکاندا هەیە ، یان ، لەڕێگە گرتن لەو برسێتیە چاوەڕوان کراوەی کە هەڕەشە لەهەندێك لەولاٚتانی هەژار ئەکات ، ئەمە بێئەوەی بچینە ناو گفتوگۆکردن لەمەڕ بیٚ توانای لەچارەسەر نەکردنی ئەو مەترسیەی کەهەمومانی گرتۆتەوە ، ئەویش چەکی هایدرۆجینە . سەرەڕای ئەو قسانەی کە ئەتوانین دەر بارەی هیوا بیکەین کەم تەر خەمی و بێتوانایمان لەکارکردن و نەخشە کێشان لەپێناوی ژیاندا نائومێدیەکەمان شەرمەزارئەکات .

بەگشتی ئێمە هۆکارەکانی ئەم نائومێدیە نازانین کەڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر ئەبێت ، پێش ساڵی ١٩١٤ خەڵکی پێی وابو جیهان لەئارامیدا یە . ئیتر ئەو شەڕەبێکەڵکانەی کە لەژیانی مرۆڤایەتیدا ڕویان دابوو بوبونە بەشێك لەکەلەپوری ڕابردوو .ئەوە بوو جەنگی جیهانی یەکەم ڕویدا ، شەڕیناوخۆی ئیسپانیاش ڕویدا لەگەڵ ٚگاڵتە جاڕی ئەو قسانەی دەکرا لەسەری لەلایەن ولاٚتانی خۆرئاواو یەکێتی سۆڤێتەوە ، دواتر شەڕی جیهانی دووەم ڕویدا کەوەك بلاٚیەك گەڕایەوە بۆسەر دانیشتوانی شار نیشینی جیهان . جەنگی ڤێتنامیش ڕویدا کە حکومەتی ئەمریکا هەوڵی

ئەدا گەلێکی بچوکی ئازادیخوازی تیا پاکتاو بکات .جگە لەمانەش هیچ کام لەدەوڵەتە گەورە کان هەنگاوێکیان نەنا بەئاراستەی بەخشینی هیوا یەك بەهەموما ن ، وەك وازهێنان لەچەکی نەوەوی و متمانە کردن بەحیکمەتی وڵاتانی تر بۆئەوەی کەڵك لەهەنگاوێکی وا وەربگرن ، تائێستایش ئەم نائومێدیە هۆکاری تری هەیە بەتایبەتی پێکهاتەی کۆمەڵگای پیشەسازی وەرچەرخاوە بۆ بیرۆکراتیەت بەتەواوی ، من لەبەشی داهاتودا هەوڵ ئەدەم کار لەسەر کەم و کورپەکانی تاك بکەم بەرامبەر میکانیزمەکانی ڕێکخستن .

گەر ئەمریکاو جیهانی خۆرئاوایی حاڵەتی نائومێدی نەستی و کەمی باوەڕو هێزی ڕۆح وەکو خۆی دەهێڵێتەوە ، واچاوەڕوان دەکرێت ئیتر توانای ئەوەیان نەبیێت بەرگری چەواشە بونی تەقاندنەوەی چەکی نەوەوی بەهێزیان هەبێت ، کەئەمەش دەبێە هۆی دانانی سنورێك بۆهەمو کێشەکان – کێشەی زۆربونی دانیشتوان تاڕادەی تاسان و برسێتی و غەمناکی – لەسنورێکدا کە هەمو ژیان دەسڕێتەوە .

پێشکەوتن بەئاراستەی سیستەمێکی ڕوناکبیری و کۆمەڵایەتی کەبکرێت مرۆڤ پابەند کات ، گرێدراوە بەتوانای ئێمەوە لەکۆنترۆڵکردنی نائومێدیماندا . سەرەتا دەبێت وشیار بین و بگەڕێین گە ر توانایەکی ڕاستە قینە هەیە بۆگۆڕانکاری ڕۆشنبیری و ئابوری و کۆمەڵایەتی بەئاراستەیەکی تازەدا ،بۆئەوەی بواری ئەوەمان بداتێ هیوایەکی نوێ بونیاد بنێین ، هیوا بەبێ ئەو توانا ڕاستە قینە دەبێتە شێتیەکی ڕوت ، بەڵام گەر توانایەکی وەها هەبوو ئەوا هیوا یەکی داڕێژراویشمان ئەبێت ، ئەوکاتە هیوایەك ئەبێت کەلەسەر بنەمای هەڵبژاردنی خۆمان و

وەرگرتنی ئەلتەرناتیفی نوێ دروست بووە ، وەك چۆن پێشتر بونیادنرابو لەسەر کاری نەخشە بۆکێشراو بۆبەدەست هێنانی ئەم ئەلتەرناتیفە تازانە .

....

١ - وشەیەکی تێکەڵە لەهەردوو عیبارەتی تەکنۆلۆجیاو ئەلکترۆن .

٢- ڕوبەڕوبونەوەی " کۆمەڵگای تەکنۆلۆجی ئەلکترۆنی " / بەرگی یەکەم (ینایر ١٩٦٨ / ل ١٩)

٣ - لەتەکنۆلۆجیاو سەرەڕۆیی سەردەمدا / کتێبخانەی أ . کولان (١٩٥٤)

٤- ئەفسانەی ئامێر : لویس موم فورد (نیورك ،هارکور،ترایس اند ورلد ١٩٦٦،)

٦- لەزمانی ئیسپانیدا وشەی هیوا بەمانای esperar چاوەڕوانبە ، attendre وهیواو esperar لەیەك کاتدا . بەڕۆشنی ئەوە دیارە پەیوەندیان هەیە بەم هیوا نیگەتیڤەوە کەمن ئەمەویت وەسفی بکەم .

٨ /لە (غەریزەو خۆشەویستی وشارستانیەتدا) وەلە (مرۆڤی تاك ڕەهەند) ی هیربرت ماركیوز دا نائومێدیەكی وەك ئەم نائومێدیە بەئاشكرا دەرئەكەوێت ، هەمو بەها نەریتیەكانی وەك ، سۆز ، خۆشەویستی ، دڵەڕاوكێ ، بەرپرسیارێتی ، هیچ مانایەكی نابێت لەكۆمەڵگای پێش تەكنۆلۆجیدا ، بەلاّم لەكۆمەڵگای تەكنۆلۆجیدا (كۆمەڵگای بێسەركوتكاری و بێ ئستغلال) مرۆڤێك دێنێت كەهیچ شتێكی نامێنێت لێی بترسێت تامردن . مرۆڤ ئەو پێداویستیە بێ سنورانەی خۆی گەشە پێ ئەدات .وەدەرفەتیشی ئەبێت بۆڕازی كردنی ئارەزوە سێكسیە هەمە ڕەنگەكانی ، (خوێنەر دەنێرم بۆسێ لێكوڵینەوەكەی سێكس لەتیۆری فرۆید) وەبەكورتی واچاوەڕێ دەكرێت كەمرۆڤی كۆتای توشی لادان بێت تاڕادەی ژیانێكی مشە خۆرانە . گەڕانەوە بۆبەختیاری زك تێركردن بەشێوەی منداڵی شیرخۆر . هیچ سەیرنیە ماركیوز بەو نائومێدیە كۆتای هاتوە ، تیۆرێكی پەشێوانەیە لەكۆمەڵگادا ، كەرەستەی ئەوەی پێ نیە ئەو جیاوازیانە نەهێڵێت لەنیوان ئێستاو دواڕۆژدا هەیە : هیچ بەڵێن و مژدەیەك نادات ، سەركەوتونەبو ەو هەر بەنیگەتیڤی مایەوە . لەشوێنی خۆیدا بەئەمینی مایەوە بەرامبەر ئەوانەی هیچ هیوایەكیان نیە ، كە دەكرێت هەمو ژیانی خۆیان ببەخشن بۆڕەتكردنەوەیەكی مەزن . (مرۆڤی تاك ڕەهەند/ ل: ٢٨١) . ئەم قسانە ڕادەی هەڵەی ئەوانە دەرئەخات كەسەرسامی ماكیوزن ، یان هێرشی ئەكەنە سەر بەسیفەتی ئەوەی مامۆستایەكی شۆڕش گێڕبووە . لەكاتێكدا شۆڕش هەرگیز لەسەر بنەمای نائومێدی بینا ناكرێت . ماركیوز زۆر بایەخی بەسیاسەتیش نەئەدا . گەر

مرۆڤ هەستی نەكرد پەیوەندیەكی بەگۆڕنكاریەكانی ئێستاو دواڕۆژەوە هەیە ئەوا بەدوای سیاسەتدا ناگەڕێت ، هەر جۆرە سیاسەتێك بێت ڕادیكاڵی بێت یان پێچەوانەكەی . ماركیوزیش وەك هەر ڕوناكبیرێكی تری بێبەش و داماو نائومێدیە تایبەتیە كەی خۆی كردە تیۆرێكی ڕادیكاڵی ، نەزانینی و تاڕادەیەكیش هەست نەكردنی بەفرۆید بوە هۆی ئەوەی بەداخەوە بواری ئەوەی بداتێ تێكەڵەیەك بكات لەنێوان فرۆیدیزم ، ماتریالیزمی برجوازی و هیگڵیەتێكی شارەزا كەبەلای ئەو و ڕادیكاڵەكانی تریشەوە دروست بوبو . كەئاستی تیۆریان زۆر پێشكەوتو بو ، لێرەدا بواری ئەوە نیە بیسەلمێنبن كەئەمە زیندە خەونێكی ساویلكەی دەماغی ونامەعقوڵ بوو ، زۆر ناواقعی و خاڵی لەژیاندۆستی بوو .

٩-پێم خۆشە سەرنجتان بۆقسە كردن لەسەر " نەست " ڕابكێشم كەئەمەش دەبێتە شێوەیەكی تری زمان و فكری ئەوانەی كێشەیان هەیە ،دیارە هیچ شتێك نیە وەك ئەندامێك یان هەر شتێكی تر لەبۆشاییەك پڕبكاتەوە و ناوی نەست بێت . ئەوەی بەم ناوە مەبەستمانە ئەركێكی دەرونیە نەك ئەندامێكی جێگرو دیار .

١٠- وەك ئەم تێبینیەی خوارەوە ئاماژەی بۆئەكات دانەر (activity) زیندویەتی ، چالاكی ، جیائەكاتەوە لە (activiness) پڕلەچالاكی و زیندویەتی ، هەروەها هەمان جیاوازی ئەبینینەوە لەنێوان (passsivity) سلبی و (passiveness) .

١١ -لەبەكارهێنانی activiness لەجێگەی گوتەی activity قەرزاری پەوەندیەكی تایبەتم بەمیخایل ماكوبی یەوە بەو جۆرە من

زاراوەی passiven ess بەکاردێنم لەجێگەی passivitty ئەمە لەو چوارچێوەی کەزاراوەکان پەیوەندیان بەحاڵەتێکی عەقڵیەوە هەبێت .

من لەچەند کتابێکما باسی کێشەی چالاکی و ناکارایم کردووە لەپەیوەندیدا بەئاراستە کردنی بەرهەم هێنەرانەدا ، پێم خۆشە سەرنجی خوێنەر ڕاکێشم بۆئەو لێکۆڵینەوە بەنرخ وقوڵەی دەربارەی چالاکی و ناکارایی لەکتابی Metamorfhosis ی ئەرنست شاشتیل (نیورك : بازيك بوك ١٩٥٩ .

١٢ ± لەزمانی جولەکەدا وشەی باوەڕ بەواتای موتڵەق دێت ، وەوشەی (amen) بەواتاتی (بەدڵنیاییەوە) دێت .

١٣- پێویستی بەموتڵەق لەبەشی سێیەمدا باسی دەکەین .

١٤- لەبەشی چوارەمدا گفتوگۆلەسەر مەدلولەکانی " عەقلأنی " و " ناعەقلأنی " دەکەین .

(٥) تێبینی وەرگێڕی عەرەبی / ڕەوشت : سبینوزا .چاپی کلاسیکی :غارنیر ١٥٣ وەرگێڕانی (شارل ئەبو هن) بەشی سێیەم : شەرحی دۆزەکە ٥٩.هیچ بوارێك نیە بۆقسەکردن لەسەر ژیانی ئۆرگانی و مادی و نائۆرگانی هیچ سنورێکیش نیە لەنێوانیاندا . جیاکاریە تەقلیدیەکان لەڕوی بایۆلۆجی و زانستی بۆماوە زانی ئێستاوە بەتەواوی جێگەی پرسیارن ، بەلأم لەوانەیە بکەوینە هەڵەوە گەر واتێبگەین کەئەم جیاکاریکردنە تەواو کەڵکی نەماوە .

١٧- (cassandre) کوڕ ی بریانە و هیکوب لەلایەن ئەبوللونەوە بەهرەی پێشبینی کردنی دواڕۆژی پێبەخشرا ،خودا وای نوسی کەهیچ کەسێك بڕوا بەپێشبینیەکانی نەکات .بەتێکشکانی تەرواده کەئەو پێشبینی

کردبوو هەرچەندە کەس بڕوای پێنەئەکرد، ئیتر لەو کاتەوە بووە کۆیلەیەکی (ئاغاممنون) و هەر کە گەیشتە یۆنان کوژرا .ئیتر لەو کاتەوە ناوەکەی بو بەنمونەیەکی دوربینی .

١٨- بەشێوەیەکی زۆرورد باسی سروشتی خیاریانەی پێغەمبەرانەم کردووە لەکتابی You shall be as gods (nyw york:Holt, Rienhart andwinsion . 1967 تەماشا ی هەمان کتاب بکە گفتوگۆی ئاراستەی بینینخوازی لەفکری یەهودی مسیانی بەبەراورد لەگەڵ ئاراستەی خیاری ڕەسەندا .

١٩-جولکەو مەسیحیەت :لیوبیك . **New York: The Jeuish) Leo Baeek (Publication Society of America, 1958**

وەرگێڕان و پێشەکی بۆنوسینی . کوفمان .

٢٠ - ئەم گوزارشانە بیك بەکاری ئەهێنا لەسەرچاوەی پێشودا ، وەتیلهاود دی شاردان لە : دواڕۆژی مرۆڤدا هەوڵی دا پێکهاتەیەك لەم چەمکانە دروستبکات .

٢١- مسیانی : جۆرە بیرو باوەڕێکە قەناعەتی بەچاوەڕوانی کردنی مەسیحیەت هەیە .

٢٢ - ئارنست بلوخ لەکتابەکەیدا بەناوی " پرەنسیپی هیوا " هیوای پێغەمبەرانەی لای مارکس دۆزیەوە زیاتر لەهەر کەسێکی تر . زۆر لەشۆسیالیستە هیومانیزمە هاوچەرخەکان بەشداریان کرد لەچاپکردنی کتێبەکەی ئەریك فرۆمدا symposium of sovialist humanism (نیورك / دوبل دی ١٩٦٥) هەروەها تەماشای چاپی

ئنگلیزی ڕۆژنامەی یوگزلاڤی بکە " گفتوگۆو جێبەجێکرد ".ئەمە گۆڤارێکی نێو دەوڵەتی بوو فرۆم دەری ئەکرد و ج . نینینغ چاپی ئەکرد ، ناوەڕەکەکەی بریتی بوو لە ئاڵوگۆڕ لەنێوان مەسیحیەکان و خەڵکانی نامەسیحی .

ئەو جەخت کردنە باوەی کەئەڵێت مارکس تێگەیشتنێکی حەتمی هەبووە بۆمێژوو ، بەمانای ئەوەی شۆسیالیزم حەتمیەتێکەو ناکرێت خۆمانی لێ لابدەین . بەڕای من ئەمە ڕاست نیە ، سروشتی حەتمیەتگەرای مارکس بەهەندێك ڕستەیەوە وادیارە کەدرێژبونەوەیەکی ئەو شێوازی هاندانەیەتی کەزۆرجار تێکەڵی کردووە بەشێوازی شیکردنەوەی زانستی ،ڕۆزا لوکسمبورگ کە واناوبانگی دەرکرد کە توێژەرەوەیەکی مارکسە جەختی کردەوە لەسەر ئەو ڕوبینای کەپێی وایە دەبێ لەنێوان " شۆسیالیست و بەربەریەتدا یەکێکیان هەڵبژێرین "

٢٣ ± ئەم کێشەو کێشەی دیاردەکانی تری ئارەزوی کاولکاری لەکتابەکەی ترمداباسی ئەکەم : هۆکارەکانی ئارەزوی مرۆڤ بۆکاولکاری .

- / لەدەقە عەرەبیەکەدا ناونیشانی دووەم نیە ، لەبەر ئەوەی بەشی هەرە زۆری بیروڕای فرۆم لەدەوری ئەم تەوەرە ئەخولێتەوە (بەمرۆیی کردنی پەیوەندیەکانی نێوان مرۆڤ و تەکنۆلۆجیاو کێشەکانی عەقڵئامێری) پێم باش بوو ئەم ناونیشانەی دووەم لەناونیشانێکی لاوەکی ناو ناودەقەکەوە بکەم بەبەشێك لەناونیشانی یەکەمی دەقەکە ./ وەرگێڕی کوردی .

- دەقی عەرەبی ئەم بابەتە لەسایتی گفتوگۆی شارستانی rezgar.com وە وەرگیراوە

★★ / ئەم بابەتە لەدواژمارەی گۆڤاری ئایدیا بلاوبۆتەوە ، کەوەرزە گۆڤارێکی بواری وەرگێڕان و لێکۆڵینەوەیە .

ئسولیەت وەك ئەوەی ئەمرۆ هەیە » ڕاکردنە لەواقع یان بەرگری کردنە لەشوناس ؟

نەسر حامد ئەبوزەید

بیری ئسولّی لەئێستاداو بەتایبەتی لەخۆرئاوادا وابەستە ئەکرێت بەئیسلام وجیهانی عەرەبی ئیسلامیەوە ، سەرەڕای ئەوەی هەمو ئاینەکانی تر (یەهودیەت ، مەسیحیەت ،بوزیەت ،هیندۆسیەت) دروست بونی هێزی ئسولّی توندڕەوی بەخۆوە بینیوە . وەك چۆن ولأتە پێشکەوتوەکانی خۆرئاوایش بێزاربوە لە گەشەکردنی چالاکی ئاینی وسیاسی ئاراستەکراو دژبەو کۆمەڵەو سیستەم وڕێکخراوانەی کەجیاوازن لێیان ، وەك ئەوەی کەئەمڕۆ نازیەنوێکان ئەبینین ،یان ململانێی ئاینی ئیرلەندیەکان

وزیندوبونوەی هەندێك نەزعەی فاشیانە ئیتر لەولأتانی باشورو خۆرهەلأتی ئەوروپاوبێت یان ئەمریکای باشور . هەموئەم بزتنەوەو ئاراستە فکریانە بەشێوەیەکی گشتی لەئیسلامیە توندڕەوەکان جیاواز نین لەڕوی هەڵوێست و ئاراستە فکریەکانیانەوە .

وەك چۆن کارین ئارمسترنغ لەکتابەکەیدا بەناونیشانی ' جەنگەکان لە ڕێگەی خوادا ^ کەسالّی ۲۰۰۰ بلأو بوەوە وتی ((ئسولّیەت لەیەهودیەت ومەسیحیەت وئیسلامدا : بەواتا ی هەموئسولّیەکان دەربەستی کێشەکانی دیموکراسیەت وپلوralیزم ولێبوردنی ئاینی وئازادی بیروڕاو جیاکردنەوەی ئاین لەدەولّەت نایەن ، ئەوان هەمویان سەربەیەك ڕەوتن کەحەزئەکەن بچنە جەنگی (دوژمنەکانیانەوە) لە عیلمانی خوازەکان . ئەوان تەماشای ئەم ناکۆکیە ناکەن وەك ناکۆکیەکی سیاسی ،بەڵکو وەك جەنگێکی گەردونی لە نێوان هەردو هێزی خێرو شەڕدا ئەیبینن، ئەمانە بیروڕاکانیان لەهەندێك تیوەرەوە وەرئەگرن کەلەڕابردودایە و حەزلە پاشە کشێ ئەکەن بەرامبەر واقعی ژیانی ڕۆژانەی کۆمەڵگا و بۆخۆیان ڕۆشنبیریەکی داخراوی دژبەڕۆشنبیری باوی کۆمەڵگاپێك دێنن . بەم جۆرە هەمو بزوتنەوە ئسولّیەکان ئارەزوی پەنابردنیان هەیە بۆتوندو تیژی وەك شێواز و ئامراز بۆبەدەست هێنانی ئامانجەکانیان ، لەم پێناوەشدا سلّ ناکەنەوە لەکوشتن و تیرۆرو ئاژاوەو ناکۆکی خوێنین ،تائەگاتە ڕادەی جەنگ وەك ئەوەی لەیوغسلافیا بینیمان ، ئەمە بەمانای ئەوەیە کەئسولّیەت هەر لە ئیسلامداو لەکۆمەڵگای ئیسلامی وبزوتنەوە ئیسلامیە توندڕەوەکاندا کورت نابێتەوە ، بەڵکو دیاردەیەکی گشتیەو هیچ ئاین ورۆشنبیری ودەولّەتێك لێی بێبەش

نەبوە لەهەمو سەردەمەکاندا .بەلاّم ڕوداوەکانی ١١ سپتەمبەر ئسولّیەتی ئیسلامی کردە جێگای سەرنجی هەموان بەکاریگەریی بانگەشەکانی دژایەتی تیرۆرو هەموئەو مەسەلانەی تر پێیەوە پەیوەستن، وەك تۆمەتبار کردنی ئیسلام بەدواکەوتوی ،دژایەتی کردنی پێشکەوتن ،ڕەتکردنەوەی مۆدێرنیزاسیۆن ، هەروەها پێویستی شەڕکردن دژی دەولّەتە سەرەڕۆکانی وەکو ئەفغانستان وعیراق (لانی کەم تائێستا) ،یان گۆڕینی هەندێك لەتایبەتمەندیەکانی پێکهاتە بنەڕەتیەکانی کولتوری ئیسلام .

وادیارە ئەمریکا کەئەمڕۆبانگەشەی دژایەتی ئسولّیەت ئەکات ئەوەی لەبیر چووە کەخۆی هەرلەسەدەی ١٩ وە چەند جۆرێکی تری ئسولّیەتی بەرهەم هێناوە ، هەرئەوان بون زاراوەی Fundamentalesm یان بەرهەم هێنا کەهاوجوتی ئسولّیەتی عەرەبیە . وەبۆیەکەم جار بەکارهێنانی ئەم زاراوەیە بەمانا باوەکەی ئێستای لەوتارێکدا بو کەسالّی ١٩٢٠ گۆڤاری watchman xaminer/ کەگۆڤارێکی ئاینی بوو بلاّوی کردەوە . بەکارهێنانی ئەم زاراوەیە لەکاتی قسەو باسەکانی کۆبونەوەی یەکێك لەگروپە پروتستانتیەکانی سەر بەکەنیسەی معدانی بوو ، کۆبونەوەکە بۆگفتوگۆکردن لەسەر چۆنیەتی ڕوبەڕو بونەوەی هەندێك ئاراستەی فکری بوو کەداوای تازەکردنەوەو چاکسازی ئاینی ئەکرد ، بۆدژایەتی کردنی بانگەشە عیلمانیەکان وگەڕانەوە بۆبنەما ئاینیەکان وپابەند بون بەڕێنماییەکانی ئاینەوە بوو . بەم جۆرە دەبینین سەرەتای بەکار هێنانی زاراوەکە بەواتای گەڕانەوە بۆبنەماسەرەتاییەکانی ئاین سەرەتایەکی ئەمریکیانەی هەیە ، کەچی دوای زیاتر لەهەشتا سالّ ئەمریکا هەمان

چەمك بەکار ئەهێنێت بۆ جیاکردنەوەی ئیسلام وەك ئاینێك کە توندو تیژی بەکار ئەهێنێت ، لەسەر بنەمای تیرۆر ودەمارگیری و نالێبوردەیی و زۆرکردن لەئەوانی تر ئەڕوات، ئارەزوی پاکتاوکردن و سڕینەوەی هەموجیاوازیەکانی هەیە، هەر بۆیە وای ئەبینن کە ئەم ئیسلامە پێویستە سزابدرێت .

سەرەڕای ئەوەی دەنگی نارەزای ورەتکردنەوەی ئسولّیەتی توندڕەو لەزۆرشوێن ئەبیسرێت بەلاّم هەندێك لایەن هەیە بەگەرمیەوە ئەیانەوێت دەمارگیریە ئاینیەکان بوروژێنن و بۆهەندێك ئامانجی سیاسی وئابوری تایبەتی خۆیان بەکاری بێنن . ئەمانە لەپێناو جێەجێ کردنی نەخشەکانیان دودلّ نین لەدروست کردنی ڕوداوو هەلّوێستی وەها کەببێتە هۆی شەڕو بەریەك کەوتنی ئاینی . بۆنمونە لەئەیلولی ٢٠٠١ لەهند لەکاتی بۆنەیەکی ئاینی گەورەدا هەندێك خەلّکی مەبەست دار ئەوەیان بلاّو کردەوە کە کۆمەلّێك موسولّمان چەند کچێکیان فڕاندوە بۆئەوەی بیان کەنە ئیسلام ، ئەوەبو گۆڕەپانی ئاهەنگەکە بوبەگۆڕەپانی شەڕو یەکتر کوشتنی نێوان موسولّمان وهیندۆسەکان ،لەهەردو لاخەلّکێکی زۆربونە قوربانی ،هەرئەم قسەوباسە ناڕاستانە لەهەمان کاتدا گەیشتە بەریتانیا و لەوێش شەڕو ئاژاوەی دروست کرد لەنێوان خەلّکی هەردو ئاینەکەدا ،پێش ئەوەی دەرکەوێت مەسەلەکە هەموی درۆیە . ئەم ڕوداوە ڕادەی ئەوئالّۆزی وبەدگومانی وڕقەمان پێ نیشان ئەدات کەبەهۆی جیاوازی بڕوای ئاینیەوە دروستبوە ،ئامادەگیەکی مەترسیدارمان پێ نیشان ئەدات بۆقبولّکردنی هەمو خراپەیەك بەئەوانی ترو خێراییان لەڕوبەڕو بونەوەی یەکتر لەپێناو

پاراستنی شوناسی خوددا . ئەو کاتەی ئافرەتێکی فەرەنسی وتی چەندموسولمانێکی باکوری ئەفریقا هێرشیان کردۆتە سەر خۆی ومندالەکەی هەلۆێتیسکی تری وەها دروست بووەوە هەرچەندە نەگەیشتە ئاستی توندو تیژی خوێناوی بەلاّم بەخێراییەکی کوتوپڕەوە لەناو ڕای گشتی ودەزگاکانی ڕاگەیاندندا هەواڵەکە ئالۆزیەکی زۆری دروست کرد پێش ئەوەی ڕون بێتەوە ئافرەتەکە درۆی کرد .

کۆمەلگای مرۆڤایەتی مافی خۆیەتی هەست بەدلەڕاوکێی و گرژی بکات بەرامبەر گەشەسەندنی چالاکی هێزە ئسولێەکان و پەنابردنیان بۆتوندو تیژی وەك تەنها ئامرازێك بۆ تەعبیرکردن لەبۆچونەکانیان ،یان بۆنارەزای دەربڕین بەرامبەر ئەو بارو دۆخە خراپەی کەئەو میلەتانە ئەنالێنن بەدەستیەوە کەئسولێەکانی لێوە هاتوە ، سروشتی توندو تیژی وەهایە دلەڕاوکێو تێکچونو ناسەقامگیریەکی زۆر دروست ئەکات سەرەڕای زیانە گیانی ومادیە بێشومارەکانی تری ، بەلاّم هەلەیە ئێمە سەیری ئاینەکان بکەین بەتایبەتی ئاینە ئاسمانیەکان و ئاینە جیهانیە تری وەك بوزیەت وکۆنفۆشیەت کەگوایە ئەمانە بانگەشەی توندڕەوی وڕقەبەری ئەکەن ،بەلکو لەزۆربەی حاڵەتەکاندا بارودۆخە کۆمەلاّیەتی وسیاسی و ئابوریە خراپەکانە وای کردووە خەلك هەست بە بێدەسلاّتی بکەن لەقبولکردنی و بەدەنگەوەچونی ، هەروەها هەست بەبێ توانایش ئەکەن لەگۆڕانیدا .لێرەدا هیچ دەروازەیەکی تر نابیننەوە جگە لەپەنا بردن بۆئاین وەك پەناگەیەك کەبیانپارێزێت لەم واقعە تالەدا . یان بەپێچەوانەوە واهەست ئەکەن لەنێو گوتراوە ئاینیەکانیاندا و لەناو نمونەبالاّکانیان ئەوەیان دەست

ئەکەوێت کەپالپشتیان بکات بۆڕەتکردنەوەی واقعە تالەکەو یاخی بون لێی و دواجار گۆڕینی گەرپێویستی کرد بۆبەرگریکردن لەبونی مرۆڤایەتیان وپێداگری لەسەر خۆدیەت وشوناسیان دژی ئەو هێزە دەست درێژی کارانەی کەئەیەوێت شوناسیان بسڕێتەوە . ئەمەیە پاساو ئەداتە گروپە ئسولیەکان بۆتوندو تیژی وتیرۆر لەگەلّ دان نانمان بەپێویستی ڕەتکردنەوەی ئەنجامە تالەکانی کەلە زۆربەی حالەتەکاندا خەلکێکی بێگوناه توش ئەکەن .

بزوتنەوە ئسولێەکان دواجار جۆرێکن لەجۆرەکانی تەعبیرکردن لەشوناس ، کاتێك کەڕەهەندە کۆمەلاّیەتیو ڕۆشنبیریەکانی تریان ئەڕوخێت و تێك ئەچێت ، ئەو ڕەهەندانەی مانایەکی ئەدایە بونی مرۆڤایەتیان . ئیتر ئایا ئەم شێوە تەعبیرکرنە شێوازە نیگەتیڤەکەی تەعبیرکردن وەرئەگرێت کەبریتیە لە پاشەکشێ کردن لەژیانی کۆمەلاّیەتی و داخران بەسەر خوددا ؟ یان شێوە پۆزەتیڤەکەی تەعبیرکردنە کەبریتیە لەنارەزای و یاخی بون لەبارو دۆخە خراپەکان و هەولّدان بۆ گۆڕانکاری کەزۆرجار ئەگاتە ڕادەی نەهێشتنی ئەوی تر بەهەمو ڕێگەیەك و پەنا بردن بۆ بۆپاکتاو کردنو سڕینەوەی لەپێناو دابین کردنی مانەوەی خود .وادیارە ئەمەیە کەوا هەندێك گروپی ئیسلامی توندڕەو هەستی پێئەکات لەهەلۆێستی ڕەتکەرەوەی بۆخۆرئاوا کە دەکرێت هەر گروپێکی تری ئسولّی هەستی پێبکات لەهەلسوکەوت کردنی لە بارودۆخە تایبەتیەکەی خۆیدا بەرامبەر ئەو ڕێکخستن و هێزە نەیارانەی کەڕێگەی ژیانێکی مرۆییانە نادەن بەئەندامەکانیان و بەلکو بەولاّت وکۆمەلگاکانیشیان .

پەیوەندیەكی پتەو هەیەلەنێوان بزوتنەوە ئسولّیەكان وخواست وپێداویستیەكانی شوناس و هەست كردن بەخود بەرامبەر هێزە ستەمكارو دەسلاّتگەراكانی ناوخۆو ئەوانەیش لەدەرەوە ئەیانەوێت هەژمونی خۆیان بسەپێنن . بەتایبەتی كاتێك ئامانجی ئەو هێزانە نەهێشتن وسڕینەوەی بونیادە پێك هێنەرەكانی كولتوری كۆمەڵگا ستەم لێكراوەكانە ، هەربۆیە دەبینین چالاكی ئسولّیەكان زیاد ئەكات دوای كۆتای هاتنی شەڕی ساردو ڕوخانی یەكێتی سۆڤیەت وتاكرەوی ئەمریكا وەك گەورەترین زلهێزی جیهان كەبالاّدەست بوە بەسەر كارو باری جیهاندا بەگشتی ، دواجار ((تایبەت بەجیهانی عەرەبی وئیسلامی)) لایەنگیری ئاشكرای و پشتگیری بێشەرمانەی بۆئیسرائیل وبێتوانایی دەولّەت و سیستەمە عەرەبی وئیسلامیەكان لەڕوبەڕوبونەوەیدا . هەربۆیە ئسولّیەت ڕەگێكی قولّی لەواقعی كۆمەلاّیەتی و سیاسی وئابوری و نەتەوەی و نێودەولّەتیدا هەیە ، یاخود كێشەیەكی كۆمەلاّیەتیە زیاتر لەوەی ئاینی ولاهوتی بێت . چارەسەر كردنیشی یان كەم كردنەوەی توندو تیژیەكەی پێویستی بەتێگەیشتن لەهۆكارەكانی دەركەوتن و دروست بونیان هەیە ، پێویستی بەنەهێشتنی ئەم هۆكارانەو دان نان بەمافی ژیانێكی پڕكەرامەت وسەربەخۆی سەقامگیر هەیە ، بەبێ ئەم چارەسەریانەیش مەسەلەكە بەرەو خراپتر بون ئەڕوات و هیچ هێزێكی سەربازی ناتوانێت ئەو ڕێكخستنە ئسولّیانە بفەوتێنێت كەوا هێزی خۆیان هەر لەئاینەوە وەرناگرن وەك ئەوەی هەندێك بڕوایان پێی هەیە ، بەلّكو هێزی خۆیان لەحەزی مانەوە و بەردەوام بون وئامادەیی خود بەهێزكردنیش وەردەگرن ؟

ئەم بابەتە لەم سەرچاوەوە وەرگیراوە
www.Freemediawatch.org

تاریك خوازەكان لەبازنەی شەڕێكی دۆڕاودا

هاشم ساڵح

زۆرلەڕۆشنبیرانی عیراق و عەرەبیش چەپڵەیان بۆڕوخانی دیکتاتۆریەتی بەعس لەبەغداد وپێشتریش حکومەتی تالیبان لێدا .بەلاَم هەرئەوکات زۆرلەڕڕۆشنبیران وکەناڵە ئاسمانیەکانیش بەرگرییان لەم دووحکومەتە تاریکەکرد .هەراو زەنای خۆیان کردو مەسەلەکەشیان زیادلەپێویست گەورەکردەوە ..!هەمان وتەزازبرو وساوەکانی ئایدۆلۆژیای عەرەبیان بلاَوکردەوە ،هەمان ئەو دروشمە غەوغائیانەی کەبەدرێژای پەنجا ساڵەکەڕی

کردوین جارێکی تربینیمانەوە . بەلاَم ئێستا دوای دەرکەوتنی ئاسۆیەکی ڕوناك لەعیراق ئایا ئەوانە هەڵوێستی خۆیان گۆڕیوە ؟تاڕادەیەك بەهیوای بینینی ئەمەین .ئایا تێگەیشتون لەوەی ڕوخانی سیستەمێکی وەك تالیبان یان بەعس کەدژی ساکارترین پرەنسیپەکانی کەرامەتی مرۆڤە لەبەرژەوەندی هەمو مرۆڤایەتی دایە نەك هەر گەلانی عیراق وئەفغانستان ؟لەوانەیە تێگەیشتبن وبەهیواین کەتێگەیشتبن . ئێمە خوازیاربوین ئەوان هەرلەسەرەتاوە ڕاستیەکانیان بدیایەو سورنەبوایەن لەسەر هەڵەکانیان وبەکەلەڕەقی خۆیان بەرهەڵستی ڕەوتی مێژوویان نەکردایە بەوجۆرەی کەمایەی سەرسوڕمان بوو . وەك چۆن هەندێکیان تائێستاش هەر سورن لەسەر چەواشەیی وسەرلێشێواوییا ن . هیگڵ پێناسەی فەلسەفەی کرد لەسەر ئەو بنەمایەی کەوا کەوادەرگیربونە لەگەڵ واقعدا لەڕێگای فکرەوە ، ئەمەش بەو مانایەی کەفەلسەفە کاتی خۆی بەفیڕۆنادات لەگەڵ تەمو مژوگشتگیریدا بەپێچەوانەی ئەوەی ئێمە تێی گەیشتبوین لەسەرەتای ژیانی ڕوناکبیریمانادا ئەو کاتەی خوێندکار بوین لەزانکۆی دیمەشق، چونکە فەلسەفە قسە لەسەر شتە بەرهەست وبەرجەستە کان ئەکات ،ئەو شتانەی پەیوەندیان بەواقعی ژیانەوە هەیە .هیگڵ وەها تێگەیشتبو لەفەلسەفە کەدیاری کردنی ٚکی قوڵە بۆکێشەکانی واقع لەساتەوەختێکی دیاری کراوی مێژودا . دۆزینەوەی چارەسەرە بۆکێشەکان دوای ئەوەی سەرکەوتو ئەبێت لەدیاری کردنیاندا بەوردی ،هەروەها دەڵێت فەلسەفە کچی ڕۆژگارەکەی خۆیەتی وفەیلەسوفی گەروە فەیلەسوفی تەنها کێشەیەکە ، لەهەمو سەردەمێکدا کێشەیەکی بنەڕەتی هەیە زاڵ ئەبێتە سەرکێشەکانی تردا

وكەسیش نایبینێت ،لەگەڵ ئەمەشدا كێشەگەلێكی ترهەیە لەپەراویزو سایەیدا كەوا ڕۆشنبیرەمامناوەندی وبچوكەكان بەردەوام خۆیانی پێوە خەریك ئەكەن .

خەسڵەتێكی بیریارە گەورەكان ئەوەیە كەكاتی خۆیان بەكێشەناوەندی وپەراوێزكەوتوەكانەوە بەفیڕۆنادەن بەڵكو دەچنە كرۆكی بابەتەكەوەو ڕاستەو خۆ دوای ئەوەی گرفتەكەیان بۆدەرئەكەوێت ئەو نەخۆشیە ئەبینن كەهەڕشە لەنەتەوەو كۆمەڵگاكەیان ئەكات . گەرئەم پێناسەیە بەسەر واقعی عەرەبی و ئیسلام وەك گشتێك جێبەجێ بكەین .دواجار چی ئەڵێین ؟ كێشەبنەڕەتیەكانمان لەكوێد ائەبینین .؟دیارەلەو شەڕەهەڵگیرساوەدا دەیبینین كەلەنیوان تێگەیشتنێكی فەندەمینتاڵیستیتاریك بۆجیهان وتێگەیشتنێكی مۆدێرن بۆهەمان جیهان هەیە .هەمو ئەو كێشانەی لەعێراق وئەفغانستان وپاكستان وجەزائیرو ئوردن و...هتد دەیبینین دەكرێت كورتی كەینەوە بۆئەم هاوكێشە ساكارە ،هەمو شتەكان وەستاون لەسەریەكلاكردنەوەی ڕۆژێك لەڕۆژانی ،گەرهیگڵ ڕۆشنبیرێكی عەرەب بوایە هەمو كاتی خۆی بەلێكۆڵینەوەی ئەم بابەتەوە خەریك ئەكرد ،بەلاَم چونكە بیریارێكی ئەڵمانی بو ولەسێبەشی یەكەمی سەدەی نۆزدەهەمدا ژیا وبیری كردەوەو نوسی ، ئەوەبو هەمو هەوڵەكانی خۆی چڕكردەوە بۆ چارەسەری كێشەی فەندەمینتالیزمی مەسیحی لەگەڵ جیهانی مۆدێرندا . هەرئەمەیە دەمانگێڕێتەوە بۆهەمان خاڵ . ئالێرەدایە گرنگی كانت وهیگڵ وگشت فەیلەسوفە ڕۆشنگەرەكانی تر بۆئێمە . ناكرێت لەئەبو موسعەب زەرقاوی وبوغزو قینەكەی لەبەرامبەر مۆدێرنەو ڕۆحی شارستانیەتەكەی

تێبگەین تەنها ئەو كاتە نەبێت كەبەراوردیان ئەكەین بەو پاسەوانە بڕواییانەی كەئاگری دادگاكانی تەفتیشیان بەردایە ئەوروپا ،تێگەیشتنیان زۆرزەحمەتە گەرگەربەراوردیان نەكەین بەوانەی زمانی ((جیوردانو برینو)) یان بڕی لەبەرئەوەی دانی نا بەڕاستی یتیۆرەكەی كۆپەرنیكۆسدا ، ئەوەبو هەمو ئەندامانی جەستەیان بڕی ئەوسا سوتاندیان . بەلاَم ئەو جەلاوزانە كۆتاییان هات وجیهانی مۆدێرنیش سەركەوت ، بۆیە دەبینین شەڕی ئسولیەكانمان پێشوەخت دۆڕاوە وەك چۆن ئسولیە مەسیحیەكان شەڕەكەیان دۆڕاند ، ئەوانەی هەوڵیان دا ببنە كۆسپی بەردەم ڕەوڕەوەی مێژو . بەلاَم پێش ئەوەی ئەم شەڕەبدۆڕێنن چەند قوربانی ئەدەن وچەندە خوێن ئەڕێژن ؟ لێرەدا دەبینین هیگڵ لەڕێگەكەماندایەو چاوەڕوانمانە پێمان بڵێت : مێژو هەنگاوێك پێشناكەوێت بێ ئەوەی باجەكەی بدات ،مێژو هەرگیز پێشناكەوێت گەرلەڕێگای ململانێو زۆران بازیەوە نەبێت ،هەروەها زیاتر لەمەمان پێ ئەڵێت كاتێك جەخت لەسەر ئەم وتەزا بەناوبانگە ئەكاتەوە ((مكرالتاریخ)) فێڵی مێژو ،هەندێك جار مێژو پێشناكەوێت تەنها لەڕێگای خراپترین دەروازەیەوە نەبێت ، یان لەدەروازە شاراوەكانیەوە ،ئەمە پێویستی بەخەڵكانێكی وەكو بنلادن وزەرقاوی وزەواهری هەیە بۆئەوەی بەوجودی خۆیان ئەو نەخۆشیە كوشندەمان بۆكەشف كەن كەلەهەناوی مێژودا هەیە ،گەرتوندڕەوی وقەڵبی ئەمانە نەبوایە ئیتر بۆچی خەڵكی هەستی بەپێویستیبەرهەمهێنانیی تەفسیرێكی تازە ئەكرد جیاواز لەو تەفسیرە حەرفیە چەقبەستوەی ماوەی سەدان ساڵە باوە ، ئالێرەدایە فێڵی مێژو ،كەلەڕێگەی ناهەمواریەكانەوە پێش ئەكەوێت .ئەو تالیبانانەی

کەچەند ساڵێکی کەم حوکمیان کرد خزمەتێکی گەورەی گەلی ئەفغانستانیان کرد چونکەوایان لێکردن ئیتر قەت ملکەچی حوکمێکی لەو جۆرە نابن دوای ئەو هەمو چەپەڵیەی لەتالیبان دییان . دواجار هەر هەڵەکردنێك بۆخۆی پێویستیەکە بۆدەرکەوتنی ڕاستیە کان ،هەرچەندە شەوگارتاریکتربێت کازیوەی بەیان خوازراوترە

لێرەدا جارێکی تر ئەگەرێمەوە بۆلای ناپلیۆن پۆناپارت وبۆش وبلێر وهەموو کۆمەڵگای نێودەوڵەتی کەبەم دواییانە پێیانەوە لکا ، لێرە بەدواوە نەتەوە یەکگرتوەکان وفەرەنساو ئەڵمانیاش هاوڕان لەسەر ناچار کردنی ئەژدیهای فەندەمینتالێزم و پاککردنەوەی نیشتمانی خۆیان لێیان ،چونکە شەڕەکە هەر شەڕی بەریتانیاو ئەمریکا نیە بەتەنها بەڵکو شەڕی هەموشارستانیەتی مرۆڤایەتیە بەگشتی .لێرەدا کۆمەڵێك بەهای گەردونی هەیە کەخۆی بەسەر هەمو مرۆڤایەتیدا ئەسەپێنێت ئەمە باشتر دەرکەوت لەڕاگەیاندنەکانی مافی مرۆ و مافەکانی هاووڵاتی بوون لەئەنجامی شۆڕشی فەرەنسادا ساڵی ١٧٨٩ دواجاریش ڕاگەیاندنی نەتەوە یەکگرتوەکان ١٩٤٨ .ئەم ڕاگەیاندنە بەناوبانگانە کۆمەڵێك ڕاستی بەڵگە نەویستی سەلماند وەکو ئەوەی : تۆبەرپرس نیت لەشوێنی لەدایك بونت ،نابێت هەتاهەتایە باجی لەدایك بونەکەت بدەیت ،هیچ هەڵبژاردنێکت لەبەردەمدا نەبووە بەوەی لەخێزانێکی موسوڵمان بیت یان مەسیحی - یەهودی - بوزی - هیندۆسی ....هتد لەدایك بویت . تۆمرۆڤیت پێش هەمو شتێك ،یەکێکیت لەبونەوەرەکانی خودا گەرهەر ئەسڵ ورەگەزو شێوەیەکت هەبێت ،دواجار کەرامەتت پارێزراوە وەکو هەر بونەوەرێکی تری مرۆیی بەسیفەتی ئەوەی

کە مرۆڤیت . نەکەمترو نەزیاتریش ،هەربۆیە خەڵکی لێت دەپرسنەوە لەسەر کردەوەکانت بەباش وبەخراپ بەلاّم نەك پێشئەنجامدانی .ئەمەیە جەوهەری ناوەڕۆکی مافەکانی مرۆڤ وهەمو فەلسەفەی مۆدێرنەو ڕۆشنگەری .

ئەمە تەواو ناکۆکە لەگەڵ تێگەیشتنی فەندەمینتالێزمداکەپێك هاتووە لەسەر جیاکاری مەزهەبی و تایفی وئاینی ،لەنێوتا تاکەکانی کۆمەڵگا ومرۆڤایەتیدابەشێوەیەکی گشتی ، هەروەها ناکۆکە لەگەڵ ئەو وێنا کردنە ڕەگەز پەرستیانەدا کەزاڵبو لەڕۆژگاری سەرکەوتنی نازیەکان وفاشیەکانی ئەوروپا دا.

ناکرێت فەندەمینتالزمەکانی لای خۆمان خەیاڵی ئەوە بکەن بلیمەتی وتازەگەرن لەکاتێکدا تەکفیری دیموکراسیەت ئەکەن ،پێشئەوان زۆربەی پاپاکانی ڕۆما و کاسۆلیکە توندڕەوەکانیش تەکفیریان کردووە ،بەڵکو لیبرالیەت مافەکانی مرۆڤ وعەقلانیەتی فەلسەفەشیان تەکفیر کرد ،ئەتوانم فتواکانیان بخەمە بەردەستی

خوێنەران دوای وەرگێڕانی بۆعەرەبی کەلەڕاستید اهیچ فەرقی نیە لەگەڵ فتواکانی بنلادن وزەرقاوی ،بەڵکو هەمان پێداویستیە لاهوتیەکان وهەمان عیبارەتیش بەکار ئەهێنن ((ئەمە بەشێك لەو کتابەم پێك دێنێت کەبەناوی زانستی بەراوردکاری فەندەمینتالێزمەکان بەهیوام بلاّو بێتەوە لەکاتی گونجاودا)) ئەمانە دژی ڕەوتی مێژو ڕێئەکەن بەماناحەرفی وهیگلیەکەی وشەکە ،دواجار تێك ئەشکێن وەك چۆن فەندەمینتالێستە

کانی تری پێش خۆیان لەئەوروپا تێك شكان كەترسناكی و فشارو وزۆریان هیچ کەمتر نەبو لەئەمانە .

....

سەرچاوە :ڕۆژنامەی شەرق الاوست / ژ / ٩٥٦٩ ی ڕۆژی ٢/٨/ ٢٠٠٥

دیاردەی فەندە مینتاڵیزم و ئیشکالیەتەکانی

گفتوگۆی هاشم سالەح لەگەڵ محمد ئارگۆن

پێشەکییەك

دەمویست لەم چاوپێکەوتنەدا دەربارەی دیاردەیەك پرسیار لە محمد ئارگۆن بکەم کە ئێستا هەمو جیهانی بە خۆوە خەریك کردووە ،مەبەستم دیاردەی

فەندەمینتالیزمە ((ئسولّیەت)).دیارە وەك شێوازیهەمیشەییخۆی کەوتە باسکردنی هۆکارە وردو قوڵە کانی ،بەوتە کانیا دیارە پێی وایە دیاردەیەکی بونیادیالموچوع:ەو بۆماوەیەکی دورودرێژ کۆمەڵگا عەرەبی و ئیسلامیەکان بە خۆوە خەریك ئەکات .لەوانەیە ئەم شە پۆلەیان بڕوات بەلاّم ئەو پرسیارانەی خستومەتە ڕو هەردەمێنێتەوە مادام دەستنیشانکردنێکی ڕاست و چارەسەرێکی گونجاوی بۆ نەدۆزرێتەوە .ئەرگۆن بۆئەوەی زیاتر تیشك بخاتە سەر بابەتەکە لەگۆشەی میتۆدی بەراورد کارییەوە قسەی لەسەر ئەکات ، بەراوردی ئەکات بە فەندە مینتالّیزمی مەسیحیەت کەوا ڕۆژئاوای بۆماوەی دوو سەدە بەخۆوە خەریك کرد .هەروەها لەچاو پێکەوتنەکەد ا ڕوبەڕوی چەند مەسەلەیەکی تردەبێتەوە کەوا تایبەتە بەلێکۆڵینەوە لەکەلەپور ((تراپ)) وەك جیاکاری نێوان پرۆژەی (ڕەخنە لەعەقڵی عەربی)محمد عابد جابری و پرۆژەکەی خۆی (ڕەخنە لە عەقڵی ئیسلامی) .

هاشم

دەقی گفتو گۆکە

هاشم : فەندە مینتالّیزم بوە بەبابەتی خەریك کردنی جیهانی عەرەبی بەدرێژای ئەم ساڵانەی دواى .چۆن لەم دیاردەیە تێدەگەیت و،چۆن هۆکارە کانی شی ئەکەیتەوە ؟

ئارگۆن :ناتوانین لە فەندە مینتالّیزم تێبگەین لەناو ئیسلامدا تەنها ئەو کاتە نەبێت بەراوردی بکەین بە فەندە مینتالّیزمی ناو ئاینە کانی تر .وەناکرێت بەشێوەیەکی ڕاست شیبکەینەوە تەنها ئەو کاتە نەبێت میتۆدە مێژوییە کانی بە سەردا جێبەجێ ئەکەین ،ئەوەی کەوا جێیبە جێکرا لەسەر فەندە مینتالّیزمی مەسیحیەت، بۆنمونە ئێستا کاتی ئەوە هاتووە فکری عەرەبی ئیسلامیدا دەستبکات بە خوێندنەوەی ئەوانەی واڕوئەدات لە دەرەوەی خۆیدا ،بە تایبەتی لە بواری ئەو لێکۆڵینەوە تازانەی لە سەرئاینەکان ئەکرێت بەشێوەیەکی گشتی .مەبەستم لێکۆڵینەوەکانی پەیوەست بەدیاردەی ئاین و ئەو ئەرکانەی بەجێی دێنێ لە کۆمەڵگادا .لێرەدا داوائەکەم لەموسوڵمانان بایەخی زیاتر بدەن بەوەی کە مێژوو فێرمان ئەکات ،بەوەی لەزانستە کۆمەڵاّیەتیەکانەوە فێر ئەبین لەبارەی ئاینەوە .وە دواجاریش بۆئەوەی لە دیاردەی ئاین تێبگەین ناچارین بەناو زانستە کۆمەڵاّیەتیە کاندا بێین . مەبەستم ئەوەیە زانستە کۆمەڵاّیەتی و مرۆڤایەتیەکان بەکابێنین بەسەر کەلەپوری ئیسلامیدا وەك چۆن ماوەیەکی زۆرپێشتر بەسەر کەلەپوری مەسیحیەت لە ئەوروپادا هەمانشت کرا .بێگومان ئیسلامە کۆنزەر فاتیڤ (کۆنەپارێز) و فەندەمینتالّیستەکان جوابمان ئەدەنەوە بەوەی کە زانستە کۆمەڵاّیەتیەکان لەسەر کەلەپوری ئیسلام جێبە جێناکرێت چونکە بەرهەمی خۆرئاوایەو هیچ پەیوەندیەکی بەئیسلامەوە نیەئەم هەڵوێستە خراپە لەزانستە کۆمەڵاّیەتیو مرۆڤایەتیەکان هەر لای فەندە مینتالّیستە کان نیە بەتەنها ئەڵکو ئەمە هەڵوێستی زۆرێك لە ڕۆشنبیرانی عەرەب و ئیسلامە تائێستا ،بەلاّم

خۆشبەختانە هەندێك هەڵاواردن (استسناو) هەیە .بەم جۆرە ئیسلام بە داخراوی دەمێنێتەوە لەناو بازنەیەکی کەلەپوری داخراو بەسەر خۆیدا ،ئەمانە نایانەوێت دەرگای گفتو گۆیەکی فراوان بخەنە سەر پشت بۆئەوەی کەشێکی تازە دروست کەن .نایانەوێت زانستە کۆمەڵایەتیەکان جێبەجێکەن بەسەر کەلەپوردالەپێناوی تازەکردنەوەو جارێکی تر لێکدانەوەی ئیسلام وەك دیاردەیەکی دینی گەورە لەناو کۆمەڵێك دیاردەی تردا .ئەوان تێناگەن لەوەی میتۆدی بەراورد کاری چەند بە کەڵکە بۆتێگەیشتن لە خود .چونکە ئاینی دیکە هەیە لە جیهاندا جگە لە ئیسلام ،وەك مەسیحیەت ،جولەکە،بوزیەت ،هیندۆسی ...هتد .ئیسلام وەکو دیاردەیەکی ئاینی بەشێوەیەکی ڕەها جیاواز نیە لە دیاردە ئاینیەکانی تریتایبەت بەوئاینانەی پێشتر ناومان بردن .دیارە ئەم هەڵوێستەشمان هەڵوێستێکی زانستیانەیە و ناکۆکە لەگەڵ هەڵوێستێکی ئیمانی و بڕوای یان تەسلیمی وسۆزداری کە لە با وباپیرانەوە مابێتەوە .ئیسلامێکی تەقلیدی وفەندە مینتاڵیست لە هیچ شتێکدا جیا نیە لە هەڵوێستی مەسیحیە کی تەقلیدی یان جولەکەیەکی تەقلیدی .هەر یەك لەمانە لەناو کەلەپورەکەی خۆیدا داخراوەو بەڕەهای ئەزانێت و هیچ شتێکی تری جێگای بڕوا نادۆزێتەوە ئەمە نەبێت و هەمو ئەوانی تریش بە هەڵە ئەزانێت . مەبەستم لە هەڵوێستی تەسلیمی وسۆزداری ئەوانەیە کەدەیانەوێت قسە لەسەر ئیسلام بکەن بەس لە ڕێگای ئیمانێکی تەقلیدیەوە کە هەمو ڕێچکەیەکی شیکاری و زانستی وعەقلانی ڕەتئەکاتەوە .مادام ئەم ڕەتکردنەوەیەش باوە مەحاڵە هەنگاوێك پێشکەوین .بێگومان ڕەخنەی مێژویی ئازاد پێویستە بەسەر فەندەمینتالیستەکان

وخەڵکانی تریشدا جێبەجێ بکرێت ،لەسەر فکری تەقلیدی بەشێوەیەکی گشتی .

هاشم :هەندێك دەڵێن فەندە مینتاڵیستەکان تەنها ڕەوتێك لەناو ئیسلامدا وەردەگرن وڕەوتە عەقلانی و هیومانیستەکانی تر فەراموش دەکەن ،وەکو موعتەزیلەکان و فەیلەسوفەکان ،ڕات چیە لەسەر ئەم بۆچونانە .

ئەرگۆن :ئەمە ڕاستە. بەلاَم ئەم تەیارە فەندە مینتاڵیستە ((سەلەفیە)) سەرکەوتووە وجێگیربووە هەر لەسەدەی سیازدەهەمەوە ،ئەمە داهێنانی ئەمڕۆنیە .فەندەمینتاڵیسە کانی ئێستا ڕەگیان لەڕابردوداهەیە ،بەڵکو ڕابردویەکی دوریش .ئەمانە کاردەکەن وپێگەیشتون لەناو زەمینەیەکی گونجاودا ،زەمینە یەك کەواماوەیەکی زۆرە ئامادە کاری بۆئەکرێت .ئالێرەدایە نهێنی خێرا بلاَوبونەوەوهێزیان .لەزۆربەی ولاَتە ئیسلامیەکانداقوتابخانە فقهیەکان بلاَوبونەوە .هەرولاَتەو ئاینزایەکی زیاتر لەئاینزاکانی تر خواست و وەرگرت .لەتورکیا ئاینزای حەنەفیان پێخۆشبو ،لەسعودیە حەنبەلی ،لەمسر شافعی ،لەمەغربی گەورە مالکی ،لەئێران جەعفەری شیعی .....هتد.ئەم تایبەت کردنە تەسکە وەکو گەڕانەوەیەك وابو لەو فرەیو پلورالیزمە فکری وبڕواییەی کەواباو بو لەسەردەمی کلاسیکیدا یان سەردەمی زێڕینی شارستانیەتی عەرەبی-ئیسلامی،هەمە ڕەنگی و فرەیی ئاسایی بو پێش هاتنی سەردەمی دواکەتن وخۆدوبارەکردنەوە وداخستنی دەرگاکانیئیجتهادکردن .بۆیە هەرئەوە بەس نیە بڵێین فەندەمینتاڵیزم لادانە لەئیسلام ،یان پەیوەندی بەئیسلامەوەنیە ...ئەمە کێشەکەمان بۆچارەسەر ناکات .کێشەکە قوڵترە لەمەو

فەندەمینتاڵیستەکان وخەڵکانی تریش دەگرێتەوە .ئەوان خەڵکانێك نین هەمو دەقەکانی فکری ئیسلامی بناسن ،بۆیە ئەوەی دەیزانن ئەو ئاراستەیە لەمێژودا زاڵبووە .ئەویش ئاینزاکانی شیعەو سونە .بەلاّم هەردو مەزهەبی شیعەو سونەش توشی تەسك بیری وچەقبەستنێکی ترسناك بووە هەرلەسەدەی سیازدەهەمەوە .،ئەمەش بەردەوامە تاڕۆژگاری ئەمڕۆمان .ئەم داخرانە مێژوییە تائێستا لەلایەن ئیسلامەکانەوە لێی نەکۆڵراوەتەوە بەشێوازێکی زانستی .گەرلێکۆڵینەوەیان تیا بکردایە تێئەگەیشتن ئەو بارودۆخەی ئێستادەناڵێنن بەدەستیەوە دەگەڕێتەوە بۆئەو سەدە تاریکانەی تائێستا یش لێی دەرنەچوون .

ئەمەش مانای وایە ئێمە میراتگری ئەو سەردەمانەین کەبەتاڵە لەهەمو دەوڵەمەندی وپلورالیزمێکی فکری و بڕوایی ،میراتگری ئیسلامی سەردەمی کلاسیك نین ((ئیسلامی سەردەمی کلاسیك شەش سەدەی سەرەتای مێژوی ئیسلام دەگرێتەوە ،یان تاوەکو مردنی ئیبن الرشد))ئەمە ڕاستیەکی مێژویی بەڵگە نەویستە .دواجار پێویستە لەڕوانگەیەکی مێژوییەوە سەیری مەسەلەکان بکەین بۆئەوەی تێبگەین بۆچی ئەمڕۆش دەشڵەژێین لەوشتانەی کەهەمیشەتیا شڵەژاوین .گەرئەمە نەکەین ئەواتێناگەین بۆچی فەندەمینتاڵیزم گەشە ئەکات ولەهەمو شوێنێك بلاّو ئەبێتەوە .ناکرێت لەم شتانە تێبگەین گەرلەمەدایەکی کورتی زەمەنیدا سەیری بکەین ،یان لەبیست ساڵی ڕابردووەوە بیبینین(بابڵێین لەشۆڕشی خومەینی ١٩٧٨)وە .پێویستە مەسەلەکان لەڕوانگەی مەدای دوری مێژووەوەببینین وەك ئەوەی مێژو نوسی بەناو بانگ (فرنان برۆدێل)کردی بۆئەوەی تێبگەین لەنهێنی

ئەم دیاردە بلاّوەی جیهانی ئیسلامی .بۆتێگەیشستن لەڕیشەکانی ئەم دیاردە پێویستە هەشت سەدە بگەڕێینە دواوە .بەم جۆرە دەبینین زانستی مێژوزۆربەباشی مەسەلەکانمان بۆڕۆشن ئەکاتەوە گەربزانین چۆن میتۆدەکانی بەکارئەهێنین لەگەڵ کەلەپوری ئیسلامیدا .ئەوە فکری ڕەخنە گرانەیە ئیسلام لەناخەوە تازەئەکاتەوە کەوائێمە ئێستا زۆرپێویستمان پێیەتی .وەهەر ئەمەش هزری ئیسلامی دەکاتەوە بەسەر میتۆدەکانی زانستە مرۆڤایەتیەکان و زاراوەکانیو دەسکەوتە مەعریفیەکانی کەزۆرمەحاڵە بتوانین لەمڕۆبەدواوە فەرامۆشی کەین .بەوجۆرە دەبینین بەکارهێنانی میتۆدەتازەکان لەکەلەپوری ئیسلامیدازۆرپێویستە بۆئەوەی هزری ئیسلامی پێئازاد کەین لەو وەستانەی ئێستای .

هاشم :بەلاّم لەکاتێکدا میتۆدی مێژویی جێبەجێکرا لەسەر مەسیحیەت لەسەدەی نۆزدەهەمدا کاردانەوەو هەڵچونێکی توند ڕویدا لای فەندەمینتاڵیزمی مەسیحی ،تازەگەرەکانیان تاوان بارئەکرد بەتێکدان ووێرانکردنی کەلەپور ودەرچون لەبڕوای ئاینی و...هتد .

ئەرگۆن : بەڵێ.ئەمەڕاستە .بەلاّم دەتەوێت چیبکەین ؟یان ئەوەتابجولێین وشتەکان ببزوێنین ،یان ئەوەیە تەسلیمی قەدەرەکان بین .پێویستە شتێك بکەین بەرامبەر ڕەوشی ئێستا .ناتوانین دەستە پاچە دانیشین بەرامبەر ئەوانەی ڕو ئەدات .ئەزمونی مەسیحیەت لەسەدەی نۆزدە لەگەڵ مۆدێرنەدا ئەوەمان نیشان ئەدات کەوائێمە لەبەردەم سایکۆلۆژیایەکی ئاینی هاوبەشداین لای فەندەمینتاڵیزمیئیسلام ومەسیحی وەك یەك .ئەمە گەورەترین بەڵگەیە لەسەر گونجاوی ئەو میتۆدانە بۆبەکارهێنانیان لەسەر

کەلەپورە ئاینیەکان .پێم وایە زانستە کۆمەڵایەتی مرۆڤایەتیەکان دەوڵەمەند ئەبێت و ڕاستگۆییەکی زیاتر بەدەست دێنێت گەربەکار بهێنرێت لەگەڵ کەلەپوری ئیسلامیدا .چونکە تائێستا هیچ ئەزمونێکی پراکتیکی نیە لەگەڵ کەلەپوری مەسیحی ئەوروپیدا نەبێت ،ئەمەش بەس نیە بۆسەلماندنی متمانەیان پێویستە بەسەر کەلەپورێکی قورسی وەکو ئیسلامیدا جێبەجێبکرێت بۆئەوەی مەدای ڕاستگۆیی میتۆدو زاراوەکانیان تاقی بکرێتەوە .لەڕاستیدا ئەمەیە کەواڕۆژهەلآت ناسە گەورە کان دەستیان پێکرد لەسەدەی نۆزدەهەمدا .،لێکۆڵینەوەکانیان کاردانەوەی هەڵەشانەی دروست کرد لەنێو ناوەندە کۆنزەرفاتیڤە ئیسلامیەکاندا ،وەك چۆن لێکۆڵینەوەی هاوکارەکانیان هەمان کاردانەوەی دروست کرد لای مەسیحیە کونزەرفاتیڤە کان لەکا تێکدا هەمان میتۆدیان جێبەجێکرد بەسەر کەلەپوری مەسیحیدا .لێرەدا میتۆدی بەراورد کاری زۆرشتمان بۆڕۆشن ئەکاتەوە ،نابێت بەحەپسی وداخراوی لەناو ماڵ وکەلەپوری خۆماندا بمێنینەوە .زۆرپێو یستە بکرێینەوە بەسەر کەلەپورەکانی تردا وببینین چی تیا ڕوئەدات .

مەبەستم چیە لەسایکۆلۆجیای ئاینی هاوبەش لای ئیسلام ومەسیحی وەکو یەك ؟مەبەستم پێکهاتنی ئەو عەقلّیەتەکۆمەڵیەیە کەبەدرێژایی چەند سەدەیەك لەڕێگای سیستەمی فێرکردنیقوتابخانەیی (سکولاستیکی)ەوە دروست بووە .ئیتر لەمەوە زۆر زەحمەتە عەقلّە کان لەم عەقلّیەتە تەقلیدیە جێماوەی بابو باپیران ئازاد بکەین .ئەم عەقلّیەتە کۆمەڵیە وەکو چیمەنتۆ چیایەکی کەڵەکە بوی لێپێك هاتووە بەهۆی بەجێگەیاندنی ئەرك

وسروتە ئاینیە ڕۆژانەییەکان وئاهەنگە ئاینیەکانەوە وای لێهاتووە ئازاد کردنی عەقلّی خەلّکی لێیکارێکی زۆر ٚزحمەت بێت. بەلآم جیاوازی نێوان لایەنی مەسیحی ئەوروپی و لایەنی عەرەبی ئیسلامی ئەوەیە لایەنی ئیسلامی تائێستا ڕوبەڕوی لێکۆڵینەوەیەکی زانستی نەکراوەتەوە، ئێمەچاوەڕێبوین ئەمە بکرێت دوایبەدەستهێنانی سەربەخۆی .بەلآم زۆربەی سیستەمە سیاسیەکان سیستەمی فێرکردنی تەقلیدی ئاینیان هێشتەوە وەك خۆی ،فێرکردنێکی تەسکی دلّخۆشکەرە .ئەوەبو فێرکردنی ئاینیان جیاکردەوەلەخوێندنی زانستە مرۆڤایەتی و فەلسەفیەکان .بەلّکو تێبینی ئەکەین تائێستا زانستە مرۆڤایەتیەکان نەچۆتە ناو پرۆگرامی فێرکردنمانەوە بەشێوەیەکی چاك ،گەر وانیە چۆن دەکرێت مەسەلەکان تەشەنە بکەن وتوشی ناسەقامگیری بن ؟لەبارو دۆخێکی وادا بۆچی سەرکەوتنی ڕەوتی ئیسلامی فەندەمینتاڵیزمی توندڕەوت بەسەر ئیسلامی عەقلآنی کراوەی لێبوردەدا پێسەیرە ؟نابێت سەرسوڕماو بین بەرامبەر ئەو شتانەی کەئەمرۆ ڕوئەدەن .ئەوەی ئەمڕۆ لەجەزائیر ،مسر ،پاکستان ،...هتد ڕوئەدات شتێکی ئاساییە ونابێت پێمان سەیربێت .

دواکەوتنێکی ترسناك هەیە لەسیستەمی خوێندنی زانکۆیی عەرەبی - ئیسلامیدا.وتاری ڕۆژنامەو گۆڤارو کتێبەکان بخوێنەرەوە ئەمەی تیادیارە .ئەوەندە بەسە لاپەڕەکانیان هەڵدەینەوەو لەمە دلّنیا بین .وەهەروەها لەناو ئەو گفتوگۆسواوو دوبارانەیلەجیهانی عەرەبیدا ئەکرێت ڕنگی داوەتەوە ،هەر هەمان قسە دوبارە ئەکاتەوە و دەڵێت :نا..نا تێکەڵی مەکە لەنێوان هەمو موسڵمانان وفەندەمینتاڵیستەکان لەیەکتری جیاوازن بەلآم ئەم قسانە

زۆرئایدیالیستیانەو تەمبەڵانەیەو لەبەردەم هیچ تاقی کردنەوەیەکدا خۆی ناگرێت .ئەمە قبولٚ ناکرێت گەرسەیری مەسەلەکان بکەین لەڕوانگەیەکی مێژوییەوە .چونکە لەفۆرمە فەندەمینتاڵیستەکەی ئیسلامدا شتێك لەهزری ئیسلام ئامادەیی هەیە ،ئەم ئامادەییەش بریتیە لەبیری فەندە مینتاڵیزمی پشت بەستو بەئسوڵەکانی ئاین وفقهی ئیسلامی.ئەوفەندەمینتاڵیزمەی کەواسەرچاوەیەکی گرنگی بیری ئیسلامی ئەمڕۆپێك دێنێت تائیستا ڕوبەڕوی پیاچونەوەیەکی ڕەخنەگرانەی جدی نەکراوە لەبەررۆشنایی میتۆدە نوێکانی زانستی مێژوو،زانستی زمانەوانی مۆدێرن ،سۆسۆلۆجیا ،سایکۆلۆجیا یمیژویی وهەمو لقەکانی تری زانستە مرۆڤایەتیەکان .تائێستا ئسوڵی فقهی و ئسوڵی ئاینی لەکۆلیژەکانی شەریعەت وپەیمانگاتەقلیدیەکان ئەخوێنرێت وەك ئەوەی کە لەسەدەکانی ناوەڕاستدادەخوێنران .باشە چۆن ئەتەوێت نەوەیەکی تازەی عەرەبی ئیسلامی دروست بێت و ڕێنسانس بکات ونەوەیەکی کراوەی ئازاد لەعەقلیەتی سەردەمە بەسەرچوەکانی لێدەرچێت .ئەم ئسولانە لەسەدە ناوەندیەکانی سەرەتادا دەخوێنران باشترلەوەی کەئێستا هەیە ،بۆچی ؟چونکە ئەو کاتەدیالۆکی نێوان ئاینزاکانیشافعی ،حەنەفی ،مالکی وتەنانەت شیعەو سونەش دەکراو بەردەوام بو .دیالۆکی نێوان شیعەوسونە بەشێوەیەکی ئاشتیانە بەردەوام بو تاوەکو سەدەی دەیەمی زاینی،یان سەردەمی پلورالیزمی داهێنەرانەی شارستانیەتیعەرەبی - ئیسلامی .دواجار ئەم دەسکەوتە شارستانیانە بەجۆرێك کۆتایی پێهات ئاینزاکان کەوتنە ناکۆکی وگۆشەگیریەوە بەرامبەر یەکتری وەك ئەوەی

دیواری چین لەنێوانیاندا هەبێت .وایان لێهات وەك ئەوەی وابەستەی یەك ئاین ویەك قورئان ویەك پێغەمبەرنەبن ٍ

گفتوگۆی نێوان شیعەو سونە لەگۆڕەپانەکەدا تەواو ونبو دوای سەدەی (١١ز) وسەرکەوتنی سەلجوقیەکانی تورك ،ئەوانەی کەوا گۆشەگیریەکی مێژوویيان بەسەر ئاینزاکانی ئیسلامدا سەپاند و هەرئەوان بون دەرگای ئیجتهادیان داخست وئەو پلورالیزمە بڕواییەی لەئیسلامدا هەبو نەیان هێشت ،بۆیە سەردەمی ئەوان بەسەرەتای داڕوخان و تێکشکان دائەنرێت .

هاشم /تۆهەمو پرۆژە فکریەکەی خۆت دەخەیتە ژێرئەم ناونیشانە دیارەوە :ڕەخنە لەعەقلی ئیسلامی مەبەستت چیە لەمە ؟

ئەرگۆن :ئەم پرۆژەیەبۆیەکەم جار دەستی پێکرد کاتی خەریك بونم بەتێزی دکتۆراکەم لەسەر مسکویە ((هیومانیزمی عەرەبی لەسەدەی چوارەمی کۆچی :مسکویەیفەیلەسوف ومیژوناس)) ،ئیبن الخلدون ئاماژەی بەچاکی مەسکویە کردووە ،ئەمە بەڵگەی گرنگیەتی .ئەم بیریارە ئاسۆیەکی فراوانی بۆکردمەوە ،من ئازادیەکی سەرسوڕهێنەرم لابەدی ئەکرد بەبەراورد بەدۆگماتیزمی عەقلی ئاینی ئەمڕۆ.بۆم دەرکەوت کەواعەقلٚ بەکارئەهێنێت بەشێوازی فەیلەسوفەکانی یۆنان .تەواو هزری یۆنانی هەرس کردبو کەوادەقەکانی وەرگێڕرابون بۆسەرزمانی عەرەبی پێش لەدایك بونی ئەو لەسەدەی (٤ ك)و (١٠ ز)ئەم بیریارە ئیسلامە تەبەنای عەقلی ڕەخنەگرانەی فەلسەفی کرد بەهەموو ڕەهەندەکانیەوە .دواجار توشی بیریارەکانی تری سەردەمی مسکویە بوم پێشهەمویان ،(ئەبوحەیانی تەوحیدی) .بەم جۆرە تێزێکی تەواوم نوسی دەربارەی ئەو نەوەڕۆشنبیرە

،نەوەی مەسکویەو تەوحیدی .دیارە ئەوان کتابێکیان داناوە بەشێوازی پرسیارو وەڵام ونامە گۆڕینەوە ،ئەم کتابە هاوبەشە کتابی ((الهوامل والشوامل)) هاوشیوەی نادۆزمەوە لەزمانە کانی تردا ،ئەمە یەکێکە لەگەنجینە بەنرخەکانی کەلەپوری عەرەبی ئیسلامی .ئەوەخوێندنەوەی مسکویەوتەوحیدی بو ئازادی کردم لەعەقلّیەتی دۆگماتیزمی تەسك ،ئەو عەقلّیەتەیکە تائێستازاڵە بەسەرماندازۆربەداخەوە .

هاشم : جیاوازی نێوان پرۆژەکەی تۆ((ڕەخنە لەعەقڵی ئیسلامی)) وپرۆژەکەی محمد عابد جابری ((ڕەخنە لەعەقڵی عەربی)) چیە

ئەرگۆن : بڕوام وایە جابری بەشداری کرد لەبزوتنەوەی بەرخۆری (استهلاك) ئایدۆلۆژی کەلەپوردا .بەمانایەکی ترهەوڵی ئەدا هەندێك خەسڵەتی سەردەمی کلاسیك دەرخات (سەردەمی زێڕینی شارستانیەتی عەرەبی - ئیسلامی)) و عەرەبی ئەمڕۆ ڕازی کات بەوەی ڕابردویەکی پرشنگداریان هەیە و دەتوانن پشتی پێ ببەستن بۆئەوەی ڕوبەڕوی مۆدێرنیتەی ئەوروپی پێ ببنەوە .بەلاّم گرفتەکە لێرەدایە کەچارەسەرلەبەرخۆری ئایدۆلۆژی کەلەپوردا نیە،یان لەشانازی کردن بەباب وباپیرانەوە نیە ،بەڵکو لەوەدایە ئەم کەلەپورە وەکو خاڵی دەرچون بۆگەیشتن بەڕەوڕەوەی شارستانیەتی هاوچەرخ دابنرێت .کەلەپوری عەرەبی - ئیسلامی سەرەڕای گەورەی وگرنگی هەرلەناو ئەو بارو دۆخە عەقلّیەی سەدە ناوەندیەکان دەرناچێت کەتێیدا سەوزبووە .لەڕاستیدا چارەسەر لای ئەم ڕابردووە زێڕینە نیە، بەڵکو دەکرێت وەك ئامرازێك گەربزانین چۆن بەکاری بێنین وگەشەی پێبدەین و تێیپەڕێنین بمانگەیەنێتە چارەسەرێك

.سەرەڕای ئەمەش چەمکی عەقڵی ئیسلامی هەستپێکراو ترە تاچەمکی عەقڵی عەرەبی . عەقڵی ئیسلامی ئامادەیی هەیە لەدەقەکان وعەقڵەکانیشدا ،دەتوانین دەستەبەری کەین بەشێوەیەکی بەرجەستەو هەمو ڕۆژێك لەگەڵی دەرگیرین .دەتوانین لێکۆڵینەوەیەکی ڕەخنەگرانەی مێژویی لەسەر بکەین نەك نەك ڕامانی وتەجریدی .ئەم ڕەخنە گرتنە لەعەقڵی ئیسلامی هەنگاوی یەکەم پێك دێنێت کەدەکرێت موسڵمانان لەڕێگایەوە بچنە ناو مۆدێرنەوە و زاڵیش بن بەسەریدا .لەڕاستیدا جابری دوری گرتووە لەبەکارهێنانی چەمکی ڕەخنە لەعەقڵی ئیسلامی و گۆڕیویەتی بە ڕەخنە لەعەقڵی عەرەبی بۆئەوەی بەدوربێت لەکێشەو بەرپرسیاری .ئەمە فێڵێکی ئاشکرایەو لەکەس شاراوە نیە، کیشەی بەردەم ئەمڕۆو سبەینێشمان کێشەی ڕەخنە کردنی عەقڵی ئیسلامییەنەك عەرەبی ، چونکە عەقڵی عەرەبی خۆیشی عەقڵێکی ئاینیە،یان نەچۆتە قۆناخی پاش ئاینەوە .چۆن دەکرێت ڕەخنە لەعەقڵی عەرەبی بگیرێت بیّڕەخنە گرتنی عەقڵی ئاینی ؟!ئەمە مەحاڵە .دواجاریش زیاد لەسەدان ساڵە ڕەخنە گرتنی عەقڵی لاهوتی سەدەناوەندیەکان وەکو ئەرکێکی گرنگ لەبەردەممانداییە ،بیّ هەستان بەم ئەرکە نەئازادئەبین و نەڕێگای دەربازبونیش ئەدۆزینەوە.بەڵگەی ئەمەش ڕوداوەکانی دنیای ئێستِامانە .

ئەمە مانای وانیە جابری هیچی نەکردووە .هەوڵەکەی زۆربەکەڵکەو یەکێکە لەگرنگترین هەوڵەکانی ناو ڕۆشنبیری عەرەبی. بەلاّم بەس نیە .پێویستە تێپەڕێنرێت بۆهەوڵی قوڵترو دورتر .بەکورتی پێویستە بچینە کرۆکی کێشەکانەوە ولێی دورنەکەوینەوە بەبیانوی ڕازی کردنی خەڵك و جەماوەر

.پێویسته ڕەخنه بچێته ناوناوەڕۆك وڕیشەی شتەکانەوە نەك هەر ختوکەیان بدات یان بەتەنکی بەریان کەوێت .

هاشم :بۆچی ئەورپا ڕینسانسی بینی ودابڕا لەسەدە ناوەندیەکان کەچی ئێمه نەمان دی .

ئارگۆن :ئێمه دوهەولی لەبارچومان هەیه بۆڕێنسانس .یەکەمیان لەسەردەمی کلاسیك بو وەك ئەوەی وتمان و دووەمیان سەدەی‌نۆزدەهەم .گەرڕێنسانسی یەکەممان بواری بەردەوام بونی هەبوایه ئەوائێمه پێشەنگی بزوتنەوەی مێژو ئەبوین .ئێمه پێش ئەوروپا گەیشتینه ڕۆشنگەری وکەڵکی زۆریان لێوەرگرتین .بەڕاستی پێشەنگ بوین لەبوارەکانی زانستەکان و ئەدەب وفەلسەفە بەدرێژایی هەردو سەدەی((۹ و۱۰ ز)) ((۳ و٤ ك))،ئەوروپا زۆرشتی لێوەرگرتین تاسەدەی دوازدەهەم .بەداخەوە ئەم ڕێنسانسە جوانە زۆرنەژیا ،وەپشتگیریەکی کۆمەڵایەتی چینێکی کراوەی وەکو چینی بورژوازی ئەوروپای نەبو .دیارە گەر ئەم چینە دروستنەبوایەو بەڕوی هزرە تازەکاندا نەکرایەتەوەو پشتگیری فەیلەسوفە ڕۆشنگەرەکانیان نەکردایە لە سەدەی هەژدەهەمدا ئەوروپا نەیدەتوانی ئەو شارستانیەتە دروستبکات کە ئەمڕۆدەیبینین .ئەوەچینی بورژوازی بو کۆت وسنورەکانی دەربەگایەتی‌لەکۆمەڵگادا شکاند ،ئەوە ئەوان بون چینەخانەدانە کانیان جێ‌لەق کردو بەشداری دروستکردنی مۆدێرنەیان کرد ،بەلام ئەو چینە بورژوازیە بازرگانیەی لەڕۆژگاری خەلیفە مەئموندا گەشەی کرد و پشتگیری هزری ڕۆشنگەری موعتەزیلەکان وفەیلەسوفەکانیان ئە کرد زو لەناو چو بەهۆی گۆڕانی هێڵی بازرگانی جیهانی عەرەبی ئیسلامی . ڕێنسانسی سەدەی

نۆزدەهەممان تاوەکو سەرەتای پەنجاکانی سەدەی بیستەم بەردەوام بو ئەویش تێکشکا بەهۆی چەند فاکتەرێکی دەرەکی وناوەکیەوە .هەمیشه چاوەڕوانی ڕێنسانسێکی تری نوێین .گەربێت وهەرزارجاریش شکست بێنین لەڕێنسانسدا هەردەبێت جارێکی تر هەوڵبدەینەوە .هەمو ئەوەی ئێستا دەیکەین بریتیه لەئامادە کاری بۆڕێنسانسێکی تری عەرەبی -ئیسلامی ئەمەش ناکرێت لەڕێگای هزرێکی تازەوە نەبێت .

هاشم : ئایه ڕۆشنبیرانێکی ڕەخنه گرمان هەیه کەوابتوانێت میۆدە تازەکان لەخوێندنەوەی کەلەپوری ئیسلامیدا بەکاربهێنێت ؟

ئەرگۆن : هەست دەکەم تائیستا هیچ ڕۆشنبیرێکی ئیسلام نیه بوێرێت هەڵکۆڵین لەڕەگی کێشەکاندا بکات ،بێگومان هەندێك هەوڵهەیه بەلام زۆرناڕوات پێویسته بزانین هزری عەرەبی –ئیسلامی لەداهێنان کەوتووە لەدوای (ئیبن الرشد ۱۱۹۸ ز)و(ئیبن الخلدون ۱٤۰٦ ز). کیشوەرێکی‌گەورە لەشته حەرام وبیرلێ‌نەکراوەکان یان ئەوانەی مەحاڵه بیریان لێبکرێتەوەدروستبوەو کەڵەکەبووە لەڕۆشنبیری عەرەبیدا بەدرێژای ئەم ماوەیه .ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کەلێنێکی مێژویی گەورە هەیه وپێویستە پڕبکرێتەو .دەبێت هەمو ئەو ئەو شتانەی کەهەبوون لەڕێنسانسی سەدەی نۆزدەهەمەوە تاسەرەتای پەنجاکانی سەدەی بیست لەبەرچاوبگیرێ ،ڕۆشنگەرەکانی هاوشێوەی تەها حسین بەدرێژکراوەی ئیبن الرشد و ابن الخلدون دائەنرێت .ئەم ڕەوتە عەقلانیە ڕەخنەگرە بەردەوام نەبون لەبەر چەند هۆکارێکی ناوەکی ودەرەکی .

دەکرێت بلێین خوێندنەوەی ڕەخنە گرانـەی کەلـەپوری ئیسلامی دواخـراوە بەدرێژای ئەم ماوەی دواییە .دوائەخرا بەبیانوی تێکۆشان دژی کۆلۆنیـالیزم .ئەمە لێی تێئەگەین لەکاتی خۆیدا ڕەوایە، چونکە ئازادی ویستی نیشتمانی لەپێشەوەی هەمو شـتەکانی تردێت . ئـەوە کەلـەپورە یـەکانگیری کۆمـەڵیو نیشـتمانی دروسـت ئـەکات بۆیـە نابێـت ڕەخنـەی لێبگـرین لەمانـدوێتی ململانێـی لـەدژی کۆلۆنیـالیزم و ئامـادەیی مەترسیـە دەرەکیەکانـدا. بـەلآم ئێسـتا شـتەکان گـۆڕاون .دوای ئـەوەی ئێسـتا هـەربۆخامان ئـەژین ولـەکۆلۆنیالیزم ڕزگـار بـوین لێکۆڵینـەوەی ڕەخنەگرانـەی وازۆرپێویسـتە لەپێناو ئازاد بـون لەکلێشـەیەکی دۆگماتیزمی چەقبەسـتوی کەلـەپور .دوای ئازادی لەدەستی دەرەوە ئێستا کـاتی ئازادیـە لەدەسـتی گرفتـە ناوخۆییـەکان ،ئـەم بلآوبونـەوەی بزوتنـەوە فەندەمینتالیزمیـەکان ٍچـیە گەربەلگەیـەکی گەورەنـەبێت بۆپێویسـتی دەسـتپێکردنی ئـەم خوێندنـەوە ڕەخنـە گرانـە قوڵەی کەلەپور .

سەرچـاوە (قضایـا فـی نقـد العقـل الـدینی ((محمـدارکون))
ترجمە والتعلیق هاشم صالح
الگبعە الاولی / دارالگلیعە للگباعـە والنشـر .لبنـان / بـیروت /
لاپەڕە ٣٢٥-٣٣٣

دەربارەی وەرگێرانی ئەدەب

میلان کۆندیرا

لەزانکۆکانا وەك نەریتێکی لێهاتووە کەهەمو جارێك تەماشای کارە ئەدەبیەکان ئەکرێت لەڕوانگەی ئینتمای دەقەکەوە بۆگەلێکی دیاری کراو . هەروەها دەبینین تەنها پسپۆرەکانی بواری ڕۆشنبیری ئەڵمانی بۆیان هەیە خۆیان بەکارەکانی هیرمان بروخەوە((H . broch)) خەریك بکەن، گەرکەسێکیش بیەوێت کار لەسەر بەرهەمەکانی ‘ جۆیس و بروست ^ بکات هەرهەمان شێوازە . ماوەیەکی زۆرە ئەم جۆرە کارانە نیگەرانم ئەکات . چۆن دەکرێت هەست بەڕەسەنایەتی بروست وبروخ بکەین گەربێتو ئیشکالیەتی ڕۆمانی هاوچەرخ لەبەرچاو نەگرین ، کە ئەم ئیشکالیەتە دواجارلەسەرویی ناسیۆنالیزمەوەیە .ئەمڕۆ گەر خوێندکارێك بیەوێت لێکۆڵینەوەیەك لەسەر ((غۆمبرۆفتش)) بنوسێت مامۆستاکانی ناچاری ئەکەن یەکەم جار دەبێت زمانی پۆڵەندی بزانێت . وەهەر بەهۆی ئەم دەنگۆنەتەوەییەوە یە ئەبینین بەگۆشەگیریەکی لادێیانەی بەجیهانی کراوەوە حوکم ئەدەن بەسەر هەمو ئەو لێکۆڵینەوانەی لەسەر غۆمبرۆفتش ئەکرێت ، بەتایبەتی ئەوانەی دورن لەپۆڵەنداوە .ئایابەرزکردنەوەی مەرجی لێکۆڵینەوەی نوسەران بەزمانە ڕەسەنەکەی خۆیان بەس بۆبینینی وردبینیەکی زانستیانەی زیادەڕۆیە ، ئایا هەر کەسێك زمانی دانیمارکی نەزانێت مافی ئەوەی نیە کیرکگاردبخوێنیتەوەو گفتوگۆی لەسەر بکات ؟

لەوانەیە لێرەدا بێهودە نەبێت چەند پرسیارێکی لەم جۆرە بکەین :- ئایا کاری ئەدەبی قابیلی گواستنەوەیە بەبێ کەم وکوڕی ؟ ئایا لەتوانادا هەیەکۆششی ستاتیکی نوسەرێك بگوێزرێتەوە و وەربگێڕرێت ؟ ئەمەیە

ئەو پرسیارە گرنگەی تایبەتە بەوەرگێڕان .گەربێتو وەرگێڕانی پاك و ڕاستگۆمان نەبوایە چۆن ئێستا ئەدەبێکی گشتیمان ئەبوو .

هەمو جارێك دەوترێت وەرگێران وەك ئاوێنەیەك وایە یان ئەوەتا شتەکان وەك خۆی نیشان ئەداتەوە یان ئەوەتا جوانتر لەخۆی ، من هیچ بۆچونێك نابینم لەمە گەمژەتر بێت !هیچ وەرگێڕانێك جوان نیە تائەو کاتەی پاك وڕاستگۆنەبێت ، دەکرێت کەسێك بلێت ئەمە نابێت ومەحالە ،چونکە هەمووشەیەك لەزمانێکی دیاریکراودا بەرامبەرێکی هاوواتای نیە لەزمانێکی تردا کەکوت ومت وەك خۆی وابێت .بێگومان ئەمە ڕاستە ، بۆنمونە وشەی sehnsucht کەوشەیەکی بەناوبانگی ناوشیعری ئەلمانیە نەبەواتای نوستالیژیا دێت ونەبەواتای یادکردنەوە .هەربۆیە پێویستە لەسەر وەرگێڕکەبەهەر ڕێگایەك بێت بگەڕێت بۆگونجاوترین وشەیەك کەهەمان مانا ببەخشێت لەزمانی فەرەنسی... یان هەر زمانێکی تردا . بابپرسین ئەم ڕێگا گونجاوە کامەیە ؟ ئایا لەنیشان دانی مانادایە ؟ یان لە لەگوزارشکردن بەوەسفێکی زیاترەوە ؟یان بەکارهێنانی وشەیەکی تازە کەپێشتر بەکارنەهێنراوە ؟ دیارە پاکی وڕاستگۆیی وەرگێڕهەرگیز بەشێوەیەکی ئالی دروست نابێت ، ئەمە پێویستی بەتوانای دۆزینەوەو هەستێکی داهێنەرانە هەیە ،چونکە ئەم پاکی وڕاستگۆییە گرانترین هونەرە .هەربۆیە هێزی نوسەر لەخەیالگەکەیدا نیە بەتەنها ئەوەندەی کە لە توانانیدایە بۆداهێنانی بەهێزترین زمان و وشە لەڕوی دەلالەتیەوە . هەرلەم سۆنگەوە دەلێین وەرگێڕانی بروست ئاسانترو بێگرفت تر نیە لەوەرگێڕانی دیکارت . ئینگلیزی وئەمریکیەکان ڕۆمانە بەناوبانگەکەیان

ناسی بەناوی ((یادی شتەکانی ڕابردوو)) rememrance of things past وەئەمەش ئاماژەیەبۆ سی هەمین سوناتای شکسپیر ، مەحالە ناوێك هەلبژێرین لەمە جوانترو ئەزمونکراوتر بێت لەهەمانکاتدا ،بۆیە ئەو ناوەی بروست هەلی بژاردوە تەعریفێکی زۆر وردبینانەیە بۆ ڕەوشێکی مرۆیی تایبەت ، وشەکانی ناوەکەیش بەهیچ جۆرێك قابیلی ئالو گۆڕنیە . بەم جۆرە بۆم دەرکەوت وەرگێڕانە ئەلمانیەکەی کتابەکەی ڤیفان دینون ((V.denon)) ڕەوشی سبەینێ point deludemian بووە بە ((شەوێکی ترە بەردەوام)) nureine nacnt ئەم ئاسایی بونە سۆزداریە ساویلکەی کەهەموو هونەر کاریەکانی ناوی فەرەنسی تیا پەرش بلاو بووە تاڕادەیەك ڕوکارێکی تراژیدی بەدەست هێناوە ، لێرە بەدواوە وەك گریمانێکی هیدۆنی لێهاتووە .

ڕۆمانەکەیبرۆخ بەناوی ((بێگوناهان)) ((unschuldigen)) کەکرا بەفەرەنسی ناوەکەی بوبە ((نابەرپرسەکان)) ((Irresponsables)) . ئەو پارادۆکسە فراوانەی لەڕۆمانەکەی برۆخدایە قسە لەگوناهبارکردنی بێگوناهەکان ئەکات ، کەچی ناولێنانە فەرەنسیەکە ی نەیهێشتۆ تەوە . بەم جۆرە دەبینین هەر لەیەکەم عیبارەتەوە کەناوەکەیە مەغزای کتابەکە لەباربرا .

جارێکیان کتابێکم دەست کەوت کەسالی ١٩٨٩ دەرچووبو .ئەم کتابە بەشێوەیەکی جادوگەرانە سەرنجی ڕاکێشام ،کتابەکە وەرگێڕانێکی پوختەی کارەکانی فرۆیدبوو لەگەل پاشکۆیەکدا بەناوی ((کەفرۆید وەردەگێڕرێت)) . وەرگێڕەکان ئەوەیان ڕونکردبوەوە کەکارەکەیان پشتی بەچی بەستووە ،

ئاگایشیان لەو هۆکارانە هەیە وای لێ کردون ئەو زاراوانە هەڵبژێرن بۆوەرگێڕان لەفەرهەنگەکەیانا نەك هی تر ،،بەم جۆرە فەرهەنگێکمان پێشکەش ئەکەن بەناوی ((فەرهەنگی بیرۆکەکان raisonne Dictionnaire)) کەپێکهاتووە لە شەست وشە ، ئەمەش وەك دەروازەیەکە بۆفرۆید و تایبەتە بەشیکاری دەلالەتی وشەکان بەزمانی ئەڵمانی . هەروەها لەوەرگێڕانەکانی پێشتری وشەکان کۆڵیبونەوەو ئەو هۆکارانەیش کەوای کردووە ئەم وشانە هەڵبژێرن بۆوەرگێڕان ، من ئەو کات بەخۆمم وت : ئەم نمونەی هەوڵ وماندوبونی جدیە ، پێویستە نەك هەر لەگەڵ کارەزانستیە بەنرخەکان بەڵکو لەگەڵ ڕۆمانە مەزنەکانیشدا بخرێتە گەڕ. زۆرجار من نەفرەت لەو وەرگێڕانە خراپانە ئەکەم کەهەستکردن بەبەرپرسیاری تیا ڕەچاو نەکراوە ، مەرجنیە ئەم وەرگێڕانە خراپانەیش هەمو جارێك وەرگێڕەکان لێی بەرپرسبن .

جارێکیان پیربلانشۆ P. blanchaud نوسیبوی ((هەندێك جار نوسەرەبیانیەکان خۆشکرد ن و جوانکردنی ئەوەی لەسەر دەقەکانیان ئەوترێت ، یان خۆش کردنی مەغزای دەقەکانیان لەئەنجامدا ئەسەپێننە سەر وەرگێڕە فەرەنسیەکانیانا . پێویستە ئەو نوسەرانە بزانن ئەم خۆشکردنە بەرهەمی هەوڵی وەرگێڕەکان نیە ، لەزۆربەی حاڵەتاکاندا بلاٌوکەرەوە کان درێژە بەم کارە ئەدەن !)) بەم وشانە بلانشۆ واقعێکمان بۆئەگێڕێتەوە کەزۆر ئاساییە ، زیاترە لەوەی ئەگەرێکی دوربێت و هەر تەنها پەیوەندی بەوەرگێڕانی ((ڤۆن کلایست von klaist ەوە هەبێت ((ئەوەبوو کە بلاٌوکەرەوە کە ڕای گەیاند ئەیەوێت دەستکاریەکی ئەو دەقە

بکات کە زۆر جوانو ئاسان دانرابو ، بەلاٌم ئەو وەرگێڕەی کەبەپاکی و ڕاستگۆییەوە دەقە ئاڵۆزو سەختەکەی وەرگێڕابوو ڕازی نەبوو بەدەستکاری کردنی .دیارە لەکاتی ئەم پرۆسەی ڕوبەڕو بونەوەدا ئەوەی لەپەیوەندی نێوان بلاٌوکەرەوەو وەرگێڕدا ئەبینرێت ئەوەیە کەوەرگێڕەکە لایەنی لاوازە)) ، ئەوەبوو چاپێکی تازەی ڤۆن کلایست دەرچوو ، بەلاٌم ئەنجامی کاری کەسێکی تر بوو ، وەئەم جارەیان هەڵگری قەدەرو قورساییەکی تربوو کەبەرەو نائومێدی ئەبرد ، بلانشۆ مەسەلەکەمان نیشان ئەدات بەپشت بەستنی بەچەند دەقێکی وەرگێڕراو دواجار حاڵەتە کە کورت ئەکاتەوە بۆئەوەی کە ئەڵێت ((بەجەخت کردنەوە لەسەر زۆربلاٌوبونەوەی دیاردەکە لەجیهاندا)) کاتێك وەرگێڕێك دەقەکەی خۆی ئەنێرێت بۆبلاٌوکردنەوە یەکسەر بلاٌوکەرەوەکە پێی ئەڵێت دەقەکەی تۆ پێویستی بەوردبینی هەیەو زۆرخاڵی ناشارەزایشی تیایە ،بەمەش ئەیانەوێت بەهەر جۆرێك بێت شتێك بەو نوسەارنە بڵێن کەکارەکانیان وەرئەگێڕرێت .گەرهاتو ڕستە کانیان درێژبوو کورت ئەکرێتەوە ، یان گەر کورت بوو درێژئەکرێتەوە ،ئیتر بەم جۆرە دەست ئەکەن بەبەکار هێنانێکی زۆری ((ئامرازی پەیوەندی)) و لەئەو شوێنە تایبەتانەی نێو دەقەکەیشدا دوبارە بونەوە پێویستە وەك بەشێك لەستاتیکای دەق ئەوان فەرامۆشی ئەکەن .

ئێستاکە بابپرسین ئایا ماڤی سانسۆرو بلاٌوکەرەوەکانە سەرلەنوێ دەقەکە دارێژنەوە ؟ ئەمە کۆکەرەوەیەکی گشتیە بۆهەمووشتێك ، نە لەسەر بناغەی دەستنیشانکردن و نە لەسەر شێوزای هەڵزنین بە بەرزاییەکاندا ،بەڵکو ئەمە نوسینێکە کەبۆسۆپەر مارکێتەکان بشێت ،چونکە

بلاّوکەروەکان بڕوایان وایە سۆپەرمارکێتەکان تەنها شوێنە زۆرترین کتێبی تیا ئەفرۆشرێت .

دەقەکەی بلانشۆ گرنگیەکی زۆری هەیە ،بەڵکو بانگەشەیەکە لەپێناو بەرگری کردن لەوەرگێڕان وەك هونەری ڕاستگۆیی ، ئەم هونەرە گرنگی خۆی لەدەست ئەدات گەر دوور بخرێەوە لەو بۆچونەی غیتە دەربارەی ئەدەب بەگشتی هەیەتی ،ئەوەی کارێکی وای کرد دانیشتوانی ئایسلەنداو فەرەنساوەك یەك لەبروست تێبگەن .

*** ئەم وتارە لەژمارە ٦ لۆمۆندی ساڵی ١٩٩٥ بلاّوکراوەتەوە / عدنان موبارەك کردویەتیە عەرەبی ولەم سایتەدا بلاّوکراوەتەوە .www.iraqstory.com

بەزمانی کوردیش لەژمارە ١٩ ی گۆڤاری نمادا بلاّوکراوەتەوە .

گەڕانەوە بۆپرسیارەکەی ڕۆلان بارت
مێژوو یان ئەدەب؟

مێژووی ئەدەب ± ئایا شتێکی وا دەکرێت هەبێت ...؟

ماریا یانیۆن *

بەدڵنیاییەوە ئەمە یەکێکە لەپرسیارە زۆرسەختەکان . ماوەیەکی دورو درێژە مێژووی ئەدەب ئەو ڕۆشنی و بڕواپێکراوییەی خۆی لەدەستداوە کە

وا لەلایەن بیانوگەراکانی سەردەمی زێڕینیەوە پێی بەخشرابوو .بۆنمونە مامۆستای ڕەخنەی بونیادگەری ڕۆلان بارت بڕوای وابوو ئەم مێژووە کارێکی گونجاوە بەڵام بەشێوەیەکی تایبەتی و (لەدەرەوەی کارە ئەدەبیەکان) ، یان ئەوکاتەی تایبەت ئەبێت بۆئەو شتەی کە بە (دەزگای ئەدەب) ناوئەبرێت ، ئەوکاتە (مێژوویەکە نەك هەر بۆئەدەب بەڵکو بۆئەرکەکانی) . بەدەربڕینێکی تر ئەم مێژووە کارێکی گونجاوە لای بارت تەنها لەیەك حاڵەتدا: ئەوکاتەی ئەبێتە سۆسیۆلۆجیای ئەدەب . جگە لەمە ئەوا دەبێتە ڕیشاڵێك بۆڕەخنەی ئەدەبی ، بەپێی ئەو بۆچونانەی قوتابخانەکانی ڕەخنەی نوێ بڵاوی کردەوە ، ئەو کاتەی ڕوبەڕوبونەوەیەکیان لەنێوان مێژووی ئەدەب و ڕەخنەی ئەدبی دروست کرد .

ئەوەی کەبارت وەکو مەسەلەیەکی زۆر بڕواپێکراو خستیەڕوو بەلای خەڵکانی ترەوە بەو جۆرە بڕوا پێکراو نەبوو .. لەناونیشانی دەقەبەناوبانگەکەیدا (مێژوو یان ئەدەب) ساڵی ١٩٦٠ دەیویست خیارێکی لەم جۆرەمان بخاتە پێشچاو : یان مێژوو یان ئەدەب . بێگومان دەکرێت لەنێوان هەردوکیاندا گونجانێك دروست بکەین بەڵام بەشێوەیەکی دابڕ و لەگەڵ سنور بەندیەکی توند . پرسیارێکی لەم جۆرە ئەوەدەرئەخات قەیرانێك هەیە لەمێژووی تەقلیدی ئەدەبدا ، لەلایەکی تریشەوە هەرئەم پرسیارە ڕێگەی دەرچون لەقەیرانەکەمان بۆخۆش ئەکات . لەکاتی ئەو جەنگانەی لەگەڵ بونیادگەرەکاندا ئەکرا زۆرجار ئەو وتەزای مارکسیان ئەوتەوە (ئێمە هەر یەك زانست ئەناسین ئەویش زانستی مێژووە) . قەیرانی مێژووی ئەدەب لەقەیرانێکی گەورەترەوە سەرچاوەی گرتووە کە

ئەویش لەڕاستیدا دووقەیرانە ، یەکێکیان تایبەتە بەچەمکی (ئەدەب) ،ئەوی تریشیان چەمکی (مێژوو) ، یاخود هەردوو ڕەگەزە بنەڕەتیەکەی ئەم لقەی مەعریفە ، قەیرانی (چەمکی تەقلیدی ئەدەب) قەیرانی ئەو ئەدەبەیە کەوەها لەئەدەب ئەگات ، کۆمەڵێك بەرهەمە لەبەرزترین بەرهەمەڕۆحیەکانی مرۆڤ و وەك گەنجینەیکی بەهاپیرۆزەکان کە لەلایەن کاهینە شیکارەکانەوە کاری لەسەرئەکرێت و بەرز ڕائەگیرێت . هەر لەچوارچێوەی ئەم جۆرە هەڵسوکەوتکردنە لەگەڵ ئەدەبداچەمکی کولتور (ڕۆشنبیری) لەدایك بوو لەوەرچەرخانی هەردوو سەدەی هەژدەهەم و نۆزدەهەمدا و لە دەورو بەری ستاتیکای ئایدیالیستی ئەڵمانیادا کە هاوشان بە زانستە مرۆییەکانی ئەڵمانیا وەکو زانستی ڕۆح چەمکی وەهم و داهێنانیان بەکارئەهێنا . ئەم جۆرە بۆچونانە توشی دەستکاریکردن و پیاچونەوەی بنەڕەتی بون لەئاکامی دیموکراتیزەکردنی کۆمەڵگاکان و دروستبونی ئەو ناوەندە زۆرگەورە کولتوریانەی کەهەڵئەسان ئەفراندن و بڵاوکردنەوەی ڕۆشنبیری کۆمەڵەیی (الجماعیە) . هەربۆیە ئەم گۆڕانکاریە وەك ئەنجامی ئەو گومانەگشتیە بوو لەو دابەشکردنەی کەئەوکات بۆڕۆشنبیری هەبوو ، چونکە ئەو کات ڕۆشنبیریان دابەش ئەکرد بۆڕۆشنبیریەکی (بالا) و ڕۆشنبیریەکی (نزم) . بەڵام بەهۆی ئەنترۆپۆلۆجیای کولتوریەوە ، بەتایبەتی بەشەئەمریکاییەکەی ، زانستی مرۆڤایەتی هاوچەرخ هەستا بەجارێکی تر هەڵسەنگاندنەوەی چەمکی تەقلیدی کولتور . ئەوەبوو تەعریفێکی نوێیان پێشکەش کرد کەپێی وابوو کولتور کۆسیستەمێکە بۆڕەوشی ڕفتاری مرۆڤ لەکۆمەڵگاداو هەروەها

ئەنجامەکانیشی . ئەوەی کەتازە بێت لەم بۆچونەدا ڕێگە نەدانە بەکورت کردنەوەی کولتور بۆئەو بەرهەمانەی کەبەبەها ڕۆحیە باڵاکان ناوئەبرێت ، ئەمەش بەهەلاوێردی ئەو کەرتانەی کەئەمڕۆ بەڕۆشنبیری کۆمەڵەیی ناوئەبرێن ،وەك وێنەگیراوەکان و چیرۆکە خۆشەویستیە زۆرباوو بێنرخەکان و ئەو ڕۆمانانەی کە بە بەش لەڕۆژنامەکاندا بلاو ئەکرێنەوە و زنجیرە دراما تەلەفزیۆنیەکان و ...هتد . بەم جۆرە تاڕادەیەکی دیار چەمکی ئەدەب گۆڕا و فراوان بوەوە ، ئەم (ڕۆشنبیریە جەماوەریە) ئێستا بەشێکی هاوشانی ئەو ئەدەبەیە ، ئەو مەسەلەی کەوا ماوەیەکی زۆر سوریالیەکان داوایان ئەکرد . بەم جۆرە بوو سنوری مەملەکەتیان شکاندو پاڵەوانە نوێکانی وەك تەڕەزان و فانتوماس و دکتۆرمابوسەو خەڵکانی تریش هاتنە ژورەوە . کەسایەتی تەرەزان کەبۆرۆز دایهێنا بەنوسینی ٢٦ ڕۆمان کە کۆی نوسخەکانی گەیشتە نەوەت ملیۆن ، و ٢٤ فلمی سینەمایی و، ٥٧ فلمی تری تەلەفزیۆنی و زیاتر لە٥٠٠بەرنامەی ڕادیۆیی و زیاتر لە١٢٠٠٠ وێنەی فۆتۆگراف . تیۆری ڕۆشنبیری هاوچەرخ ناتوانێت ئەم ڕاستیانە فەرامۆشبکات . دیاردەی پاڵەوانە ڕۆشنبیریە زۆرباوەکان ئەو پرەنسیپەی بەتەواوی جێڵەفکرد کەبە چونیەکبونی تەفسیری ناوئەبراو وەك پێویستیەك دائەنرا لای خوێنەرانی (ئەدەبی مەزن) ، دەرکەوت هاوشێوەی ئەم چونیەکبونە زۆرپێویست نیە . جیرارجینیت کەیەکێکە لەدیارترین ڕەخنە گرەبونیادگەرەکان لەکتێبەکەیدا (کەسایەتیەکان) ساڵی ١٩٦٦ نوسیبوی، ئەڵێت : (فانتمۆس و پیاوە ڕیش ماش وبرنجیەکە بەو جۆرە تایبەتیە قسەمان بۆناکەن کەوا هاملێت و سوان موخاتەبەمان ئەکەن

، بەلام دواجار ئەوانیش زۆرشتمان فێرەئەکەن) . هۆکاری یەکەم لێرەدا ئەوەیە کەئەوان دووکەسایەتی ئەفسانەین . تەرەزان کە (بەهێزە وەك هرقل و ئەنالێنێت وەك یۆلسیس و سوارچاکە وەکو لانسیلۆت ، ئەمە دەمامکێکی تازەیە کەوا خراوەتە ڕوی یەکەم نموزەجی کۆن ، ئەمە ژیانەوەو دەمامك پۆشیەکە لەدارستانەکانی ناوچەی هێڵی یەکسانی بۆچەند پاڵەوانێك کەوا پێش ئەوان هەبوون) .

ئێستا ئاسۆکانی بینینی ئەدەب گۆڕاوە بەهۆی دروست بونی واقعێکی نوێوە کەوا ئەم ئەدەبە وەك کۆمەڵەکارێکیناوداری پیرۆز خۆی دەرناخات ، بەڵکو وەکو مەملەکەتێکی هاوبەش بۆئۆلسیسەکان و تەرەزانەکان دەرئەکەوێت. لێرەداچەند فاکتەرێکی تر هەیە بۆ گۆڕینی بیروڕای ئەدەبی ، هەر ئەو فاکتەرانەیش بو بە هۆی گۆڕینی شێوازەکانی نوسین ، ئەوەی کەوا تاڕادەیەکی زۆرلێی تێئەگەین گەر هاتو هەستمان کرد بە هێزی پشت بەخۆ بەستنی ئالوگۆڕپێکراو و خاڵی دەستپێکردنی هاوسەنگ بۆهەر یەك لە زانستە مرۆڤایەتیەکان و ڕەوشی هونەر .گۆڤاری پێشەنگ (تل کیل) ی فەرەنسی کەوا ڕۆڵێکی گرنگی گێڕا لە بێدار کردنەوەی ڕۆمانی نوێدا بیروباوەڕێکی یەکلاکەرەوەی داڕشت ، کاتێك پێی وابوو : ‘ لەهەموحاڵەتێکدا (مێژوی ئەدەب) وەك پرۆسەیەك دەمێنێتەوە کەچاوەڕێی جێبەجێکردنە : ئەوەی لەژێرئەم ناونیشانەدا پێشکەشمان ئەکرێت ئەوەیە ، کە پێویستە زۆربەڕۆشنی بڵێین ، سەرچاوەیەکە بۆ وەهم و تراویلکە ، دوکانێکە بۆفرۆشتنی ئەو شتە کۆنانەی کەبەپێی سەدەکان پۆلێن کراون ، ئەمە مۆنتاژێکی ئەمبیری و شریتێکی هەواڵیە [٨] . دیارە

ئەمـە هەڵوێـستێکی دژبەپرەنسیپی بیانوگـەرایی مێژوویـیە کـە ئەیـەوێت ڕابردوو هەڵگەڕێنێتەوە ، گۆڤاری پێشـەنگ پێی وابـوو ئەمـە پرەنسیپێکە لەسەر وەهەم بنیـادنراوە و ئێمـە هیچی تـری تیـا نـابینین جگـە لـەئاژاوەی وشـە فرێـدراوەکان بـە شـێوەیەکی نائورگـانی و دەربـارەی چـەندبابەتێکی پەرتەوازە کەهیچ کۆبەند و نزیکایەتیەك نیە لەنێوانیاندا .

هەمو جۆرە پێشەنگە هاوچەرخەکانی ئـەمڕۆ (مەبەسـت ئـەو گۆڤارانەیـە کەهاوشێوەی پێشەنگی ناوبراون . و .کوردی) خۆیـان بەدورئـەگرن لـەوەی کەبەلۆژیکی بیانوگەرایی مێژوویی ناوئەبرێـت ،بەهەمان شێوە ئەو میتۆدە جەبریەیش کە لەشیکردنەوەی بونیادنراو لەسەر هۆکارگـەرایی (السـببیە) دروسـت بـووە ، بەتایبـەتی لەشـیکردنەوەی میکانیزمـە جیاوازەکـانی ئەفراندن . لەکاتێکدا بەڵگەکانی مارسیل بروس ئەخوێنینەوە لـەدژی سان-بیـف شـێوەزمانێکی نزیـك لەشـێوە زمـانی پێشـەنگیەکان ئەبینینـەوە لای ئەویش . لێرەدا هیچ پێویستمان بەوە نیە کەجەخت لەو ڕاستیە بکەینـەوە کە وا جورج بولیت بروستی بە ئەفرێنەری ڕاستەقینەی ئەو ڕێبـازە نـاوبرد کەبەڕەخنەی سیماتیکی ناوئەبرێت . لێـرەدا مەبەسـت ئەوەیـە کـە بڕۆسـت گومـانی لـەگرنگی (منـی دەرەکـی) یـان (منـی ئیمـبیری) کـرد بۆنوسـەر لـەپێناو تێگەیشـتن لەئـەزمونی ڕاسـتە قینـەو ئیلـهام و کارەکـانی نوسـەر. بروست ئاماژەی بۆئەوە کرد کە سان ± بیف بەتەواوی هەستی بـەوە نـەکرد کەوا کامیان گرنگترن ، ئەمەش لەو ڕاستیەوە سەرچاوەئەگرێت کە (نوسەر بەرهـەمی " مـن " ێکـی تـرە جیـاواز لەومنـەی کـە ڕاهـاتوین هـەموجارێك

بیدۆزینـەوە ، لـەنێو کۆمـەڵگادا و لـەنێو کـەم و کوڕیەکانمانـدا . ئـەو منـە بریتیە لە (منێکی قوڵ) .

بەم جۆرە بڕۆست هەر ئەوەنەبو کەگورزێکی توند لەنەزعەی بیانوگـەرایی بدات لەنوسینی مێژوی ژیاننامەدا ، بەڵکو ئەو لە تەواوی میتۆدی ڕونخوازی دا ، ئەومیتۆدەی کـەوای دائـەنا شـتەدیارو بەرچـاوەکان جەوهـەرن و ئـەو ئـاژاوەیش کەئـەیوت : هەموئەوانـەی دەرەکـین ئەوانـە سیسـتەمی نـاوەکی شـتەکانن . ئیتـرئـەوەبوو ژیاننامـەی دانـەر کـە پێکهـاتبو لەچـیرۆکی سەرەڕۆییەکان و حاڵەتە ناوێزەکان و ...هتـد دانـرا ، بـەبێ زانیـاری ئـەوەی کـەژیانی ڕاستەقینەی نوسـەرلە چـەندبابەتێکی تردایـە . هـەر بۆیـە ئـەم میتۆدە سەرکەوتوو نەبو لەشیکردنەوەو تێگەیشتنی هـیچ شـتێکدا . لێـرەوە ئیتر (ڕەخنەی نوێ) بەتوندی دژی ڕێبازەکانی ڕەخنـەی کۆن وەستایەوە دوای ئەوەی کە لەبروستدا کۆمەڵـە شـتێکی جوانیـان دۆزیـەوە . لەڕاسـتیدا مـرۆڤ پێویسـتی بەوەنیـە پێشـەنگێکی کارامـە یـان تازەگـەربێت بۆئـەوەی خاڵەلاوازەکانی قوتابخانە کۆنـەکانی سـەدەی نـۆزدە و ئـەو قوتابخانانـەی تـر کەدرێژکراوەی ئەو بون بۆدەرکەوێت .

وەرچـەخانەکە ڕویـدا ، ئـەوەبوو (بـیرو باوەڕەکۆنـەکانی بابەتگـەرایی مێژوویی) ڕەتکرایەوە ،ئەوەی کەوا هەڵسوکەوتی لەگـەڵ ڕوداوەئەدەبیـەکان ئـەکرد وەك تـەنها مێژویـەکی گونجـاو بۆئـەدەب . بـەلاّم ئـەم شـێوازەی (ڕەخنــەی نــوێ) وەك بونــەوەرێك تەماشــای ئــەدەب ئــەکات ، بۆنمونــە ، بەشێوەیەکی جیاواز لەڕوداوێکی سیاسی ، ئەمەش بەهۆی خوێنەرەکانیەوە ، زۆربــەی لێکۆڵیارەهاوچــەرخەکانی ئــەدەب ئــەنجامگیری دورمــەدایان کــرد

لەبواری مێژووگەرایی لە لێکۆڵینەوەی ئەدەبیدا ، یان ئەم (مێژووە تایبەتە) کەوا مێژوی ئەدەبە . لەڕاستیدا مێژوگەرای کۆتایی نەهات ، نەبەشێوە بیانوگەرایەکەی و نەبەوشێوەیش کە ناکۆکەبە بیانوگەرایی ،ئەمە قەیرانەکەیە . یەکەم ئیدانە کرا بەهۆی ئاسۆ تەسکی و جەبریەت و سنورداریەکانی ، دووەمیان بەهۆکارێکی تەواو ناکۆك بەمە : سنوری ڕامان موتڵەقەو شێوازەکانی سەرنج وەرگرتنیش وەك بەڵگە نەویستە زانستیەکان دائەنرێت .

دەرکەوت ڕۆلان بارت لەسەرهەقە ئەوکاتەی ئاماژەی بۆئەوەئەکرد کەکێشەی گرێدانی مێژوو بەئەدەبەوە ئەکرێت وادابنرێت چارەسەرکراوە ، بەلاّم تەنها لەیەك حاڵەتدا ئەویش (ئەوکاتەی لەسەر میتۆدێکی وەك میتۆدەکانی هیگلّ و تین و مارکس دەچەسپێنرێت) ، دیارە شێوەی ئەم سیستەمانە مێژوویيە ،بەلاّم لەچوارچێوەی بەردەوامی خۆیدا چەندحاڵەتێکی وەرگەڕانی تایبەتیان لێوەدەرئەکەوێت ، باتەنها یەکێك لەوحاڵەتانە بهێنینەوە : شیکردنەوەکانی ئالتۆسێربۆمارکسیزم کەبەتەواوی دایئەبڕێت لەمێژوو گەرایی . لێرەدا دیسان ناکۆکیەکی تر هەیە کەلەنێوان لیڤی شتراوس و سارتەردا ڕویدا کەوا قەناعەت پێهێنانی یەکەمیان ئەوەی ڕەتنەکردەوە کەمێژوو بونیادێکی میتۆلۆژی ئاسایی هەیە ، بەڵکو بۆئەوەی ئیمانی بەسروشتی بۆماوەیی سیسیتەمی هەواڵی (کرۆنیکلی) لەدەست بدات .

بەگشتی چەند ئەفسانەیەکمان هەبو بۆمێژوگەرایی کەوا ڕەتکرایەوەو درایە دواوە ، لەپێشی هەمویانەوە (ئەفسانەی ڕەسەن) کەوا مارك بلوش

بە (فیتیشی ڕەسەن) و (هاجسی ڕەسەن) ناوی ئەبرد . هەروەها ئەو بۆچونە ڕۆژهەلاّتیەکۆنەی خستەوە بەردەم گروپی مێژووناسان کەپێی وایە (خەڵکی زیاتر لەسەردەمەکەی خۆیان ئەچن نەك بە باب و باپیرانیان) . لەم جۆرە ڕەوشەدا نابێت ئەو هەوڵە فرەلایەنەمان پێ سەیربێت کەبۆ سەرلەنوێ بنیاتنانەوەی مێژوی ئەدەب ئەدرێت . هەندێك لەم هەولاّنە کۆنە ، بەلاّم هەندێکی تریان تازەیەو هەردوولایەن لەو گریمانەوە دێن کەمێژووی ئەدەب توانای ئەوەی هەیە وەلاّمی پێداویستیە مەعریفیە هاوچەرخەکان بداتەوە ، مادام لەتوانادا هەیە بەرگری لەبیرۆکەی (مێژوو) بکەین ئەوا دەکرێت بڵێین مێژووگەرایی هەڵوێستێکە توانای ئەوەی هەیە خۆی ڕابگرێت لەبەرامبەر هەمووئەو هەوڵانەی کەئەیەوێت گومان لەدروستی بکات . هەر بۆیەئاماژە مارکسیەکان و بیروباوەڕەکانیان دەربارەی مێژووگەرایی و کۆمەڵناسی مەعریفە لەزۆرشوێندا بەڕۆشنی دیارە .

باوترین و فراوانترین شێوزای مێژوو لەنێو ڕێبازەمێژوویەکانی تردا ئەو مێژووەیە کەوا زیاتر کارلەسەر دانەرەکان ئەکات ،وەك چۆن بارت بەشێوە زمانەهێرشکەرەکەی ئەڵێت (ئەوە مێژووی ئەدەب نیە ، بەڵکو مێژووی ئەدیبەکانە). چونکە ئەو پێی وایە گەیشتن بەوانە لەڕێگەی مێژووەوە نابێت و زیاتر دەرونزانی پێویستە ، لێرەدا بارت زۆربەباشی ڕەوتی بەهێزی (سایکۆلۆجیای مێژووگەرایی) هەڵناسەنگێنێت . مێژووی ئەدەبی کەسێنراو (الشخصانی) کەوا ڕۆمانتیکەکان پشتیان پێ بەستبو ، یان مێژووی ئەدەب وەك مێژووی دانەران ، هەتاوەکو ئەمڕۆیش ئەم جۆرە داڕشتنە مۆنۆگرافیە (یان ژیاننامەو کارەکانیئەدیب) بەکارئەهێنێت .

ڕۆمانتیکیەت وەها هەڵسوکەوتی لەگەڵ ئەدەبدا ئەکرد کەوا دەربڕینێکی تاکە لەخودی خۆی و لەوێشەوە لە کۆمەڵەکەی و دواجاریش چین و توێژە کۆمەلأیەتیەکەی . ئەم جۆرە نزیکایەتیە لەئاماژەکانی ئیستاتیکای ڕۆمانتیکیەت ئەمانباتە سەرئەو بۆچونەی کەوا مێژووی ئەدەب ئەیەوێت کورت ببێتەوە لەسەرگەڕان بەدوای سەرچاوەکانی کاریگەریی و ئاماژەکان لەئەفراندنی ئەدەبیدا ، یان ئەم مێژووە هەر خەریکی سایکۆلۆجیای ئەفراندن ئەبێت ، هەندێك جار پەنائەبات بۆ کۆمەڵناسی ئەفراندن ، بەلأم لەهەمو حالەتێکدا مێژویەکی بینراو و هەستپێکراوە لەلایەن دانەرەوە .

لێرەدا دیسان ناکۆکیەك هەیە لەنێوان دوو تێگەیشتندا بۆدانەر : (دانەری وەزیفی) و ئەوی تریان (دانەری جەوهەری) ، یەکەمیان پەنائەبات بۆکۆمەڵناسی ئەدەبێك کەوا خاوەنی نەزعەی بونیادگەریەو هەمووسەرنجەکانی لەسەریەك ڕۆڵ بۆنوسەر چڕئەکاتەوە بەبێ بەرینکردنەوەی هەمووڕۆڵەکۆمەلأیەتیەکانی تری ، بەلأم تێگەیشتنەکەی تریان کەوا ڕەگی لەڕیشەیەکی ڕۆمانتیکیەوە وەرگرتووە دەربارەی کەسایەتی و شاعیر ، ئەوەتا ئەمڕۆ ئەیانبینین کەئەیەوێت فراوان بێتەوە بۆئەوەی کە بەرەخنەی سیماتیکی ناوئەبرێت ، بەجۆرێك ئەیەوێت بچێتە ناو ئەزمونی ژیانی نوسەرەوە .

شێوازی مێژووی ئەدەب وەك مێژووی دانەر خراوەتە بەردەم پێداچونەوەیەکی ڕادیکالأنە بەناونیشانی (مێژووی ئەدەب لەپێگەی خوێنەرەکانیەوە) ، یان ئەمە مێژووی دیالۆکی نێوان خوێنەرانی کارە ئەدەبیەکانە ، لێرەدا گوێگر ، نەك قسەکەر هەڵئەسێت بەیەکلایکردنەوە و

بکەری سەرەکیش ئیستاتیکای ئیلهام نیە ، بەڵکو ئەوی تری وەرگرە بۆ وەرگرتن و کاریگەربون . لێرەداکاری ئەدەبی وەك بانگەوازێکی لێدێت کەوا خوێنەر بەشداری لەداهێنانیائەکات ، سارتەر لەوتارەکەیدا (کامەیە ئەدەب ؟) ئاماژە بۆ ئەوەئەکات (نوسەر بەکارەکەی بانگەشەبۆئازادی خوێنەرەکەی ئەکات بۆئەوەی پێکەوە و بەهاریکاری کارەکە دابهێنن) .

ئەوەبوو بەدوو جۆر بیرلە(مێژووی خوێنەران) کرایەوە : جارێکیان وەك ئەوەی کەسۆسیۆلۆجیایەکی مێژوییە بۆ جەماوەری ئەدەب و مێژویەکیشە بۆئەو خوێنەرەی کە لەسەر ئەدەب تۆمارکرا .بەم جۆرە لەجێگەی بیۆگرافیای نوسەر ئێستا سۆسیۆلۆجیای خوێنەرانمان هەیە ، لەجێگەی مێژووی دروستبونی کارەئەدەبیەکان ئێستا مێژوی خوێندنەوەو کاریگەری دانانمان لەسەر ئەو (خوێنەرە ناوخۆییە) هەیە .

کێشەی فرەڕێگایی مێژووی ئەدەب دەکرێت لەلایەنێکی تریەوەو لەبەشێکی تریەوە و لە گۆشەی بینێنێکی ترەوە قسەی لەسەربکەین ، هەرچەندە تاڕادەیەك تایبەتە بەدابەشکردن بۆ (دانەر) و (خوێنەران) . بۆنمونە جۆرێك لەکارکردن هەیە لەگەڵ مێژوی ئەدەبدا وەك مێژووی کارە گەورەکان ، ئەمەش مانای وایە مێژووی ئەدەب گۆڕاوە بۆهونەری لێکدانەوە (هرمینیۆتیکا) کەوا سەرنجەکان لەسەر سێ مەسەلە کۆئەکاتەوە :- یەکەمیان ئەوەیە کە وابەستەیە بەپەیوەندی نێوان بیرکردنەوەو نوسینەوە ، نێوان هۆشیاری و نەست ،هەروەها نێوان لۆژیکی یاساکانی عەقڵ و ئازادی فەنتازیاکردن و ئەفراندن . دووەمیان بریتیە لەڕامانێکی بەئامانج بۆدۆزینەوەو خستنە ڕوی پەیوەندی نیوان وردەکاریەکان و گشت ، یان

بەشە بچوکەکان و کۆی تێکستەکە لەکاری هونەریدا (مایکرۆ لە ماکرۆ داو پێچەوانەکەیشی) . مەسەلەی سێیەم بریتیە لەدروستکردنی پەیوەندیەک لەنێوان هەردووکردەی : نوسین و خوێندنەوە ، هەربۆیە جۆرج بۆلیت دەریخست کەوا لەڕێگای خوێندنەوەیەکی زیرەکانەوە ئەمانەبەدەست دێن . لێرەدا دەڵێت وەك چۆن (کاتی بەدەست هێنراو) ی بڕۆستی هەیە بەڵکو هەر لەهەمان سیستەمدا (خوێندنەوەی بەدەستهێنراو) یش هەیە ، (بەدەستهێنانی ئەزمونی ژیانگە) و (تێگەیشتی خاوێنکراو) .

هەمووئەوەی کەوتمان تایبەتە بەفرەڕێگایی کارێکی ئەدەبی ، ئەمەش بەجۆرێك کاری لەسەر بکرێت وەك بونیادێکی زمانەوانی چەسپیو کەتاڕادەیەك پشتی بەخۆی بەستووە . یان لەو شوێنەی کەتایبەتە بەئەدەبەوە وەك کۆمەڵێك کاری هونەری پێکەوەیی هەڵسوکەوتی لەگەڵ ئەکرێت ، وەك ئەوەی لەدەرەوەی شوێنکاتێك بن و لەنێو یەکێك لەنەریتەکانی نەتەوەیەك لەنەتەوەکان یان هەندێك ناوچەی کولتوریدا ئامادەیی هەبێت . لەزەمەنی کارە هوونەریە کۆشەگیرەکاندا زەحمەتە قسەلەسەر مێژووی ئەدەب بکرێت ، نەك لەو فەزا مێژوویەی کە وەك پرۆسەیەك بۆئەو شتانەی وا ڕویانداوە ، بەڵکو لەفەزایی نەریتە ئاشناکانی وەك دیاردە جێگیرەکان و بەردەوامیەکی جێگیر بۆ بۆبەهاکان .

تائێستایش بیانوی بەهێزهەیە بۆئەوەی مێژووی ئەدەب و مێژووی کارە مەزنە ڕێکخراوەکان لەیەك پۆلدا دابنێین . بۆمێژویەکی لەمجۆرە کروتشە ئەلتەرناتیڤێك یان ڕوبەڕوبونەوەیەکی پێشنیارکرد ،ئەویش : مێژووی ژیانی ئەدەبی ، هەر لەو چوارچێوەیشیدا دەکرێت ڕوبەرێکی وا

بدۆزرێتەوە کە هەموو ئەو نوسراوانەی تیابێت وا نەگەیشتونەتە لوتکەی ئەدەب . هاوشێوەی ئەم مێژووە وەك ئەوەی کەدەرئەکەوێت ناتوانێت لەبەرژەوەندی کارەمەزنەکاندا بێت بەهۆی نەبونی پێوەری وردو جێگرەوە کەوا شوێن و ئاستی ئەو کارانەمان بۆدیاری بکات ، هەروەك چۆن هاوشێوەی ئەم پرۆسەیە بۆخۆی ملکەچی ڕامانێکی کۆمەڵناسیانە و ڕەخنەگرانە ئەبێت وشتێکی ئاساییە ، فشارەکانی ڕۆشنبیری کۆمەڵەیی (جەماوەری) لەتوندبونەوەی بەردەوامدایەو زەحمەتە لێرەدا بکرێت هەڵاوێردی توانای دەرکەوتنی (کارەگەورەکان) بکەین .

لێرەدامێژویەکی تر هەیە بۆئەدەب وەك مێژووی هزر ، مێژووی هزرە ئەدەبیەکان ، مێژوی هەموو جۆرو ژانرێکی ئەدەبی وەك شیعریەتی مێژووی . لە مێژووی هزرە ئەدەبیەکاندا نمونەی وەك (مێژوی دۆزەکان) پێشنیارکرا ، وەك پرۆژەیەك کەوا کارلەسەر هەموتیۆرە عەقیدەییەکان ئەکات لەبەر ڕۆشنای دوولایەنەی : زانستەکانی کۆمەڵناسی و دەرونزانی .

دیارە گومانێکی زۆر هەیە دەربارەی توانای ئەم جۆرە مێژووە کەوا هەڵسوکەوت لەگەڵ ئەدەب ئەکات وەك ئەوەی فەلسەفەبێت ، یان زنجیرەیەك پەیوەندی بێت لەگەڵ (مێژوی ڕۆح) ، فەرامۆشکردنی ڕاستی ئەو فاکتەر و پێکهاتانەی کەوا ئەکات لەئەدەبێك ئەدەب بێت . دیارە تاڕادەیەکی زۆر ڕاستگۆ بووە ئەوکەسەی کەوا وتویەتی کەس ئەو پرسیارە لەخۆی ناکات بڵێت :- بۆچی هونەرمەندان شیعرو شانۆگەری و چیرۆك و ڕۆمان ئەنوسن لەکاتێکدا زۆرئاسانتر و ڕۆشن تریشە گەر بێتو هەمووئەمانە بخەنەناو چوارچێوەی چەمکە فەلسەفیە ئەبستراکتەکانەوە .؟

بەدڵنیایەوە (مێژووی ژانرە ئەدەبیەکان) خۆی بەدورئەگرێت لەم جۆرە تۆمەتانە ، بەڵکو ڕوبەڕوی شتی تر ئەبێتەوە ، چونکە ئەم جۆرە مێژووە هەمووشتێك ئەکاتە سیستەمێکی پتەو و دائەنێت بە (ئەدەبیەتێکی ڕوت) دا.

بامێژوویەکی تربێنینەوە بەرباس بەڵام نەك وەك دوامێژوو ، چونکە تواناکانی داهێنان کۆتای نەهاتوە هێشتا ، ئەوە مێژوی ئەدەبە وەك مێژویەکی سیماتیکی ، چونکە هلموت بیتریکونی پێشنیاری ئەم مێژووەی کرد بۆئەدەب وەك مێژوی خەون و ئارەزوەکان و نمونە سەرەتاییە یۆنغیەکان بەپێی ڕوانگەی ڕەوانبێژی یۆنانیەکۆنەکان . ناتوانین لێرەدا هەڵوێستی سیماتیکی فەرەنسی بیرنەخەینەوە کەوا بانگەشەی مێژویەکی ترئەکات کەوا مێژوی خەیاڵگەی شیعریە و بەپشکنینەکانی غاستۆن باشلاردەستی پێکرد . ئەوە ئاشکرایە کەوا باشلار زۆرنزیکە لەتیۆری شیعری ڕۆمانتیکی و سوریالیەوە . بەلاّم بۆلیت وای دائەنا کەوا شۆڕشی باشلار وەك ئەو کودەتا کۆپەرنیکۆسیە بوو لەفەلەکناسیدا ڕویدا .. پێش ئەو هۆشیاری ، لانی کەم لەبواری ڕەخنەدا لەسەر بنەمای شیکردنەوەی دەرونی دروست نەبو بو، یان هۆشیاریەکی مارکسیانە نەبوو . ئەو کەمتر ماتریالیست بوو لەنێوان هەموو شتەکەینونەییەکاندا . پێویست بوو ئەم هۆشیاریە ڕێك لەلایەنە نامادیەکەیەوە بگیرێت ،هەروەها دەڵێت دوای تێگەیشتنی باشلارجیهانی هۆشیاری گۆڕاو لەئەنجامیشدا : جیهانی شیعرو ئەدەب . باشلارگەورەترین دۆزینەوەی کرد لەژیانی زهنیدا دوای فرۆید. بەڵام ڕێگەیەکی تری هەڵبژارد تەواو جیاواز بوو لەڕێگە نەمساییەکە .

ئەوەبوو لایەنگرەکانی باشلار پێیان وابوو کەوا دەیەکانی ئەم دواییەی سەدەی بیستەم بۆئەو دەبێت . بائێستا بپرسین : ئایاشتێکی گونجاوە ئەوشتەی وابەمێژووی خەیاڵگەی شیعری ناویان ناوە کە بەلای باشلاری دیاردە ناسی بەناوبانگەوە چەندوێنەیەکی دیاری کراوە لەحاڵەتی بەردەوامی و لێکجیابونەوەدان لەنێوان خۆیاندا ؟ لەوانەیە لێرەشدا هەمان پرەنسیپ شتەکان بباتە ڕێوە کەوا لەمێژووی کارە ئەدەبیە مەزنەکاندا ڕوبەڕوی بوینەوە ، ئەم نمونە زۆرانە بواری ئەوەمان ئەداتێ کەبڵێین دەکرێت و بەڵکو زۆر پێویستیشە مێژوویەك بۆئەدەب هەبێت ، وەك (مێژویەکی تایبەت) کەهەووئەو دارشتنانە مافی ئامادەبونیان هەبێت تیایدا کەوا جەخت لەسەر جیاکاری ئەدەب ئەکەنەوە کەوا ناکرێت ببێتە پاشکۆیەکی مێژوو ، بەڵکو هاوبەشێکیەتی بە هەمان ئەو ماف و تایبەتمەندیانەوە وا مێژوو هەیەتی .

ئەم بابەتە لەم سایتەوە وەرگیراوە (iraqstory.com) عەدنان موبارەك وەری گێڕاوەتە سەر زمانی عەرەبی و لە دەقەعەرەبیەکەیەوە کراوەتە کوردی .

- / ژنە لێکۆڵیارێکی پۆڵەندیە.

ناوەڕۆك :-

چەند وشەیەك لەبری پێشەكی
لەمۆدێرنەو پاش مۆدێرنەدا : چارەنوسەكانی مۆدێرنە .... ئالان تۆرین
ئەفسانەكانی جیهانی مۆدێرن ....میرسی ئیلیاد
ئەریك فرۆم : بەرەو بەمەدەنی كردنی تەكنۆلۆجیا .... زوقان قرقوت
ئسولێەت وەك ئەوەی ئەمرۆ هەیە »
ڕاكردنە لەواقع یان بەرگری كردنە لەشوناس ؟.............. نەسر حامد ئەبو زەید
تاریك خوازەكان لەبازنەی شەڕێكی دۆڕاودا ....هاشم صالح
دیاردەی فەندە مینتالێزم و ئیشكالیەتەكانی...
گفتوگۆی هاشم سالەح لەگەڵ محمد ئارگۆن

دەربارەی وەرگێرانی ئەدەب .... میلان كۆندیرا
گەڕانەوە بۆپرسیارەكەی ڕۆلان بارت : مێژوو یان ئەدەب ....ماریا یانیۆن

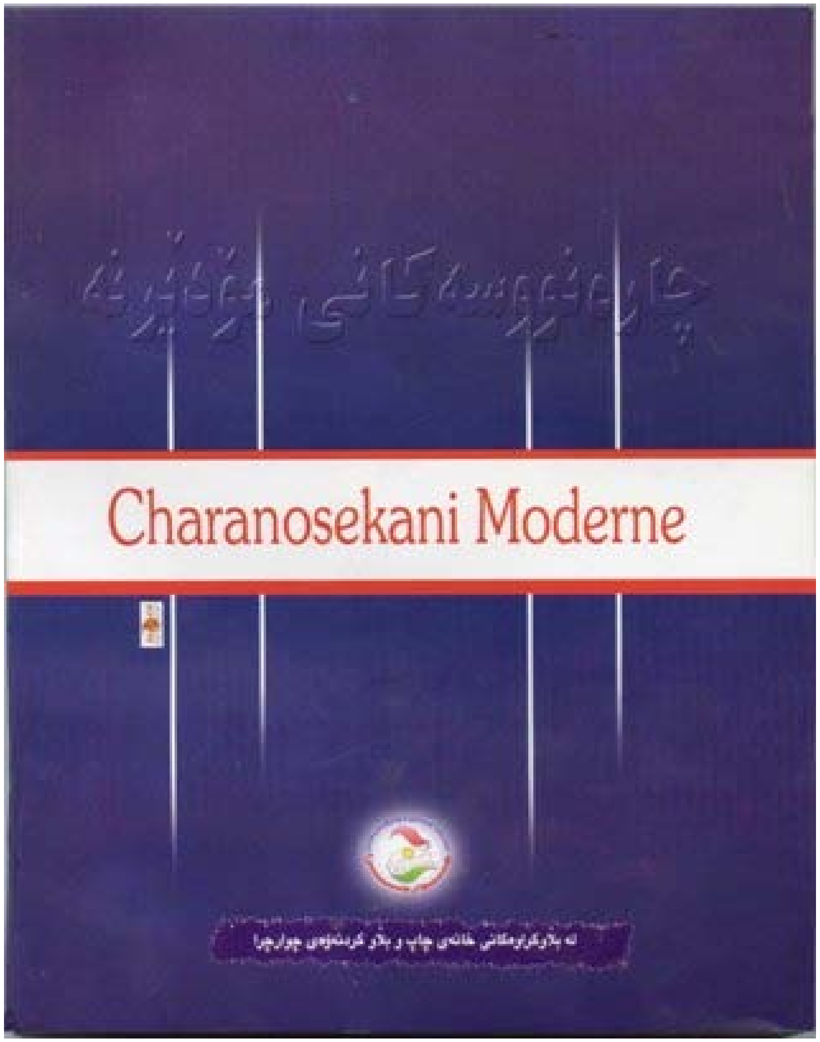
چارەنوسەکانی مۆدێرنە
Charanosekani Moderne